

T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BALKAN ÇALIŞMALARI ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

YUNAN TARİH YAZIMINA GÖRE 1897 OSMANLI-YUNAN HARBİ

HAZIRLAYAN
CHAROUN CHALİL
1168250146

DANIŞMAN
DR. ÖĞR. ÜYESİ BÜLENT AKYAY

EDİRNE 2019

T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BALKAN ÇALIŞMALARI ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Charoun CHALIL tarafından hazırlanan *Yunan Tarih Yazımına Göre 1897 Osmanlı-Yunan Harbi* konulu **Yüksek Lisans** tezinin Sınavı, Trakya Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 19-6 maddeleri uyarınca **17.09.2019** günü saat **11.00**'de yapılmış olup, yüksek lisans tezinin * Kabul edilmesine **OYBİRLİĞİ/ÖYÇOKLUĞU** ile karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ	KANAAT	İMZA
Doç.Dr.Nilüfer Erdem	Kabul Edilmesine	N. Erdem
Doç.Dr. İbrahim Kelâfa Ahmet	Kabul Edilmesine	İ. Kelâfa
Dr. Öğr. Üyesi: Bolent AKYAY	Kabul Edilmesine	B. Akay

* Jüri üyelerinin, tezle ilgili kanaat açıklaması kısmında "Kabul Edilmesine/Reddine" seçeneklerinden birini tercih etmeleri gerekir.

TRAKYA ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BALKAN ÇALIŞMALARI ANABİLİM DALI
DOĞRULUK BEYANI

Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında, tüm verilerin bilimsel ve akademik kurallar çerçevesinde elde edildiğini, kullanılan verilerde tahrifat yapılmadığını, tezin akademik ve etik kurallara uygun olarak yazıldığını, kullanılan tüm literatür bilgilerinin bilimsel normlara uygun bir şekilde kaynak gösterilerek ilgili tezde yer aldığını ve bu tezin tamamı ya da herhangi bir bölümünün daha önceden Trakya Üniversitesi ya da farklı bir üniversitede tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

23 / 09 / 2019

İmza

Charoun CHALIL

Tezin Adı: Yunan Tarih Yazımına Göre 1897 Osmanlı-Yunan Harbi

Hazırlayan: Charoun CHALIL

ÖZET

“*Yunan Tarih Yazımına Göre 1897 Osmanlı Yunan Harbi*” adlı yüksek lisans tezi üç bölümden oluşmaktadır. Tezin amacı Yunan araştırma eserlerine göre Osmanlı-Yunan Harbini değerlendirmek ve bu savaşa dair Yunan bakış açısını Türk literatürüne kazandırmaktır. Tezin giriş bölümünde 1821 Yunan İsyanı’ndan 1897 yılına kadar Yunanistan’da yaşanan olaylar anahatlarıyla ele alınmıştır.

Tezin birinci bölümünde Osmanlı-Yunan Harbinin iki ana sebebi olan Girit Meselesi ve Tesalya sınır mücadelesi anlatılmıştır. Özellikle Girit meselesinin Osmanlı Devleti ile Yunanistan ilişkileri için ne kadar önem taşıdığı ve Osmanlı Yunanistan arasındaki bu sorunun her iki devletin birbiriyle savaşmasına yol açtığı anlatılmıştır. Ayrıca Ethniki Eterya Cemiyeti’nin (Ulusal Cemiyet) Tesalya’daki Türk-Yunan hududunda yapmış olduğu faaliyetlerden de bahsedilmiştir.

Tezin ikinci bölümünde Osmanlı-Yunan Harbi’nin ana cephesi olan Tesalya cephesi ele alınmıştır. Tesalya bölgesinin coğrafi, stratejik, ekonomik ve kültürel yapısına da değinilmiştir. Bu bölümde Türk ve Yunan Ordularının askerî planları ortaya konmuştur. Yenişehir, Çatalca, Tırnova ve Golos gibi şehirlerden bahsedilmiştir. Tesalya cephesindeki yenilginin Yunan halkı üzerindeki etkileri gözlemlenmiştir. Avrupa’daki Yunan gönüllülerinin Osmanlı Devleti’ne karşı mücadele etmek için Tesalya’ya gelişleri anlatılmıştır.

Tezin üçüncü bölümünde Osmanlı-Yunan Harbi’nin ikinci ve yan cephesi olan Epir cephesi ele alınmıştır. Ayrıca Epir’in coğrafi yapısından bahsedilmiştir. Yunan Ordusu Tesalya cephesine nazaran Epir cephesinde daha başarılı olmuştur. Yunan donanması Epir cephesindeki kara birliklerini desteklemiştir. Epir’de yaşayan Rumların Yunan Ordusuna destek vermeleri yanı sıra Arnavutların Osmanlı Ordusuna destek vermeleri de konu edilmiştir.

Name of Thesis: 1897 Ottoman-Greek War According to Greek Historiography

Prepared by: Charoun CHALIL

ABSTRACT

The thesis entitled as “1897 Ottoman-Greek War According to Greek Historiography” is composed of three parts. The aim of the thesis is to evaluate the Ottoman-Greek War according to the Greek surveys and contribute to the Turkish literature about the Greek perspective on this war. In the introduction, the events that took place in Greece from 1821 Greek Rebellion to 1897 are elaborated.

In the first part of the thesis, the two main reasons of the Ottoman-Greek War, the Cretan Issue and the Thessalian border conflict are explained. In particular, the importance of the Cretan issue for the relations between the Ottoman Empire and Greece, and how this problem caused war between the Ottoman Empire and Greece is analyzed. In addition, the activities of the Ethniki Eteria Society (National Society) in the Ottoman-Greek border in Thessaly were mentioned.

In the second part of the thesis, the main front of the Ottoman-Greek War, the Thessaly front, is discussed. The geographical, strategic, economic and cultural structure of the region of Thessaly and the military plans of the Turkish and Greek Armies is elaborated. Cities such as Larissa, Pharsala, Tirnova and Volos are mentioned. Also, effects of the defeat on the Thessaly front on the Greek people are observed. It is stated that Greek volunteers in Europe came to Thessaly to fight against the Ottoman Empire.

The third part of the thesis discusses the second and the lateral sides of the Ottoman-Greek War, Epirus. Additionally, the geographical structure of Epirus is mentioned. The Greek Army was more successful on the Epirus front than the Thessaly front. The Greek navy supported the ground troops on the Epirus front. Greeks living in Epirus’ support the Greek Army, as well as Albanians support the Ottoman Army are also issued.

ÖNSÖZ

Osmanlı Devleti dâhilinde yaşayan Rumlar özellikle 18. yüzyıldan itibaren aydınlanma sürecine girmişler, 1789 yılında gerçekleşen Fransız ihtilalinden de esinlenerek ulusal bilinç inşa etmeye başlamışlardır. Rumlar kilise, edebiyat cemiyetleri, eğitim kurumları, tüccarlar ve aydınlar tarafından ulusal bilinç inşa etmeyi başarmışlardır. Ulusal bilincin inşasının ardından önce Eflak ve Boğdan'da, akabinde Mora'da bağımsızlık talebiyle Osmanlı Devletine isyan etmişlerdir.

Türkiye'de 1897 Osmanlı-Yunan Harbi'ni ele alan tezler yapılmış olmakla birlikte bu savaşı Yunan tarih yazımı açısından inceleyen herhangi bir lisans veya lisansüstü teze rastlanmamıştır. Bu sebeple çalışmamız bu özelliğiyle orijinal olmasının yanı sıra savaşa dair Yunan bakış açısını Türk literatürüne kazandırmayı amaçlamaktadır. Böylece konu ile ilgili Türk tarihçiliğine katkı sağlayacağı kanaatindeyiz. 19. yüzyıl sonunda Osmanlı Devleti ile Yunanistan Krallığı arasında yaşanan bu savaş, aynı zamanda Osmanlı Devleti'nin 19. yüzyılda kazandığı en son savaştır.

1897 Osmanlı-Yunan Harbi'nin çıkması Girit sorunu ile paralel bir çizgide yürümüştür. Megali İdea fikrinin çok canlı tutulduğu bir döneme denk gelmiş olması dolayısıyla da önem arz eden bu savaş Osmanlı Devleti ile Yunanistan ilişkilerini belirlemede önemli bir dönüm noktası olmuştur. Harbin Yunanlılar ve Osmanlı tebaası Rumlar üzerinde psikolojik ve sosyolojik etkileri de olmuştur.

Konuyla alakalı olarak Yunanistan'da yayınlanmış olan kitaplar, makaleler, lisans ve lisansüstü tezler araştırılmıştır. Gümülcine Dimokritos Üniversitesi Kütüphanesi, Selanik Aristoteles Üniversitesi Kütüphanesi ve Atina Kapodistrias Üniversitesi Kütüphanesi ile Yunanistan'daki diğer kütüphanelerin veritabanlarından konuyla ilgili literatür temin edilmiştir.

Tezin başlığı “*Yunan Tarih Yazımına Göre 1897 Osmanlı-Yunan Harbi*” olmakla birlikte Yunan tarih yazımında bu savaş “*Ο Ελληνοτουρκικός Πόλεμος του 1897 [1897 Türk-Yunan Harbi]*” olarak yer aldığından metin içerisinde dipnotlarla uyum sağlamak için savaşın “Türk-Yunan Harbi” olarak adlandırılması tercih edilmiştir.

Yunanca ad ve kelimelerin Türkçe yazılışında büyük zorluklar yaşanmaktadır. Ülkemizde bu konuda tutarlı bir yöntem bulunmamakla birlikte ancak Ankara Üniversitesi Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Çağdaş Yunanca Anabilim Dalı tarafından da onaylanan bir transliterasyon (çeviri harf) yöntemi hazırlanmıştır¹. Bu yöntem hakkında kısaca bilgi vermek gerekirse Yunanca η, ω harfleri ê ve ô olarak β, θ, ξ, φ, χ, ψ harfleri v, th, ks, ph/f, kh ve ps ve (‘) işareti ise h olarak verilmektedir. Bu sayede Yunanca harflerden Türkçe yazılışa geçilebilmektedir. Çalışmamızda Yunanca isimlerle ilgili olarak bu yöntem uygulanmaya çalışılmıştır. Bibliyografyada ise Yunan kaynakları zikredilirken alfabetik sıra bütünlüğünü sağlamak için yazar adları bu yöntemle verilmiş, eser adları ise Yunanca olarak bırakılmış fakat köşeli parantez içinde eserin Türkçesi belirtilmiştir.

Tez konusunun belirlenmesinde yönlendiren, tezin yazılması ve uygulanacak yöntem konusunda yol gösteren ve tavsiyelerde bulunan kıymetli hocam Dr. Öğr. Üyesi Bülent AKYAY’a teşekkür borçluyum. Gümülcine’deki Dimokritos Üniversitesi Tarih Bölümü Kütüphanesi, Selanik Aristotelis Üniversitesi Kütüphanesi çalışanlarına, Türkçe dil bilgisi konusunda desteklerinden dolayı Emre DESOVALI ile Hüseyin MEHMET’e, özeti İngilizce tercümesi hususunda Dr. Öğr. Üyesi Ali CHOUSEIN OGLOU’na ve teknik yardımlarından dolayı Mustafa HACIOĞLU’na teşekkür ederim. Beni yetiştirip bu günlere getiren, beni ben yapan annem Nesibe ve babam İbrahim CHALIL’e şükran borçluyum. Bu çalışmam sırasında maddi ve manevi desteklerinden dolayı ablam Nermin ve eniştem İrfan SARIMACHMOUT’a da teşekkür ederim. Ayrıca bana Türkiye’de eğitim alma imkânı tanıyan Yurtdışı Türkler Başkanlığı Türkiye Bursları’na teşekkürü bir borç biliyorum.

Charoun CHALIL

¹ Ayrıntılar için bkz. Herkül Millas, “Yunanca’nın Türkçe Harflerle Yazılışı”, *AÜ DTCTF Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 16, S. 27, Ankara 1994.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ.....	iii
İÇİNDEKİLER	v
KISALTMALAR LİSTESİ.....	ix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

SAVAŞIN SEBEPLERİ VE BAŞLANGIÇ NOKTASI

1.1.1. Etniki Eterya Cemiyeti'nin Kuruluşu ve Makedonya ile Girit'teki Faaliyetleri.....	13
1.1.2. Türk Askerlerinin Hanya'daki Faaliyetleri (Ocak 1897) ve Yunan Hükümeti'nin Aldığı Tedbirler	19
1.1.3. Yunan Askerî Birliği'nin Girit'e Gönderilmesi ve Avrupa Güçleri'nin Adayı İşgali	21
1.2.1. Voukolion ve Livadya Muharebeleri (6-8 Şubat 1897)	24
1.2.2. Girit Mücadelesindeki Gelişmeler ve Avrupa Devletleri'nin Hareketleri	26
1.2.3. Avrupa Devletleri'nin Girit Hakkındaki Muhtariyet Kararı	27
1.3.1. Etniki Eterya Cemiyeti'nin Makedonya'daki Yeni Ayaklanmaları	28
1.3.2. Avrupa ve Balkan Devletleri'nin Tavrıları	30

İKİNCİ BÖLÜM

TESALYA HAREKÂTI VE SINIR MÜCADELELERİ

2.1.1. Türk Kuvvetleri.....	35
2.1.2. Yunan Kuvvetleri	38
2.1.3. Türk Ordusunun Harekât Planı	43
2.2.1. Yunanlıların Genel Harekât Planı	44
2.2.2. Yunan Tesalya Ordusunun Harekât Planı	46
2.2.3. Türk Kuvvetlerinin Konuşlanma Düzeni	48
2.3.1. Nezeros Muharebesi (4-5 Nisan 1897)	49
2.3.2. Türk Birliklerinin Melouna Saldırısı (6-7 Nisan 1897)	51
2.3.3. Türk Birliklerinin Damasi Saldırısının Püskürtülmesi (7-8 Nisan 1897)	53

2.4.1. Türk Birliklerinin Kalampaka Harekâtları (8-9 Nisan 1897).....	54
2.4.2. Yunan Birliklerinin Mati'deki Karşı Taarruzu (9-10 Nisan 1897)	55
2.4.3. Delerya Muharebesi (11 Nisan 1897)	56
2.5.1. Çatalca'da Toplanma	59
2.5.2. Velestin ve Çatalca Mevkiinde Kuvvetlerin Yerleşmesi	61
2.5.3. Türk Ordusunun Takviye Edilmesi.....	62
2.6.1. Atina'da Yaşanan Tepkiler	62
2.6.2. I. Velestin Muharebesi (18 Nisan 1897)	63
2.6.3. Çatalca (Farsala) Muharebesi (23 Nisan 1897).....	68
2.7.1. II. Velestin Muharebesi (23 ve 24 Nisan 1897).....	72
2.7.2. Dömeke Muharebesi (5 Mayıs 1897).....	76

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EPİR HAREKÂTI VE SAVAŞIN SONA ERMESİ

3.1.1. Epir Harekâtı	81
3.1.2. Yunan ve Türk Güçlerinin Konuşlanma Düzeni ve Harekât Planları.....	84
3.1.3. Yunan Ordusu ve Donanması Arasındaki İşbirliği	85
3.2.1. Yunan Kuvvetlerinin Narda Nehrini Geçmesi.....	86
3.2.2. Beşpınar Muharebesi (Pente Pigadia) (11 Nisan 1897)	88
3.2.3. Gribova Muharebesi (1-3 Mayıs 1897).....	90
3.3.1. Çatışmaların Sona Ermesi.....	94
3.3.2. Barış Antlaşması Şartlarının Hazırlığı	95
3.3.3. İstanbul Antlaşması.....	98
3.3.4. Savaşın Etkileri	99
SONUÇ	107
KAYNAKÇA	110

KISALTMALAR

- Δ.Ι.Σ.** : Διεύθυνση Ιστορίας Στρατού (Yunanistan Kara Kuvvetleri Askerî Tarih Dairesi)
- ΓΑΚ** : Γενικά Αρχεία Κράτους (Genel Devlet Arşivleri)
- Μ.Σ.Ν.Ε.** : Μεγάλη Στρατιωτική και Ναυτική Εγκυκλοπαίδεια (Yunan Büyük Askerî ve Denizcilik Ansiklopedisi)
- Ι.Ε.Ε** : Ιστορία του Ελληνικού Έθνους (Yunan Ulusunun Tarihi)
- Υ.Π.Π** : Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού (Eğitim ve Kültür Bakanlığı)

GİRİŞ

Yunan isyanı ilk defa 1821’de Prut nehrini geçen Aleksandros İpsilantis önderliğinde Boğdan’ın Yaş şehrinde başlamışsa da Theodoros Vladimirescu, Ulah çiftçileri “*Filiki Eteryia*” adına ayaklandırmış, ancak isyanın Eflak ve Boğdan ahalisi tarafından rağbet görmemesinden dolayı Vladimirescu, asileri yalnız bırakmıştır. Dolayısıyla Türk kuvvetleri isyanı kısa sürede bastırabilmişlerdir. Daha sonra Mora yarımadasında başlayan Yunan isyanı aynı yıl içerisinde Atina, Kyklad adaları, Makedonya ve Ege adalarına da sıçramıştır. Paparigopulos’a göre Yunan isyanı 1821’de güney Yunanistan’da ilk olarak Spetses adasına, ardından Psara’ya ve son olarak da Ydra adasına sirayet etmiştir. Ertesi yıl isyanın elebaşlarından Theodoros Kolokotronis’e bağlı Yunan asiler Mora’daki Dervenakia geçidinde Dramalı Mahmut Paşa komutasındaki 30.000 kişilik Türk birliklerini mağlup etmeyi başarmıştır.²

Kiriakos Simopoulos’a göre Rusya, Osmanlı Devleti’nin iç işlerine müdahale etme fırsatı yakalamak maksadıyla Yunan isyanını desteklemiştir. Avusturya Yunan isyanını desteklememişti. Hatta Metternich, “*Doğu sınırlarımızda binlerce, insanın ölmesi, asılması veya boğulması Avusturya için bir hiçtir*” ifadelerini kullanarak Yunan isyanına tavrı almıştır.³ Yunanlı isyancılar tarafından Yunan isyanı esnasında Avusturya gemileri Türk ordusunun erzak ve mühimmatını taşımaları sebebiyle 1826’ya kadar 100 Avusturya gemisi batırılmıştır. Fransa, Yunan isyancıların Ege denizindeki ticarete hâkim olacakları gerekçesiyle başlangıçta Yunan isyanının bastırılmasından yana tavrı almıştır. İngiltere ise 1823 yılına kadar Yunan isyanına karşı çıkmıştır.⁴ Yunan isyanı başladığı sırada Amerikan halkı bu olaya sempati duyarak Rumlara maddi yardımda bulunmak için ayinler düzenlemiş, bu ayinlere

² Nikos Kotzias, *Κρίσεις Της Ελληνικής Ιστορίας του Κ. Παπαρρηγόπουλου υπο Ν. Κότζια* [N. Kotzias’a göre Konstantinos Paparrigopoulos’un Yunanistan Tarihinde Krizler], Τυπογραφείου Μέλλοντος, Atina 1875, s. 5.

³ Kiriakos Simopoulos, *Ξενοκρατία, Μισελινισμός και Υποτέλεια* [Yabancı Egemenliği, Yunan Düşmanlığı ve Boyunduruk], Atina 1999, s. 400.

⁴ K. Simopoulos, *a.g.e.*, s. 400.

Amerika'daki Avrupalılar da iştirak etmişler ise de Amerikan tüccarlar Osmanlı Devleti ile ticaretinden zarar görmemek için Yunan isyanını desteklememişlerdir.⁵

Nikos Svoronos'a göre Yunan isyanının şekillenmesinde bir takım faktörler önemli misyonlar üstlenmişlerdir. Yunan isyanı devam ettiği süre zarfında kilise, Fenerliler ve Armatoller koordineli olarak işbirliği içinde olmuşlar, Yunanistan genelinde entelektüel bir sınıf ortaya çıkarak Yunan isyanına sosyal ve millî açılardan katkıda bulunmuşlardır.⁶

Emmanuil Protosaltis'e göre 1821'de meydana gelen Yunan isyanının dünya çapında yansımaları olmuş ve Yunan isyanı İtalyan ve Balkan halklarına ulusal birlik kurma ve siyasi bağımsızlık fikirlerini aşılarmıştır. Yunan ayaklanması milletler hukukunun kurulmasına, halkların istiklallerine kavuşmasına ve yeni ulusal devletlerin ortaya çıkmasına yol açmış, Avrupa'daki aydınların ön plana çıkmasını sağlayarak insanlığa esaret altında yaşamamayı öğretmiştir.⁷

1825-1826 yılları arasında Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa kuvvetleri Girit, Mora ve Rumeli'ye⁸ asker çıkartıp buralardaki isyan bölgelerini hâkimiyeti altına almıştır. 1827'de gerçekleşen Troizini toplantısında Ioannis Kapodistrias Yunanistan'nın ilk başkanı seçilmiştir. Bu arada Rusya, İngiltere ve Fransa arasında ittifak kurulmuş, 1827'de Navarin'de Türk ve Mısır donanmaları bozguna uğratılmıştır.⁹ Navarin deniz muharebesi Osmanlı Devleti açısından Yunan isyanında sonun başlangıcı olmuş akabinde 1828'de Rusya ile Osmanlı Devleti arasında savaş başlamış ve Osmanlı Devleti bu savaştan mağlup ayrılmıştır. Bu mağlubiyetin ardından 1829'da imzalanan Edirne Antlaşması sonucunda Yunanistan bağımsız bir devlet olmuştur. Yunan bağımsızlığının Rusya

⁵ K. Simopoulos, *a.g.e.*, s. 427-428.

⁶ Nikos Svoronos, *Ανάλεκτα Νεοελληνικής Ιστορίας και Ιστοριογραφίας* [Çağdaş Yunanistan Tarihi ve Tarih Yazımından Seçmeler], Εκδόσεις Θεμέλια, Atina 1987, s. 38-39.

⁷ Emmanuil Protosaltis, "Η Επανάσταση του 1821 και η Περί Αυτής Ιστοριογραφία 1821 [Yunan İsyanı ve Yunan İsyanına Dair Tarih Yazımı]", *Επιστημονική Επετηρίδα Φιλοσοφικής Σχολής Πανεπιστημίου Αθηνών* [Atina Üniversitesi Felsefe Fakültesi Bilimsel Yıllığı], Atina 1975, s. 264-265.

⁸ Rumeli, Yunanistan'da Aitolia, Akarnania ve Attika yarımadasını kapsayan ve Orta Yunanistan'a karşılık gelen Mora'nın kuzeyindeki bölge için kullanılan coğrafi bir tabirdir. Yunanca'da "Stereia Ellada" olarak da geçmektedir. Bkz. Bülent Akyay, "Başlangıçtan Girit İsyanına kadar Türk-Yunan İlişkileri (1830-1866)", Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir 2010, s. 57.

⁹ Nikos Svoronos, *Çağdaş Helen Tarihine Giriş*, Belge Yayınları, Ankara, 1988, s. 43.

sayesinde kazanılması görüntüsü sebebiyle İngiltere bu durumdan rahatsız olmuş, İngiliz hükümeti 1830'da Londra Protokolü'nü düzenleyerek burada tam bağımsız ilan edilen Yunanistan'ın verasete bağlı bir monarşi ile yönetilmesi kararı alınmıştır. Kapodistrias dış ilişkilerde Rusya'ya bağımlı olması ve ülke içerisinde Türklerden geriye kalan toprakların köylüler arasında taksim edilmesi yüzünden sorunlarla karşılaşmıştır.¹⁰ Londra Protokolü gereğince seçilecek Yunan Kralının garantör devletlerin (İngiltere, Fransa ve Rusya) dışında bir devletten olması şartı konmuştu. Ardından Osmanlı Devleti ile Yunanistan arasında sınır düzenlemesi yapılmıştır.¹¹

1832 yılında Yunanistan garantör devletler (İngiltere, Fransa ve Rusya) tarafından kontrol edilmeye başlanmıştır.¹² Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın İsyanı (1831-1841) esnasında Yunanistan Samos (Sisam), Girit, Tesalya ve Epir'in Yunanistan'a bağlanması için garantör güçlere başvurmuştur. 1832'de Sisam'da isyan çıkması sonucu Osmanlı Devleti adaya Hristiyan bir vali atamak zorunda kalmışsa da yapılan Yunan başvurusu İngiltere tarafından reddedilmişti.¹³

Monarşist yönetim döneminde Yunanistan'da İngiliz, Fransız ve Rus yanlısı Yunan partileri mevcut olup bu üç parti büyük güçlerin siyasi çizgisini takip etmiştir. Monarşi hükümeti dış siyaseti tehlikeli bir siyasete bulaşmıştır. Rus partisi Rusya'nın desteğiyle "Palmiye" adlı gizli bir örgüt kurup Ortodoksluğun yayılmasını desteklemiş ve Osmanlı Devleti dâhilinde yer alan Makedonya, Epir ve Tesalya'daki Ortodoksları Osmanlı Devletine karşı kıskırtmıştır. 3 Eylül 1843'te Atina'da darbeci ordu birlikleri Yunan Kraliyet sarayını kuşatarak krala anayasa ilan etmesi için baskı yapmışlardır. 1843'te yapılan ilk seçimler üç ay sürmüştür. Bu süre zarfında Fransız Partisi lideri Kolettis'e bağlı silahlı çeteler Yunanistan'ı tarumar etmişlerdir. Fransa doğudaki üstünlüğünü tekrar ele geçirmek için Yunanistan'ı desteklemiş ve Yunanistan'daki Fransız yanlısı partinin başkanı olan Kolettis, Megali İdea yani Yunan Ülküsü'ne destek vermiştir. Kolettis rakiplerini saf dışı bırakarak

¹⁰ N. Svoronos, *a.g.e.*, s. 43-44.

¹¹ *Ο Ελληνοτουρκικός Πόλεμος του 1897 [1897 Türk-Yunan Harbi]*, Εκδόσεις Δ.Ι.Σ., Atina 1993, s. 1.

¹² Nikos Svoronos, *Ανάλεκτα Νεοελληνικής Ιστορίας και Ιστοριογραφίας [Çağdaş Yunanistan Tarihi ve Tarih Yazımından Seçmeler]*, Εκδόσεις Θεμέλια, Atina 1987, s. 242.

¹³ Paschalis Kitromilides, Triantafilos, Sklaventidis, *Ιστοριογραφία της Νεότερης και Σύγχρονης Ελλάδας 1833-2002 [Modern ve Çağdaş Yunanistan Tarih Yazıcılığı 1833-2002]*, Τόμος Α και Β, Εκδόσεις, Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών. Atina 2004, s. 35.

parlamentodaki çoğunluğu elde etmiştir. Kolettis hükümeti iktidara geldikten sonra totaliter bir yönetim tarzı uygulamıştır. İç siyasette başarısız olmuş ve dış siyasette Megali İdea'yı uygulamaya çalışmıştır. Kolettis hükümeti tarafından döneminde Megali İdea (Büyük Ülkü) kuramı ortaya atılmıştır. Tarihçi Nikos Svoronos, “*Megali İdea'nın Yunanistan dışında Tesalya, Epir, Makedonya, Trakya, İzmir, İstanbul, Ege adaları, İyon adaları, Girit, Kıbrıs ve Pontos bölgelerinde yaşayan Rumların esaretten kurtarma siyaseti olduğunu vurgulamıştır*”.¹⁴ Andreas Loverdos ise “*Megali İdea'yı Tesalya, Girit, Epir, Yedi adalar, Ege adalarında yaşayan Rumları kurtarmayı misyon edinmek olarak*” ifade etmiştir.¹⁵ Fransa, Yunanlıların Megali İdea için harekete geçmesinde uygun koşulların oluşmasını ve Rusya ile uzlaşmaları hakkında tavsiyelerde bulunmuştur. Yunanistan'daki İngiliz yanlısı parti tüccarların çıkarlarını korumuş, dolayısıyla Megali İdea'nın devreye sokulması için öncelikle ülkenin hazırlanması ve gelişmesi gerektiğini savunmuştur.¹⁶

Yunanistan'ın iç ve dış siyasetindeki memnuniyetsizliklerin bir sonucu olarak 1843 yılında çıkan ayaklanma sonucu Yunan Kralı Othon anayasa yapılmasını kabul etmek zorunda kalmıştı.¹⁷ Bu anayasaya göre yasama meclisi Kral, halk tarafından timokratik¹⁸ bir sistemle seçilen parlamento üyeleri ve ömür boyu bu görevde kalma koşuluyla kral tarafından atanan senatodan oluşacaktır. Yasama meclisi Kral ve onun tarafından atanan bakanlardan oluşmaktaydı. Adaletin temeli kralın elindeydi fakat demokratik öğeler de bulunmaktaydı. Örneğin tüm vatandaşlar kanun karşısında eşit haklara sahip olup insan haklarına saygı, özgürlük ve işçilerin özgürlüğü hakları getirilip kölelik kaldırılmıştır.¹⁹

1848 yılına kadar Fransa ile İngiltere arasında rekabet artmış, Rusya “*Şark Meselesini*” çözüme kavuşturmak için İngiltere ile uzlaşmak istemiştir.²⁰ Rusya

¹⁴ Nikos Svoronos, *Επισκόπηση της Νεοελληνικής Ιστορίας* [Çağdaş Yunanistan Tarihine Genel Bakış], Εκδόσεις Θεμέλιο, Atina 2007, s. 81.

¹⁵ Andreas Loverdos, *Πολιτική Ιστορία της Ελλάδας (1828-1975)* [Yunanistan Siyasi Tarihi, 1828-1975], Γ' Έκδοση, Εκδόσεις Σάκκουλα, Atina 2001, s. 39.

¹⁶ N. Svoronos, *Çağdaş Helen...*, s. 52-54.

¹⁷ Henry Turot, *Η Κρητική Επανάσταση και ο Ελληνοτουρκικός Πόλεμος του 1897* [Girit İsyanı ve 1897 Türk-Yunan Harbi], Çev. Loisha Abaggiannou, Εκδόσεις Φιλοτύπων, Atina 2010, s. 13.

¹⁸ Timokrasi: Siyasî hakların yalnız varlıklı sınıfa tanındığı yönetim sistemi.

¹⁹ N. Svoronos, *a.g.e.*, s. 55.

²⁰ H. Turot, *a.g.e.*, s. 23-24.

İngiltere ile anlaşamadığından dolayı Şark Meselesi ile tek başına ilgilenmeye başlamıştır. Dolayısıyla Rusya, Yunanistan ile yakınlaşma sürecine girmiştir. 1848 yılında Yunanistan'daki tutucu partiler muhalefetlerini artırmışlardır. Tutucu partilere güveni azalan Kral Othon Rus partisi aracılığıyla Rusya'ya yaklaşmaya çalışmıştır. Nitekim 1850 yılında İngiltere, İngiliz uyruklu Yahudi David Pacifico ve Fidler üzerinden Girit'in güneyindeki Lafonisi ve Mora'nın güneyindeki Sapienza adalarının İngiltere'nin himayesi altındaki İyonya Adalarına (Yedi Adalar) bağlı olduğunu ileri sürerek Yunanistan'ı abluka altına almıştır. Fransa ve Rusya İngiltere'nin bu tutumuna tepki göstermişlerdir. İngiltere'nin Othon'u hedef göstermesi Yunan halkının Othon'a karşı sempati duymasına vesile olmuştur. Rusya, Othon'un Rus yanlısı olarak sergilediği tutumu nedeniyle Yunanistan'dan alacağı krediden vazgeçmiş ve Patrikhane ile Yunanistan'ın ilişkilerini düzeltmiştir. 1850 yılında Patrikhane, Yunanistan Kilisesinin idari bağımsızlığını tanımıştır. 1853 yılında Kırım Harbi'nin başlamasıyla birlikte Yunanistan Ortodoksluk bağı sebebiyle Rusya'nın safında yer almak istemiştir. Savaşın başlamasının ardından Epir, Tesalya ve Makedonya bölgelerinde ayaklanmaları kışkırtmış fakat Osmanlı askeri çıkan ayaklanmaları bastırmıştır. Bunun üzerine Yunanistan, Osmanlı Devleti ile olan diplomatik ilişkilerini kesmiştir. İngiltere ve Fransa, Yunanistan'ın Rusya'nın yanında savaşa girmesini engellemek için Pire limanını abluka altına almıştır. Bunun üzerine Yunanistan mecburen Rusya safında yer almaktan vazgeçerek Osmanlı Devleti ile kesilen ilişkilerini tekrar düzeltmeye başlamıştır. İngiliz ve Fransız birlikleri Kırım Harbinin sonuna kadar Pire limanında kalmışlardır. Kırım Harbi'nin sona ermesinden bir yıl sonra, 1857 yılında İngiliz ve Fransız birlikleri Pire limanını terk ederek uyguladıkları ambargoyu sonlandırmışlardır.²¹

1862'de Nauplion (Anabolu) şehrinde Yunan siyasetçi Epameinontas Deligiorgis önderliğindeki subayların ve sivil halkın krala karşı ayaklanması bastırılmamıştır. Yunanistan'ın önemli siyasetçilerinden olan Konstantinos Kanaris ve Dimitrios Voulgaris Kral'a karşı muhalif tavır takınmışlardır. Yunanistan Kralı Othon Rusya'yı desteklemesi ve İtalyan liberalizmini desteklemeye başlaması sebebiyle İngilizlerin gözünden düşmüştür. İngiliz yanlısı siyaset izleyen Yunan

²¹ N. Svoronos, *a.g.e.*, s. 57-58

politikacı Dimitrios Voulgaris taraftarları ve Korinth ile Patras'taki askerî birlikler Kral'a karşı ayaklanarak Ekim 1862'de kralı tahttan indirmişlerdir. 1863 yılında İngiltere sayesinde Danimarka'daki Glücksburg hanedanından Prens George William, Georgios adını alarak Yunanistan tahtına oturtulmuştur. 1864'te Büyük Britanya İmparatorluğu Balkan coğrafyasındaki Slav tehdidini durdurmak ve Yunanistan'ı kendi safına çekmek maksadıyla Yedi adaları Yunanistan'a hediye etmiştir. 1866 yılında Girit adasında Osmanlı Sultanı'na karşı büyük bir isyan çıkmış, aynı yıl içerisinde Yunanistan dış siyasette aktif rol oynayarak Sırbistan ve Karadağ ile işbirliği antlaşması imzalamayı planlamıştır.²²

1877 yılına gelindiğinde 93 Harbi olarak da bilinen Osmanlı-Rus Harbi'nin başlaması üzerine Sırbistan Prensi Milan Obrenovic, Yunanistan Kralı I. Georgios'a Balkanlardaki Hristiyanların hep birlikte Osmanlı Devleti'ne karşı ayaklanması teklifini yapmışsa da Yunanistan İngiltere ve Fransa'yı karşısına almamak için bunu kabul etmemiştir. 93 Harbi'nin ardından 13 Temmuz 1878 tarihinde imzalanan Berlin Antlaşması ile Sırbistan, Karadağ ve Romanya bağımsızlıklarını elde etmiş, Bulgaristan'a muhtariyet verilerek Doğu Rumeli Vilayeti kurulması ve Hristiyan vali tarafından yönetilmesi kararı alınmış, Bosna ve Hersek Avusturya'nın himayesine verilmiş, Girit, Epir ve Tesalya vilayetlerinde reformlar uygulanması şart koşulmuştur. Osmanlı Devleti savaş tazminatı olarak 640 milyon Frank ödemesinin yanı sıra Tuna nehrindeki adaları, Kars, Ardahan, Batum ve Doğu Beyazıt'ı Rusya'ya vermiştir. Girit'te ise daha 1877 yılında Pan-Girit kurtuluş meclisi toplanarak Türk Hükümeti ile her türlü uzlaşma girişimini reddetme kararı almışlardı. 1878 Berlin Antlaşmasının 23. Maddesi gereği Osmanlı Devleti'nin Girit'te reform yapması talep edilmiştir. Osmanlı Devleti Girit kanaat önderleri ile Halepa Sözleşmesi'ni²³ (Halepa Fermanı) imzalamıştır. Buna göre Girit adasına beş yılda bir vali atanması, bu valinin Hristiyan olması, adada Hristiyan jandarma birliğinin kurulması, Rumcanın resmi dil olması ve 80 kişilik mecliste 49 üyenin

²² N. Svoronos, *a.g.e.*, s. 66-67.

²³ Girit Rumlarının temsilcileri ile Ahmed Muhtar Paşa arasında Hanya civarındaki Halepa mevkiinde, 23 Ekim 1878'de (26 Şevval 1295) bir anlaşma imzalanmıştır. Girit'te bulunan Avrupa devletleri konsoloslarının gözetiminde uygulanacak bu anlaşma, 20 Kasım 1878 (25 Zilkade 1295)'de Girit Valisi Aleksandros Karatheodoris Paşa'ya gönderdiği ferman ile yürürlüğe girmiştir. Bkz. Mehmet Salâhi, *Girit Meselesi 1866-1889*, Yay. Haz. Münir Aktepe, Edebiyat Fakültesi Mezunları Yayınları, İstanbul 1976, s. 16.

Hristiyan ve 31 üyenin de Müslüman olması maddelerinin uygulanması kararı alınmıştır.²⁴

Tarihçi Konstantinos Paparrigopoulos ulusal hakların elde edilmesi için tek inandırıcı gücün kuvvet olduğunu ifade etmiştir. Bulgaristan, 1885 yılında Doğu Rumeli'yi ilhak etmiş, Yunanistan Bulgaristan'ın bu tutumuna tepki göstermiştir. Zira Doğu Rumeli Vilayeti'nde Rumlar yaşadığı için Bulgarların bu hareketinden dolayı Yunanistan, Tesalya ve Epir Bölgelerini Yunanistan'a bağlama hakkı olduğunu savunmuş, sınıra 73.000 asker sevk etmiştir. İngiltere Bulgaristan'ı Rusya'nın etkisinden kurtarmak amacıyla Bulgaristan'ın Doğu Rumeli'yi ilhakını onaylamış, Fransa hariç İngiltere, Avusturya, Almanya ve Rusya Atina'nın Pire limanına donanma göndererek harekete geçmemesi için Yunanistan'a ambargo uygulamışlardır. Böylece Osmanlı-Yunan sınırındaki askerlerini geri çekmek zorunda kalmıştır.²⁵

1889 yılında Türklerin yaptığı sert muamelelerden dolayı rahat hareket edemedikleri iddiasıyla Giritli Rumlar, Türklerin bu faaliyetlerine son vermeleri için büyük devletlerin elçilerine ve Yunanistan elçisine başvurmuşlardır. Adadaki Rumlar Sultan'ın Girit'teki hâkimiyetinin son bulmasını ve Girit'in Yunanistan'a bağlanmasını arzu etmişlerdir. 1895 yılına gelindiğinde Girit adasına vali olarak Karatheodoris Paşa atanmıştır. Gonza Maurikiou'ya göre “*Karatheodori Paşa'nın vali olması Girit'teki Müslümanların rahatsızlık duymasına sebep olmuş, bir Hristiyan vali tarafından yönetilmek istememeleri nedeniyle*” ayaklanmışlardır.²⁶

1895 yılında Yunanistan'da yerel seçimler yapılmış, Yunanistan başbakanı Kharilaos Trikoupis seçimleri kaybetmiş, bir yıl sonra da Fransa'da gözlerini hayata yummuştur. 1896 yılında Yunanistan Ulusal Bankası ile büyük devletler arasında antlaşma yapılmış olsa da Girit isyanının başlaması sebebiyle yapılan antlaşma iptal edilmiştir. Georgios Katsoulis'e göre “*Türk-Yunan Harbi Yunanistan'ın biriken borçlarını daha kolay tahsil etmek için Almanya İmparatoru Kayzer Wilhelm*

²⁴ *Ο Ελληνοτουρκικός Πόλεμος του 1897*, s. 7.

²⁵ N. Svoronos, *Ανάλεκτα...*, s. 248.

²⁶ Gonza Maurikiou, *Ο Ελληνοτουρκικός Πόλεμος του 1897 εν Θεσσαλία [Tesalya'da 1897 Türk-Yunan Savaşı]*, Εκδόσεις Υπουργείο Στρατιωτικών, Atina 1906, s. 5.

tarafından planlanmıştır". 1895 yılında Theodoros Diliyannis seçimleri kazanmıştır. Theodoros Diliyannis döneminde Etniki Eterya Cemiyeti iyice güçlenmiştir. Etniki Eterya cemiyetine Panagiotis Daglis, Ioannis Metaksas²⁷, Pavlos Melas, Andreas Karkavitas, Kostis Palamas, Giorgios Drosinis ve Grigorios Ksenopoulos gibi önemli şahsiyetler katılmıştır.²⁸ Kharilaos Trikoupi's'in uyguladığı yanlış ekonomik siyaset gereği Yunanistan 1895 yılında iflas etmiş ve Yunanistan'ın borcu nominal²⁹ olarak 630 milyon Frank'a ulaşmıştır. Diliyannis Hükümeti Yunanistan'ın iflasını halka hissettirmemek için Girit sorununu ön plana çıkarmıştır.³⁰

Yunanistan Krallığı'nda gerçekleşen ekonomik gelişmeler hakkında genel hatlarıyla bilgi vererek Yunan ekonomisinin durumuna da değinmek gerekmektedir. Ioannis Kapodistrias'ın ısrarı sonucu 1830 yılında imzalanan Londra Protokolü'ndeki 12. madde'ye göre Yunanistan'a üç büyük devletin (İngiltere, Fransa, Rusya) garantörlüğü altında 67.000.000 Frank borç verileceğine dair karar alınmıştır. Kredi üç aşamalı olarak verilmiştir. Faizler arttırılarak kredinin 1/3'ü kraliyet ailesi ve 1/3'ü Yunanistan'ın mamur edilmesi için kullanılmıştır. 1 Mayıs 1833 tarihinde Yunanistan'a %5 faiz tutarında kredi verilmesi kararı alınmıştır. Ayrıca Rotschild ailesi Yunanistan'a kredi verilmesi işinde yardımcı olduğu için 36 yıllığına Yunanistan'dan %2 faiz alma hakkına sahip olmuştur. Büyük devletler Yunanistan'a verdikleri kredi karşılığında Amfissa zeytinlikleri, ulusal arazileri ve Naksos'taki zeytinlerden alınan vergileri tahsil etmişlerdir.³¹ Rusya, Yunanistan'a 19.999.573,35 Frank, İngiltere 19.838.805,35 Frank ve Fransa 17.400.661,32 Frank kredi tahsis etmiştir.³²

1835'te Yunanistan'da Alman hukuku, Roma hukuku ve Bizans hukuku icra edilmeye başlanmıştır. Büyük devletler Yunanistan'ın kalkınması için 60.000.000

²⁷ Ioannis Metaksas, 1897 Türk-Yunan Savaşı'nda ve 1912-1913 Balkan Savaşları'nda bulunmuş, 1910'da Venizelos'un yaverliğini yapmış bir Yunan kurmay subayıdır. 1915'te Genelkurmay başkanlığına vekâlet etmiştir. Bkz. Nilüfer Erdem, *Mizah Penceresinden Yunanistan'da Halk, Savaş ve Siyaset 1919-1923*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2018, s. 165.

²⁸ Georgios Katsoulis, *Οικονομική Ιστορία της Νεώτερης Ελλάδος* [*Modern Yunanistan'ın Ekonomik Tarihi*], II. Τόμος, Εκδόσεις Παπαζήσης, s. 263.

²⁹ Menkul kıymetlerin üzerinde yazılı olan değer.

³⁰ G. Katsoulis, *a.g.e.*, s. 28.

³¹ K. Simopoulos, *a.g.e.* s. 408-409.

³² G. Katsoulis, *a.g.e.*, s. 21.

Frank kredi vermişlerdir.³³ Yunanistan Krallığı kurulduğu yıllarda halkın %80'i sefalet içinde yaşamış, toplam 721.000 hektarlık ulusal toprakların %28'i köylülere verilmiştir. Hatta 300.000 hektarlık alan ileri gelenlerin elinde bulunmuş, teknisyen ve tüccarlar ağır vergilerden dolayı zor durumda kalmışlardır. Vergi sistemi, Osmanlı vergi sistemine benzemekte olup ihracattan %10, ithalattan %6 vergi alınmakta idi ve bu vergilerin çoğu mal cinsinden aynî olarak tahsil edilmiş ve özel kişilere mal cinsinden verilmiştir.³⁴

Yeni kurulan Yunan devletinin yüzölçümü 47.516 km² genişliğinde olup Yunanistan'ın nüfusu resmî olmayan kayıtlara göre 750.000 civarında idi. 1839 yılında ise resmî kayıtlara göre Yunanistan'ın nüfusu 823.733 kişiye ulaşmıştı. Adalarda yaşayan halkın toplam nüfusu ise 165.000 civarında olmuştur.³⁵ Yunanistan halkının 7/10'u tarımla uğraşmaktaydı. Toplam tarıma elverişli toprak miktarı 6.500.000 dönüm, ekilebilen toprakların 10.000 dönümü özel mülk statüsündeydi. Kısacası tarım arazilerinin %65'i ileri gelenlerin elinde bulunmaktaydı. Yunanistan'da genel olarak zeytin, üzüm, mısır, buğday ve arpa ekiliyordu.³⁶ Ulusal arazilerin taksimatı problemini çözmemeleri, Yunanistan'ın bütçe açığı sorunu, borsa ve ticarete durumun kötüleşmesi halkı ekonomik olarak olumsuz yönde etkilemiştir.³⁷

1840'ta 850.246 olan Yunanistan nüfusu 1861'de 1.096.810'a çıkmıştır. Kırım Harbinden sonra Yunanistan dış ticaretinin %20'sini Osmanlı Devleti ve %'15'ini de Rusya ile yapmaya başlamıştır. 1838'de kişi başına düşen ithalat %25,8 iken 1861-1870'de %45-55 rakamlarına ulaşmıştır. Yunanistan Krallığı'nda 1839-1841 yılları arasında yapılan harcamalar ülkeyi ekonomik krize sokmuştur. Devlet gelirlerinin yanlış kullanılması sonucu 1843 yılında Yunanistan iflas etmiş ve 66.842.126 Drahmi borç almak zorunda kalmıştır 1843'te İngiltere Yunanistan'a kredi vermesi için bazı şartlar öne sürmüştür.³⁸ İngiliz vatandaşı Rum banker Andreas Siggros ve Fransız banker Glaston Yunanistan'ın ihtiyaçlarını gidermesi

³³ N. Svoronos, *Επισκόπηση...*, s. 78.

³⁴ N. Svoronos, *Çağdaş Helen...*, s. 50-51.

³⁵ G. Katsoulis, *a.g.e.*, s. 13.

³⁶ G. Katsoulis, *a.g.e.*, s. 13.

³⁷ G. Katsoulis, *a.g.e.*, s. 17.

³⁸ G. Katsoulis, *a.g.e.*, s. 18.

için toplam 50.000.000 Drahmi borç vermiş, gelecekte Diliyannis hükümeti bu bankerlerden alınan borçları ödeyemedikleri için artan faizlerden dolayı iflas etmek zorunda kalmıştır.³⁹

1855'te Osmanlı Devleti ile Yunanistan arasında imzalanan ticaret antlaşması sonucunda Rum tüccarlar Osmanlı Devleti'ndeki nüfuzlarını arttırmışlardır. Rum ticaret filosunun taşıdığı miktar 1838'de 85.502 ton iken 1858'de 268.600, 1866'da 330.000 ve 1870'te 404.000 ton olmuştur. 1858'de Yunanistan'da ilk defa telgraf hatları çekilmiş, posta hizmetleri verilmiş ve limanlardan gümrük vergisi alınmaya başlanmıştır. 1860 yılında Yunanistan'da ekonomik düzelme görülmüş, ekilen topraklar iki katına çıkmıştır.⁴⁰ 1863'te Yedi adaların Yunanistan'a verilmesiyle Yunanistan'ın ekonomik durumunda düzelme görülmüştür.⁴¹ Yunanistan, İngiltere'den işlenmemiş yün, şeker ve demir, Avusturya'dan demir, tahta ve ip, Osmanlı Devleti'nden tahıl ve işlenmemiş hayvan derisi, Rusya'dan buğday, Sicilya'dan pirinç ve deri, Mısır Hidivliği'nden tahıl ve deri, Fransa'dan koltuk takımı, koku ve lüks ürünler ithal etmiştir. Yunanistan İngiltere'ye Korint üzümü, Avusturya'ya pirinç, incir ve şarap, Osmanlı Devleti'ne yağ ve tuz, Fransa'ya tütün, şapka ve Belçika'ya zımpara ihraç etmiştir.⁴²

Yunanistan Kralı I. Georgios 1875 yılında hükümeti kurma görevini Kharilaos Trikoupis'e vermiştir. Kharilaos Trikoupis revizyonist bir yönetim izleyip iç siyasette atılımlar yapmıştır. Devlet daireleri inşası, demiryolu hattı yapımı, denizciliğin gelişmesi, Korinth kanalının açılması ve Kopaida gölünün kurutulması gibi icraatlar gerçekleştirmiş, lakin gümrük vergileri dâhil vergileri arttırması halkı zarara uğratmıştır. Bu dönem askerî harcamalar da artırılmıştır. Trikoupis Hükümeti halkın dikkatini dağıtmak için Megali İdea'yı ve Girit sorununu ön plana çıkarmıştır.⁴³ 1881 yılında Tesalya bölgesi Yunanistan'a katılmış, bu olay Kharilaos Trikoupis'in büyük bir başarısı olarak nitelendirilmiştir. Yunanistan'ın yüz ölçümü 77.000 km² genişlemiştir. Nüfusu ise 2.000.000 milyona ulaşmıştır. Tesalya'nın

³⁹ Konstantinos Papparrigopoulos, *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους* [Yunan Ulusunun Tarihi], Τομος. 6ος, Μέρος Β, Εκδοτικός Οίκος Ελευθερουδάκης, Atina 1930, s. 34.

⁴⁰ N. Svoronos, *a.g.e.*, s. 59.

⁴¹ N. Svoronos, *a.g.e.*, s. 60-63.

⁴² G. Katsoulis, *a.g.e.*, s. 139.

⁴³ Nikos Svoronos, *Επισκόπηση...*, s. 97.

Yunanistan topraklarına dâhil olmasının ardından 285.000 Rum Osmanlı idaresinden ayrılmıştır. Tesalya kazanımının ardından Yunanistan Epir, Makedonya ve Girit başta olmak üzere yayılmacı siyaseti için güven kazanmıştır.⁴⁴

1893 yılında Korinth kanalının açılışı yapılarak İtalya ile Pire limanı birbirine bağlanmıştır. Kharilaos Trikoupis Kopaida gölünü kurutmak suretiyle fakir çiftçilere 4.000 hektarlık ekilebilecek arazi kazandırarak tarım alanında büyük bir atılım yapmıştır. Ayrıca jandarma birliği ve mahkemeler kurularak yolsuzluklar, hırsızlıklar, vergi kaçırma, tefecilik ve hayvan hırsızlığı gibi sorunlarla mücadele etmiş, vergilerin artırılması, Yunan ulusalcı talepleri, Girit isyanları ve borçlanmalar ile uğraşmak zorunda kalmıştır.⁴⁵

Aristeas Papanikolaou'ya göre “*Yabancı yatırımcılar 1879 yılından itibaren Atina, Mora ve Adalara yatırım yapmaya*” başlamışlardır.⁴⁶ Yabancı sermaye Yunanistan'ı yüksek faizli borçlandırmaya başlamıştır. Devlet gelirlerinin artması için Yunanistan'da vergi oranları aşırı derecede yükselmiş, yaşanan üzüm krizi Yunanistan'ı 1893 yılında iflasa sürüklemiştir. Yunanistan'ı iflasa sürükleyen sebeplerden bir diğeri de Yunanistan'a borç verme konusunda İngiliz ve Fransızlar arasındaki rekabettir.⁴⁷

1878 yılında Yunanistan borcunun bir kısmını ödemeyi tamamlamışsa da 1879-1893 yılları arasında Yunanistan'ın harcamaları 471 milyon Drahmi'ye ulaşınca Yunanistan için tek çözüm dış devletlerden borç almak olmuştur. Yunanistan'ın toplam borcu 584.739.000 Drahmi tutarında olup büyük devletlerden aldığı toplam borç miktarı ise 382.122.000 Drahmi idi. Alınan borcun bir kısmı yol ve demiryolu yapımında, bir kısmı askerî ve denizcilik alanlarında kullanılmıştır. 1890 yılında, kara ordusu için yapılan harcamalar 42.100.000'den 17.600.000 Drahmi'ye ve donanma için yapılan harcamalar ise 16.700.000'den 6.100.000

⁴⁴ Georgios Mastelos, *Απομνημονεύματα 1897 [1897 Hatıraları]*, Εκδόσεις Πελασγός, Atina 1994, s. 6.

⁴⁵ A. Loverdos, *a.g.e.*, s. 73-75.

⁴⁶ Aristeas Papanikolaou, *Γεώργιος Α Φίλιππε Επιστολές από την Ελλάδα 1897-1913 [I. Georgios Yunanistan'dan Mektuplar 1897-1913]*, Εκδόσεις Ερμής, Atina 2006, s. 30.

⁴⁷ N. Svoronos, *a.g.e.*, s. 97.

Drahmi'ye indirilmiştir.⁴⁸ 1895 yılında 630.000.000 Frank'a ulaşan Yunanistan'ın borçları ana muhalefet partisi lideri Diliyannis'in vergilerin azaltılması için hükümete baskı yapmasına neden olmuştur.⁴⁹

⁴⁸ Ioannis Papafloratos, *Η Ιστορία του Ελληνικού Στρατού 1833-1949* [Yunan Ordusunun Tarihi, 1833-1949], *Τόμος Ι*, Εκδόσεις Σάκκουλα, Ατina 2014, s. 64.

⁴⁹ G. Katsoulis, *a.g.e.*, s. 257.

I. BÖLÜM

SAVAŞIN SEBEPLERİ VE BAŞLANGIÇ NOKTASI

1.1.1. Etniki Eteryia Cemiyeti'nin Kuruluşu ve Makedonya ile Girit'teki Faaliyetleri

Aleksandros Ligrakis Ainian'a göre “1897 Türk-Yunan Harbi'nin başlama sebebi Girit sorunu”dur.⁵⁰ Aslında Türk-Yunan Harbi iki ana sebepten dolayı çıkmıştır. Birincisi Yunanistan'ın Girit adasına asker çıkarması ve ikincisi ise Etniki Eteryia mensuplarının Tesalya hududuna saldırması sebebiyledir.⁵¹

Osmanlı Devleti ile Yunanistan arasındaki önemli sorunlardan biri Girit sorunu olmuştur. 1821 yılında Yunan isyanı başladıktan sonra Giritliler Osmanlı yönetimine karşı ayaklanmışlardı. Osmanlı hükümeti bu isyanı bastırmak için Mehmet Ali Paşa'dan yardım istemiş, 1822'de Mehmet Ali Paşa Girit adasına asker göndermiştir. 1824 yılında Mehmet Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa Mora'ya isyanı bastırmak için giderken Rodos ve Girit'e uğrayıp çıkan isyanları bastırmıştır. Girit, 1831 yılında Girit'te çıkan isyanları bastırması karşılığında Mehmet Ali Paşa'ya verilmiş ve Mehmet Ali Paşa da Girit'e Mustafa Paşa'yı vali olarak atamıştır. Mustafa Paşa adada asayişini sağlamış, lakin ekonomi siyasetinden dolayı Giritlilerin nefretini kazanmıştı.⁵²

1831 ile 1841 yılları arasında Girit'in idaresi Mısır Hıdivliğine bağlı kalmış, 1841 yılında Girit Adası'nın tekrar Osmanlı hâkimiyetine geçmesiyle birlikte Giritli Rumlar isyan etmiştir.⁵³ Bu fırsattan istifade eden Yunanistan ise diplomatik yollardan Girit'i Yunanistan'a bağlamaya çalışmıştır.⁵⁴ 1858'de Girit'te Osmanlı Devleti vergi düzenlemesi yapmadığı için Girit halkı yine ayaklanmıştı.⁵⁵

⁵⁰ Aleksandros Ligrakis, *Ιστορία του Ελληνοτουρκικού Πολέμου* [Türk-Yunan Harbi Tarihi], Εκδόσεις, Βιβλιοπωλείου Μηχαήλ Σαλίβερου, Ατina 1912, s. 3.

⁵¹ *Μνήμες του Πολέμου* [1897-1974 Savaş Anıları], Εκδόσεις Δ.Ι.Σ., Ατina 2012, s. 3.

⁵² H. Turot, a.g.e., s. 21.

⁵³ *Ο Πόλεμος του 1897* [1897 Harbi], Εκδόσεις Εταιρία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού Και Γενικής Παιδείας, Ατina 1997, s. 41.

⁵⁴ *Ο Ελληνοτουρκικός Πόλεμος του 1897*, s. 16.

⁵⁵ H. Turot, a.g.e., s. 23-24.

Avrupa devletleri Girit meselesinin Osmanlı Devleti'nin yapacağı reformlar ile çözüleceğine inandıkları için Babıâli'ye reform yapması için baskı uygulamışlardır. Yunanistan ise Girit meselesinin halledilmesi için adanın kendisine bağlanması tezini savunmuştur. Osmanlı Devleti'nin atadığı Girit'teki valiler bazı reformları uygulamışlardır.⁵⁶

1866'da Girit'te büyük bir isyan çıkmış, isyanlar sırasında tatsız olaylar yaşandığı için Avrupa devletleri sultanı Girit'te reformlar yapmaya zorlamıştır.⁵⁷ 1867'de Girit'e Mehmet Emin Ali Paşa giderek bir takım reform programı hazırlamış, aynı yıl içerisinde Girit'e vali olarak atanan Hüseyin Avni Paşa ıslahatları uygulamıştır.⁵⁸ Girit'teki Rumlar Osmanlı hükümetinden idare, adalet ve vergi sistemlerinde düzeltmeler yapmasını talep etmiş fakat Babıâli bu istekleri kabul etmeyince Rumlar Yunanistan ve büyük devletlerin konsolosluklarına başvurarak meseleye müdahil olmalarını istemişlerdir. Sultan, Mustafa Paşa'yı Girit'teki isyanı bastırması için görevlendirmiştir. Mustafa Paşa'nın emrinde toplam 42.000 Osmanlı askeri ve 8000 başıbozuk bulunmaktaydı.⁵⁹

Girit Meclisi Yunanistan ile birleşme kararı aldığı için Yunanistan Girit'te çıkan ayaklanmayı dolaylı olarak desteklemiştir. Yunan hükümeti Girit adasına mühimmat ve gönüllüler göndermiştir. Ayaklananların elebaşları Osmanlı birliklerine pusu kurarak başarılı olmuşlardır. 1867 yılında İngiltere ve Rusya'nın baskıları sonucu Osmanlı hükümeti Ömer Paşa'yı yeni vali olarak atamıştır.⁶⁰ İngiltere ve Fransa, Girit'teki Rumlara yardım edilmesini savunmuş, Giritli Rumlara en çok yardım eden ülke ise İtalya olmuştur. İtalya, Rumları ezilmiş halk olarak gördüğünden dolayı onlara sahip çıkmaya çalışmıştır.⁶¹ Diplomatik sahada ise Yunanistan diğer Balkan ülkeleriyle Osmanlı Devletine karşı müşterek hareket etme kararı aldıktan sonra Sırbistan ile "*Bad Vöslau Antlaşmasını*" imzalamış lakin Sırbistan Prensi Mihail Obrenoviç'in suikast sonucu öldürülmesiyle bu antlaşma

⁵⁶ *Η Κρήτη και ο Ελληνοτουρκικός Πόλεμος [Türk-Yunan Savaşı ve Girit]*, Atina 1898, s. 50.

⁵⁷ Athanasios Geramanis, *Πολεμική Ιστορία Νεωτέρας Ελλάδος [Modern Yunanistan'ın Savaş Tarihi]*, Atina 1980, s. 8.

⁵⁸ *Ο Πόλεμος του 1897*, s. 41.

⁵⁹ *Ο Ελληνοτουρκικός Πόλεμος του 1897*, s. 18.

⁶⁰ A. Papanikolaou, *a.g.e.*, s. 30-31.

⁶¹ *Η Κρήτη και...*, s. 63.

askıya alınmıştır. Girit'te çıkan isyanlar Avrupa devletlerinin dikkatini Osmanlı Devleti'nin üzerine çekmiştir.⁶² Dimitris Karamitsos'a göre “Avusturya, Girit adasında reform yapılmasını kabul etmemiş olsa dahi İngiltere başbakanı Benjamin Disraeli'nin (1870-1880) ısrarı sonucu Osmanlı Sultanı'ndan Girit adasında reform yapılması kararını desteklemek zorunda kalmıştır”.⁶³

1878 yılına gelindiğinde Berlin Antlaşması'nın 23. maddesinde Girit hakkında düzenleme yapılmıştır. 1878 yılında Halepa Sözleşmesi imzalanmıştır. Halepa Sözleşmesine göre Girit valisinin 5 yıllığına atanması, valinin Hristiyan, yardımcısının ise Müslüman olması, toplantı ve mahkemelerde Türkçe'nin yanında Rumcanın da kullanılması, Giritlilere vergi kolaylığı sağlanması, Girit'in gelirlerinin adaya yapılacak yatırımlara ayrılması, Giritli Hristiyan vekillerin sayısının Giritli Müslüman vekillere nazaran daha fazla olması, Giritliler'den oluşan bir jandarma birliği kurulması ve Rumca basın ve edebiyat dernekleri kurulması kararı alınmıştır.⁶⁴ Girit Meclisi muhafazakârlar ve liberaller olarak iki gruba bölünmüştür. Bu gruplar Giritlileri iki kutba ayırmıştır. Osmanlı hükümeti siyasi kargaşadan yararlanarak Organizasyon Kanununa (Kuruluş Yasası) karışmaya başlamıştır. 1885'te Giritli Rumlar Osmanlı hükümetine tepki göstermişlerdir. 1887 yılında Osmanlı Sultanının fermanıyla Girit'te bir vergi düzenlemesi yapılmıştır.⁶⁵

1888 yılında Edirne eski vali vekili, Leh kökenli Nikolakis Sartinski Paşa (1888-1889) Kostakis Anthopoulos Paşa'nın (1887-1888) yerine vali olarak atanmıştır.⁶⁶ 1889 yılında Osmanlı Devleti Girit'te söz verip yerine getirmediği reformlardan dolayı Giritli Rumlar Osmanlı yönetimine karşı isyan etmişlerdir. Bunun üzerine Osmanlı Devleti Rumlara bazı haklar tanımak durumunda kalmıştır.⁶⁷

12 Kasım 1894'te Etniki Eterya (Ulusal Cemiyet) Atina'da 14 subay tarafından kurulmuştur. Yunan ordusunu yeniden yapılandırma, halka millî bilinç

⁶² *Ο Πόλεμος του 1897*, s. 17.

⁶³ Dimitrios Karamitsos, *Ιστορία της Νεώτερης Ελλάδας* [Modern Yunanistan Tarihi], *Α Τόμος (1897-1941)*, Εκδόσεις Επιστημονικών Βιβλίων & Περιοδικών, Selanik 2016, s. 28.

⁶⁴ D. Karamitsos, *a.g.e.*, s. 28.

⁶⁵ *Ο Ελληνοτουρκικός Πόλεμος του 1897*, s. 21-22.

⁶⁶ *Ο Πόλεμος του 1897*, s. 45.

⁶⁷ İlias Oikonomopoulos, *Ιστορία Του Ελληνοτουρκικού Πολέμου* [Türk-Yunan Harbi'nin Tarihi], Εκδοτικόν Κατάστημα Γ. Φέξη, Atina 1897, s. 7.

aşlamak ve Yunanistan dışında yaşayan Yunanlılara yardım etmek amacıyla kurulmuş, ilerleyen yıllarda askerlerin dışında siyasetçiler, tüccarlar ve entelektüel kişiler de cemiyete dâhil olmuştur. Komite prototip olarak Filiki Eterya (Dostluk Cemiyeti) yapısını örnek almıştır. Örgüt içinde üyelerin kendilerine özgü sembolleri, özel mühürleri ve rütbeleri olup örgüte ihanet edenler ölümle cezalandırılmıştır. O dönemde Balkan coğrafyasının kargaşa içinde olması Etniki Eterya'nın yayılmasında etkili rol oynamıştır.⁶⁸ Georgios Rousos'a göre “Yeni kurulan Etniki Eterya oluşumundan Yunan Kralı I. Georgios pek hoşnut olmamış fakat o dönemde yayılan milliyetçilik akımını durduramamıştır”.⁶⁹

1895-1896 yıllarında Türk askerleri Girit'te isyan eden Rumlara müdahale etmiş ve Avrupa devletleri bu olaya seyirci kaldıkları için Giritli Rumlar Osmanlı kuvvetlerine karşı tek başlarına mücadele etmek zorunda kalınca Yunan hükümeti Girit'e asker gönderme kararı almıştır. Girit'te Müslüman ile Hristiyan ayrımı iyice hissedilmeye başlanmıştır.⁷⁰

Yunanistan'da ekonomik krizden istifade eden bazı kişiler halkın vatanseverliğini kullanarak Yunan halkını “Büyük Ülkü” etrafında birleştirerek bir hedefe doğru yönlendirmeye çalışmışlardır. Kharilaos Trikoupis (1875-1895) milliyetçiliğin yükselişini engelleyememiştir.⁷¹ 1895'te Yunanistan'da yerel seçimler yapılmış, bu yerel seçimlerin sonucunda Diliyannis hükümeti iktidara gelmiştir. Seçimleri kaybeden Kharilaos Trikoupis siyasi hayatını sonlandırmıştır. Theodoros Diliyannis hükümeti iflas etmiş, Etniki Eterya cemiyetinin güçlendiği ve Girit isyanlarının başladığı döneme denk gelen bir Yunanistan'ı devralmıştır.⁷²

1895'te Etniki Eterya Cemiyeti 35 sayfalık tüzük hazırlamıştır. Bunların dışında Etniki Eterya Cemiyeti vatanseverlik hakkında 9 sayfalık bir tüzük hazırlanmıştır. Binbaşı Panagiotis Daglis, Etniki Eterya Cemiyetinin yeminini “Ορκός Εχεμύθειας” (gizlilik yemini) kaleme almıştır.⁷³ Osmanlı Devleti çıkan

⁶⁸ Ο Ελληνοτουρκικός Πόλεμος του 1897, s. 32.

⁶⁹ Georgios Rousos, Τό Μαύρο 97 [Kara 97], Εκδ. Φυτράκης, Atina 1974, s. 43.

⁷⁰ Ι. Oikonomopoulos, a.g.e., s. 14-15.

⁷¹ K. Paparrigopoulos, a.g.e., s. 65.

⁷² Ο Πόλεμος του 1897, s. 39.

⁷³ A. Geramanis, a.g.e., s. 9.

isyanlardan dolayı Avrupa devletlerinin gözüne girmek için Aleksandros Karateodori Paşa'yı 1895-1896 yıllarında Girit'e vali olarak atamıştır. Yine bu yıllarda Girit adasında Etniki Eterya'nın şubeleri açılmıştır. Yunanistan Girit adasındaki Etniki Eterya şubelerine gayri resmi yollardan mühimmat, erzak, silah ve gönüllüler göndererek onları desteklemiştir. Bunun üzerine 1896 yılında Girit Valisi Aleksandros Karatodori Paşa istifa ederek yerine Turhan Paşa atanmıştır.⁷⁴ Valinin Müslüman olması Halepa Sözleşmesi'nin ihlali manasına geldiği için adadaki Hristiyanlar bu olaya tepki göstermek için ayaklanmıştır. Yunanistan o sıralarda düzenlenen olimpiyatlar nedeniyle Girit ayaklanması ile pek ilgilenme fırsatı bulamamıştır. Hanya'nın Vomo (Vamos) kasabasındaki yönetimin idari binası önünde bazı Rumların öldürülmesiyle ayaklanmalar hız kazanmıştır. Bunun üzerine büyük devletlere ait donanmalar Girit'i abluka altına almakla birlikte doğrudan müdahalede bulunmamışlardır. Yunanistan bu olaya sessiz kalmayıp Girit'e yardım göndermeyi düşünmüştür. 1896 yılında Etniki Eterya gücünün doruk noktasına ulaşarak toplam 3.185 kişiye ulaşmıştır. Cemiyete ayinler düzenlenerek toplanan bağışlar sayesinde elde edilen paralarla cephane satın alınmıştır. Yunanistan dışındaki ülkelerde cemiyetler aracılığıyla Yunan ulusal bilincinin aşılması için çaba sarfedilmiştir. Bu arada Bulgaristan'da eğitim gördükten sonra Zlatof ve Bori Sarafov liderliğinde 600 kişilik komitacı grup Strumitsa ve Pirin bölgesine sızmışlar, daha sonra Manastır ve Florina bölgelerine girmişlerdir. Bu olayla birlikte Bulgaristan Makedonya'da önemli rol oynadığını Avrupa devletlerine kanıtlamıştır. Bulgar komitacıları ve Etniki Eterya cemiyeti elemanları arasında Makedonya bölgesini paylaşamama sorunu ortaya çıkmıştır.⁷⁵

1896 yılında Girit adasında Manousos Koundouros (1860-1933) öncülüğünde Etniki Eterya cemiyetinin şubesi (Epitropi) açılmıştı. Giritli gönüllüler Vamos kasabasını muhasara altına almaya başladığı vakit Etniki Eterya cemiyeti Girit'e cephane, gizlice subaylar ve eteryacılar göndermiştir. Büyük devletler Girit'e Etniki Eterya mensuplarının gönderilmemesi gerektiğini ifade etmişse de Yunan hükümeti Etniki Eterya üyelerinin devlet tarafından gönderilmediğini ifade ederek cemiyet

⁷⁴ D. Karamitsos, *a.g.e.*, s. 29.

⁷⁵ *Ο Ελληνοτουρκικός Πόλεμος του 1897*, s. 34.

üyelerinin kendilerinden izinsiz olarak adaya gittiklerini belirtmiştir. Avrupa devletlerinin bu müdahalesinden sonra Etniki Eteryia Makedonya bölgesine yönelmiştir. Etniki Eteryia Cemiyeti Tesalya ve Makedonya bölgesine mensuplarını konuşlandırmış, böylelikle Makedonya’da 400 kişilik 6’sı büyük ve 2’si küçük toplam 8 Etniki Eteryia gönüllü bölüğü oluşturmuştur.⁷⁶

1896 yılında Girit’te yeni reformlar yapılmıştır. Yapılan reformalara göre Girit valisinin her 5 yılda bir seçilmek üzere Hristiyan olması, devlet memurlarının 2/3 oranında Hristiyanlardan ve 1/3 oranında Müslümanlardan seçilmesi, yeni meclisin 40 ilâ 80 gün içinde belirlenmesi, Girit adasının gümrük ve tütün vergilerinden elde edilen gelirin adanın refahı için harcanması, yeni bir jandarma teşkilatı oluşturulması ve adliyeye yabancı savcılar dâhil edilerek adliye idaresinin tekrar yapılandırılması kararları alınmıştır.⁷⁷

Etniki Eteryia Cemiyeti mensupları Girit meselesini prestij elde etme aracı olarak kullanmıştır. 1896 yılında Girit’te isyan çıkınca Vamos muhasarasında Rumlara destek vermiştir. Etniki Eteryia cemiyeti mensupları Girit’te edindikleri tecrübeleri Makedonya meselesinde kullanmışlardır.⁷⁸ Georgios Rousos’a göre “Mayıs ayında Giritli Rumlar Vamos kasabasındaki Türk kulesini muhasara etmeye başlamış ve Türkler burada çok zayıat vermiştir”.⁷⁹

Muhalefetin baskısına dayanamayan Diliyannis hükümeti 10 Şubat 1897’de Psara, Miaoulis ve Ydra zırhlılarını Girit’e göndermiş ve zırhlılar 13 Şubatta Girit’e ulaşmıştır.⁸⁰ Yunan Prensi Konstantinos, Yunan Donanma Bakanı Levidis Nikolaos’a Girit kara sularına girmelerini emretmiştir. Yunan donanması Girit’e çıkartma yaptığı esnada büyük devletlere ait donanmalar da Yunan donanmasına ateş açmıştır.⁸¹ Avrupa’da Yunan birliklerinin Girit’e çıkartma yapması tedirginlik yaratmış, Almanya Girit meselesinde Yunanistan’ın aleyhine tavır almıştır. Zira Berlin’de Osmanlı Devleti’nin parçalanmasının Almanya’nın aleyhine sonuçlanacağı

⁷⁶ *Ο Ελληνοτουρκικός Πόλεμος του 1897*, s. 34.

⁷⁷ G. Maurikiou, *a.g.e.*, s. 27.

⁷⁸ *Ο Πόλεμος του 1897*, s. 51.

⁷⁹ G. Rousos, *a.g.e.*, s. 45.

⁸⁰ İ. Oikonomopoulos, *a.g.e.*, s. 23.

⁸¹ İ. Oikonomopoulos, *a.g.e.*, s. 29.

kanaati bulunuyordu. Almanya’da Alman Sosyal Demokrat Partisinin (S.P.D.) siyasi görüşünü takip eden “*Die Neue Zeit*” gazetesinin yöneticisi E. Bernstein Almanya sosyal demokratlarını temsil ederek Girit’in Yunanistan ile birleşmesinin Rusya’yı güçlendireceğini iddia etmiştir.⁸² İngiltere ise adaya asker çıkarmasına karşı çıkmıştır.⁸³ Stratis Anagnostou’ya göre “*Yunanistan, Avusturya’dan 7.000.000 mermi sipariş etmişse de Avusturya Yunanistan’ın savaş durumunda olmadığı gerekçesiyle bu siparişi iptal etmiştir.*”⁸⁴

Avrupa’daki sosyalist basın ise o dönemde Avrupa basınında Sultan II. Abdülhamid hakkında çıkan “*Kızıl Sultan*”, “*Yıldız Kasabı*” ve “*Büyük Katil*” gibi manşetleri nadiren kullanmıştır. Avrupalı sosyalistler daha çok Avrupa devletleri liderleri ve Rus Çarına karşı nefret duymuşlardır. İtalyan sosyalistler Girit meselesinde Rumlara destek vermek için İtalya genelinde protesto eylemleri gerçekleştirmişlerdir. İngiltere’deki sosyalistler ise İngiliz muhafazakârlara nazaran Rumları desteklemişler, İtalyan Mazzini’nin fikirlerinden etkilenen Garibaldi taraftarları Yunanistan’ın tarafını tutmuşlardır. İtalyan Kralına karşı olan Francesco Crispi İtalyan şehirlerinde “*Comitato Pro Candia*” (Girit’le dayanışma komitesini) kurmuştur.⁸⁵

1.1.2. Türk Birliklerinin Hanya’daki Faaliyetleri (Ocak 1897) ve Yunan Hükümetinin Aldığı Tedbirler

Girit Kurtuluş Komitesi 3 Kasım 1896’da toplantı düzenleme kararı almıştır. Aynı gün bir kişi tarafından Savcı Kriaris’e suikast girişiminde bulunulması konsoloslukları tedirgin etmiştir. Suikast girişiminde bulunan kişi tutuklandıktan bir gün sonra Türk ahalinin baskısı ile Genel vali tarafından serbest bırakılmıştır. Ada genelinde Türk kuvvetleri Hristiyanlara yönelik sert tedbirlere başvurmuşlardır. Manousos Koundouros, “*Türk hükümetinin Hanya şehrinde Rumlara bazı yaptırımlarda bulunmasından dolayı Rumların Hanya şehrinin kırsal bölgelerine*

⁸² *Ο Πόλεμος του 1897*, s. 24.

⁸³ İ. Oikonomopoulos, *a.g.e.*, s. 271-272.

⁸⁴ Stratis Anagnostou, *Ο Ελληνοτουρκικός Πόλεμος του 1897 και ο Αντίκτυπος του στη Λέσβο* [1897 *Türk-Yunan Savaşı ve Midili’deki Yansımaları*], Εκδόσεις Πορεία, Midilli 1997, s. 67.

⁸⁵ *Ο Πόλεμος του 1897*, s. 34.

sığınmak zorunda kaldıklarını” ifade etmiştir.⁸⁶ Şehre girmek üzere olan Rus konsolosluğunda görevli Georgios Kotzabasis’in yerli Türk ahali tarafından öldürülmesinin ardından Rumlar ve Türkler arasında gerginlikler yaşanmıştır.⁸⁷

Girit Valisi Abdullah Paşa, Sultanın fermanına dayanarak Giritli isyancıların silahlarını Türk birliklerine teslim etmelerini emretmiştir.⁸⁸ Hanya’daki tatsız olaylar tekrarlandıktan sonra Yunanistan ve büyük devletlere ait gemiler Rumları korumaya başlamıştır. Rumlar adadaki Türk askerlerine ve jandarmalarına karşı mücadele içine girmişlerdir.⁸⁹ Hanya şehrine 3 km mesafedeki Daratso köyüne 500 Türk askeri baskın yapmış, ertesi gün Türk askerleri Galata köyüne baskın vermişler, Hristiyanlar da savunma amaçlı bazı saldırılar düzenleyerek Tsilaria ve Nerokourou köylerini ele geçirmişlerdir. Ayrıca Rumlar Suda’ya saldırarak Hanya’dan Akroatiri’ye kadar bir savunma hattı oluşturmuşlardır.⁹⁰

Hanya hükümet dairesindeki memurlar bazı evrakları imha etmişlerdir. Fransız Savaş muhabiri Henry Turot Girit’te Tsilaria Muharebesini yakından izleyerek Tsilaria muharebesinde Türk jandarma birlikleri ile Rumlar arasındaki çete savaşına tanıklık etmiştir.⁹¹ Muhasara altına alınan Selino’da Türk kuvvetlerine saldırılmasından sonra büyük devletler Atina’ya telgraf çekip Giritli Rumların ayaklanmalarına son vermemeleri durumunda adaya müdahale edeceklerini belirtmişlerdir.⁹²

12 Ocak 1897’de Kandiye, Hanya ve Resmo’daki Rumlar Türk kuvvetleri tarafından baskı altına alınmışlardır. Baskıya uğrayan bu Rumlar Hanya’daki yabancı devletlere ait donanmalara sığınmışlardır. Etniki Eterya cemiyeti mensupları Halepa’daki çatışmadan sonra burada Yunan bayrağını dalgalandırarak “*Ey Giritli kardeşlerimiz bugün Yunanistan’la birleştiğimiz gündür diyerek halkı etkilemeye*

⁸⁶ Manousos Koundouros, *Ιστορικά και Διπλωματικά Αποκαλύψεις* [Tarihî ve Diplomatik İfşalar] Εκδόσεις Τυπογραφίου Καδέργη, Atina 1921, s. 110.

⁸⁷ M. Koundouros, *a.g.e.*, s. 110-111.

⁸⁸ M. Koundouros, *a.g.e.*, s. 119.

⁸⁹ *Η Κρήτη και ...*, s. 66.

⁹⁰ *Ο Ελληνοτουρκικός Πόλεμος του 1897*, s. 36.

⁹¹ H. Turot, *a.g.e.*, s. 34-35.

⁹² H. Turot, *a.g.e.*, s. 37.

çalışmışlardır."⁹³ 23 Nisan 1897 tarihinde Yunanistan başbakanı Diliyannis Yunan Meclisinde Girit meselesine dair konuşma yapmıştır. Diliyannis konuşmasında Osmanlı Devleti'nin Girit'te reform yapacağına dair Yunanistan'a teminat verdiğini, Yunan hükümetinin de bu olayı yakından takip ettiğini ifade etmiştir. Diliyannis'in rakibi olan Dimitrios Rallis⁹⁴ ise konuşmasında Girit için tek çözümün Yunanistan'a bağlanmak olduğunu dile getirmiştir.⁹⁵

1.1.3. Yunan Askerî Birliğinin Girit'e Gönderilmesi ve Avrupa Güçlerinin Adayı İşgali

Yunanistan, Türklerin Hanya'da yaptığı faaliyetler karşısında sessiz kalmayıp Albay Vasos komutasındaki askeri birliği Hanya'nın Alkiano bölgesine göndermiştir. Albay Vasos'a bağlı birlikler Hanya'daki Türk kışlarına saldırılar düzenleyip ele geçirmişlerdir. Giritli Rumlar Yunan gemilerini desteklemişlerdir. Büyük devletler bu olaya sessiz kalmayarak Yunan gemilerini engelleyerek şehri abluka altına almışlardır.⁹⁶

Girit'in Yunanistan ile birleşmesi Yunanistan'a iktisadi, ekonomik ve stratejik alanlarda katkı sağlayacağı için öncelikli konu haline gelmiştir. 11 Şubat'ta Yunan Meclisi Girit meselesini tartışmak için toplanmış, büyük devletlerin Girit konusunda takındıkları tavrı değerlendirmiştir.⁹⁷ Yunan Kraliyet ailesi Girit'e çıkartma yapılmasına karşı çıkmışsa da aydın kesim, savcılar, gazeteciler vb. Etniki Eterya Cemiyetini destekledikleri için Girit'e müdahale edilmesini talep etmişlerdir. Albay Vasos toplam 1.300 kişilik bir tabur ile demiryolu ile Pire limanına gelmiş ve buradan Pelops, Theseos ve Thetis buharlı gemileri ile önce Milos Adası'na ulaşmış ve sonra da Girit'e çıkarma yapmıştır. Albay Timoleon Vasos donanma ile Girit

⁹³ G. Rousos, *a.g.e.*, s. 43.

⁹⁴ Hukuk doktoru olan Dimitrios Rallis, ilk kez 1872'de Atina'dan milletvekili seçilmiştir. 1903 ve 1905'te Başbakanlık görevini üstlenmiş olan Rallis, 1920 Kasım seçimlerinden sonra da kısa bir süreliğine aynı görevi yürütmüştür. Bkz. N. Erdem, *a.g.e.*, s. 162.

⁹⁵ A. Ligerakis, *a.g.e.*, s. 4.

⁹⁶ İ. Oikonomopoulos, *a.g.e.*, s. 91.

⁹⁷ İ. Oikonomopoulos, *a.g.e.*, s. 91.

adasına ulaşınca Yunan Kralı I. Georgios adına Girit adasını ilhak ettiğini ilan etmiştir.⁹⁸

Yunanistan'ın Girit adasına askerî çıkartma yaptığını öğrenen büyük devletler Yunan askerlerinin çekilmesi için Atina'ya ültimatol vermişlerdir. Milos (Değirmenlik) adası yakınlarında Amiral Harris ile Kral Georgios görüşmesinin ardından Kral Georgios, Amiral Harris'in Albay Vasos'a izin vermeyeceğini belirtince Albay Vasos taktik değiştirmek zorunda kalmıştır. Yeni plana göre Albay Vasos donanması Hanya'nın batı körfezine doğru ilerleyerek Kısım bölgesine yanaşmış ve üç gemi Gonia Manastırı yakınında çıkarma yapmıştır. Askerler gemilerden iner inmez Gonia Manastırı'na sığınmış, hatta manastırı cephane ile donatarak Yunan ordusunun geçici karargâhı ilan etmişlerdir. Yunan Ydra zırhlısı Amiral Reynak, Yunan Konsolosu Geneadis'ten Albay Vasos'un çıkarmaya son vermesini istemiştir.⁹⁹

Ancak Albay Vasos, 1.300 kişilik kuvveti ile Hanya'daki Türk Karargâhını basmış, yaşanan çatışmalar sonucu 500 Türk askeri etkisiz hale getirilerek 7 Türk askeri de esir alınmıştır.¹⁰⁰ Sultan II. Abdülhamid Yunan donanmasının adadan çekilmesi şartıyla yeni reformlar ve düzenlemeler yapacağına dair Yunanistan'a ve büyük devletlere söz vermiştir. Giritli isyancılar büyük devletlerin kendilerine yönelik uyguladıkları ambargo sebebiyle açlık ve susuzluk çekmeye başlamışlardır.¹⁰¹

Çıkartma ile birlikte Yunan bayrağı Girit'te görülünce Giritli Rumlar sevince kapılmışlardır.¹⁰² *Η Κρήτη και Ο Ελληνοτουρκικός Πόλεμος* [Türk-Yunan Savaşı ve Girit] adlı kitaba göre “Yunan askerleri Girit'teki Rumları müdafaa etmeyi başarmışlar fakat Türklerin isteği üzerine Alman donanması Yunan askerlerine ateş

⁹⁸ *Ο Πόλεμος του 1897*, s. 83.

⁹⁹ *Ο Ελληνοτουρκικός Πόλεμος του 1897*, s. 40.

¹⁰⁰ *Η Κρήτη και...*, s. 72.

¹⁰¹ *Η Κρήτη και...*, s. 78.

¹⁰² *Η Κρήτη και...*, s. 84.

açmıştır. Yunanistan Girit'e asker çıkartarak Osmanlı Devleti'ne karşı yeni bir Haçlı Seferi düzenlemeyi" benimsemiştir.¹⁰³

21 Mart 1897'de büyük devletlere ait donanmalar Girit'i abluka altına alarak Albay Vasos'un teslim olmasını istemişlerdir. Aristeas Papanikolaou'ya göre "*Büyük devletlere bağlı donanmalar, Türk askerlerini bombalayacakları yerde Girit'teki Rumlara saldırınca Türkler de Hanya'daki Rumlara baskı yapmışlardır.*"¹⁰⁴ 1897'de Gonia Manastırı'nda binlerce Giritli Rum toplanarak Yunan askerlerini desteklemişlerdir. Vasos'un birlikleri Hanya'nın sahil şeridini zapt etmişler, üç saat gibi kısa bir sürede Platania Köprüsü'nü ele geçirmişlerdir. Yunan Ydra zırhlısı komutanı Amiral Reynak, Vasos'a telgraf çekerek Hanya kasabasının büyük devletlerin denetimine geçtiğini bildirmiştir. Albay Vasos da Yunan hükûmetine telgraf çekerek talimat beklemiştir. Girit Valisi George Berovich Paşa'nın adayı terk etmesi üzerine İsmail Paşa Girit'e müdahale etme kararı almıştır. Türk kuvvetlerinin püskürtülmesinin ardından büyük devletler Girit adasını uluslararası denetim altına aldıklarını ilan etmişlerdir. Yabancı amiraller 500 kişilik bir tabur ile Hanya'ya çıkarma yapmışlar, Türk bayrağının yanına yabancı devletlerin bayraklarını asarak Yunanistan'a mesaj vermişlerdir. Osmanlı hükûmeti, büyük devletlerin de onayladığı Karatodori Paşa'yı Girit'e genel vali olarak atamıştır. Ancak Babiâli de uluslararası koalisyonun adayı denetlemesine karşı çıkmıştır. Çünkü Osmanlı Devleti de adaya asker gönderemeyecekti.¹⁰⁵

Osmanlı Devleti Tesalya sınırındaki asker ve istihkâmların sayısını arttırmıştır. Tesalya ordusunun başına Ethem Paşa'yı atamıştır. Hatta bir önceki Atina askerî ateşesi olan Seyfullah Paşa'yı Genelkurmay başkanı yapmıştır. Atina'dan Giritli Khatzimikhalis Yannaris önderliğinde 600 kişilik gönüllü bir müfreze Albay Vasos'a yardıma gelmiştir. Bu altı yüz kişilik müfrezeden 120'si öğrencilerden oluşmuştu. Albay Vasos, Alkiano ve Lakkous köylerini ele geçirerek Anibali kulesindeki Türk kuvvetlerini gözlemlemiştir. Büyük devletlerin donanmaları limana demir atmışlardır. Platania köyündeki Yunan karargâhı güvenli

¹⁰³ *Η Κρήτη και...*, s. 85

¹⁰⁴ A. Papanikolaou, *a.g.e.*, s. 51-52.

¹⁰⁵ *Ο Ελληνοτουρκικός Πόλεμος Του 1897*, s. 42.

bir mevkiye kurulmamıştı. Bu yüzden Türk askerleri stratejik mevkileri ele geçirmişlerdir. Hanya'nın doğu kısmında 8.000 kişilik asker ve 6 top bataryası konuşlanmıştı. Güneyde, Suda Limanı'nda 3.000 Türk askeri ve 14 top yerlerini almışlardı. Kanadano kasabasında 1.500 Türk askeri konuşlanmıştı. Albay Vasos Giritli Rumların yardımı ile Voukolion Kalesi'ni ele geçirerek savaş hattını yarmayı denemiştir.¹⁰⁶

1.2.1. Voukolion ve Livadya Çatışmaları (6-8 Şubat 1897)

Voukolion harekâtı için 5 Şubat'ta Platania'da Piyade Binbaşı Konstantinos Ioannis komutasında bir piyade tümeni toplanmıştır. Yeni kurulan bu piyade tümeni 2 topçu bölüğü, sıhhiye bölüğü, öğrenci bölüğü ve 3.000 Giritli ile yabancı gönüllülerden oluşturulmuştur. Yunan piyade tümeni Türk kalesini kuşatıp kale kumandanı Fuat Bey'e kaleyi teslim etmesini bildirmiştir. Fuat Bey'in kaleyi sulh yolu ile teslim etmeyi reddetmesinden sonra sabah saat 8 civarında Yunan birliği ateş açmaya başlamıştır. İlk başlarda Yunan taarruzu başarılı olamamıştır. Sonrasında, gece vakti Türk topları başarılı atışlar yapamamış, buna mukabil Yunan topçusu ise bulunduğu mevkiiden dolayı top atışlarında başarılı olmaya başlamıştır. Topçu ve Girit Rum gönüllüleri bölüğü Giritlilere yardım etmeye başlayınca Türk birlikleri iyice kısıp alınmıştı. Fakat Türk kalesine takviye gelince Yunanlı Piyade bölüğü zor durumda kalmıştır. Yunan piyade bölüğü komutanı askerlerine gece boyunca kaleden Hanya şehrine giden yolu gözetlemelerini, kaleyi terk edenlerin kasabaya kaçmalarına izin vermelerini emretmiştir. Bunların dışında Rumlar Kastelos Tepesi'nde pusu kurarak Türkleri esir almak istemişlerdi. Binbaşı Fuat gece vakti kuşatma halkasının en zayıf noktasını tespit ederek geri çekilmeye başlamışsa da Giritli gönüllüler Binbaşı Fuat ve müfrezesini Kastelos Tepesi'nde çembere almıştır. Binbaşı Fuat teslim olma çağrılarını reddederek gece boyunca çarpışmıştır.¹⁰⁷

8 Şubat'ta yaşanan çatışmalar esnasında Binbaşı Fuat ve askerlerinin bir kısmı çatışmada öldürülmüş bir kısmı da teslim olmuş, çatışma sonucunda kale Yunan birliklerinin eline geçmiştir. Yunan askerleri Türk kuvvetlerinin cephaneliğini

¹⁰⁶ *Ο Ελληνοτουρκικός Πόλεμος Του 1897*, s. 44.

¹⁰⁷ *Ο Ελληνοτουρκικός Πόλεμος του 1897*, s. 45-47.

ele geçirerek kaleyi havaya uçurmuşlardır. Türk Piyade Tümeni Voukolion kuşatmasını öğrendikten sonra merkezden yardım istemiştir. Ertesi gün 1500 silahlı asker, 3 top ve 2500 Giritli Türk yardıma gelmiştir. Voukolion Muharebesi'nde 500 Türk askeri hayatını kaybetmiş ve 107 Türk askeri de yaralanmıştır. Yunan tarafından Yüzbaşı Zervoulakos, 5 Giritli isyancı, Asteğmen Raul Triggeas ve Evangelos Danalis'i hayatını kaybetmiştir.¹⁰⁸

Albay Vasos Türk kuvvetlerinin tampon bölgelere gireceğini öngörerek subaylarına, Animpali ve Saratsi'deki Türk kuvvetlerinin hareketlerine karşı temkinli olmalarını emretmiştir. Türk birliklerine takviye kuvvet gelmesiyle birlikte merkez kuvvetlerin sayısı 2.000'e yükselmiştir. Yunan Kara Kuvvetleri Askeri Tarih Dairesi'nin 1897 Türk-Yunan Harbi adlı eserine göre “*Livadia Karargâhı ve handa 4 adet topçu müfrezesi bulunmakta ve kalenin kuzey kısmında Türk askerleri ve Giritli Türkler mevcut olup, Giritli Türkler evlerde, bahçelerde ve arazilerde mevzilenmiş ve adanın güney kısmına ise düzenli ordu konuşlanmıştır*”.¹⁰⁹

Yunanlılar çatışmayı vadiye çekmeyi planlamışlardı. Khatzimikhalis komutasındaki Yunan müfrezesi Agia Kulesi'ni kuşattıktan sonra Livadia'daki Türk kuvvetlerine ait mevkiler düşmüştür. Muharebeden sonra Yunan birlikleri Türk askerlerinin karargâhına saldırdıktan sonra Monokoumaro Tepesi'nde küçük bir muhafız birliği bırakarak gece vakti Platania'daki Yunan karargâhına çekilmişlerdir. Muharebe neticesinde Yunan taburu aralarında 3 teğmenin de bulunduğu 100 askeri kaybetmiş, onlarca asker de yaralanmıştır. Türk tümeni 500 kayıp ve onlarca yaralı ile karargâhı terk ederek toplar hariç diğer cephaneleri olduğu gibi bırakıp geri çekilmişlerdir. Voukolion ve Livadia Muharebeleri'nin ardından Albay Vasos Atina'ya telgraf çekerek muharebeler hakkında ayrıntılı rapor sunmuştur. Adı geçen 1897 Türk-Yunan Harbi eserine göre “*Yunanistan Kralı I. Georgios Albay Vasos'u başarılarından dolayı kutlamış, Yunanistan'ı onurlandıklarını ifade etmiştir*”.¹¹⁰

¹⁰⁸ A. Ligirakis, a.g.e., s. 5.

¹⁰⁹ *Ο Ελληνοτουρκικός Πόλεμος του 1897*, s. 49.

¹¹⁰ *Ο Ελληνοτουρκικός Πόλεμος του 1897*, s. 50.

1.2.2. Girit Mücadelesindeki Gelişmeler ve Avrupa Devletleri'nin Hareketleri

Girit'e çıkarma yapan Yunan askerleri her ne kadar büyük devletlere mensup amirallerin şartlarına uygun davransalar da büyük devletler Yunan askerlerine karşı sert tavır takınmışlardır. Yunan Ydra zırhlısı Amirali Reynak, Albay Vasos'a telgraf çekerek Hanya'da herhangi bir harekâta bulunulmamasını emretmiştir. Büyük devletler, Yunan ordusuna karşı olan tutumlarından dolayı Platania'daki Yunan taburunun karargâhına yakın olan limana üç gemi göndererek Yunan askerine gözdağı vermiştir. Limanda demirleyen üç savaş gemisi Yunan ordusunun kendi gemilerine yükleyecekleri erzak ve mühimmatları denetlemişlerdir. Albay Vasos, büyük devletlere ait gemilerin Akrotiri'deki Yunan karargâhına ateş açmalarını kınamış, bunun üzerine Yunan karargâhını korumak için bazı önlemler almak zorunda kalmıştır. Aya Pirgo, Monokoumaro, Livadia, Hanya ve Platania güzergâhları üzerindeki tepelere istihkâmlar kurulmuş, inşa edilen bu istihkâmlar sayesinde Türk hücumlarına karşı zaman kazanılmış, istihkâmların yanlarına cephane sıkıntısı çekilmemesi için gizli depolar inşa edilmiş, depolara mühimmat ve erzak stoklama büyük devletlerin ambargosundan dolayı sadece Ormo Loutro Bölgesi'nde yapılmıştır. Adı geçen 1897 Türk-Yunan Harbi adlı eserde *"Akrotiri'de bulunan Girit Kurtuluş Komitesi'nin karargâhının Avrupa devletlerine ait donanmalarca bombalanması, Avrupa basınında sansasyonel bir olay olarak değerlendirildiği"* ifade edilmektedir.¹¹¹

Osmanlı kuvvetleri Avrupalı devletlere bağlı donanmaların gözü önünde Hanya'nın güneyindeki Tsilaria ve Nerokourou mevkillerini topa tutmuş, bombardımanın sona ermesiyle birlikte Giritli Rumlar çareyi Avrupa devletlerinin muhafazası altında bulunan sahil boyundaki tampon bölgelere kaçmakta bulmuş, ancak buralara sığınan Giritli Rumları ise büyük devletlere ait gemiler topa tutarak iki ateş arasında bırakmışlardır. Yaşanan bu olaylardan sonra Giritli Rumlar büyük devletlerin amirallerine tepki göstermişlerdir. Amiraller, İngiltere Başbakanı Glasdstone tarafından bu yaptıklarından dolayı ağır bir şekilde eleştirilmiştir.

¹¹¹ *Ο Ελληνοτουρκικός Πόλεμος του 1897*, s. 51.

İngiltere, Fransa ve Rusya, Rumlara karşı olan sert tutumlarını değiştirmiş fakat Almanya ve Avusturya Rumlara karşı sert tedbirler almaya devam etmişlerdir. Yunan meclisi ölen Rumlar için üzüntü duyduğunu ifade ederek Avrupa devletlerinin amirallerini Rumlara karşı sağduyulu davranmaya davet etmiştir. Zikredilen 1897 Türk-Yunan Harbi adlı esere göre “*Büyük devletlerin bu tavırlarına rağmen Giritli Rumlar vermiş oldukları mücadeleye devam etmişlerdir. Suda Limanı’nda büyük devletlerin tampon bölgesi olmasına rağmen Türk donanmasının Suda Limanı’nı bombalamasına ses çıkarmaması büyük devletler ile Türk kuvvetleri arasında işbirliği olduğuna dair Albay Vasos’un kafasında bir düşünce oluşmasına sebep olmuştur*”.¹¹²

Yüzbaşı Korakas Yunan ordusundaki görevinden istifa ederek Şubat ayında Girit’in güneyindeki Kainourgio ve Pirgotissa bölgelerinden 3.000 gönüllü, 3.000 adet Fransız yapımı Gra tüfeği, 2 adet dağ topu, erzak, mühimmat ve cephane toplayarak Kandiye Limanı’na ulaşmıştır. Daha sonra Aya Mirona Malebiziou bölgesine yerleşerek Giritli Rumlara Kandiye’yi ele geçirmek için ortak mücadele çağrısında bulunmuş, bu çağrıyı haber alan 1000 civarında Giritli Türk ve 300 Türk askeri Rum köylerine saldırmıştır. Olayları öğrenen büyük devletlere ait donanmalar Kandiye Limanı’nı kuşatarak burasını tampon bölge haline getirmişlerdir. Korakas komutasındaki birlik Ierapetra’ya çekilmek zorunda kalmıştır. İtalyan hükümeti adada yaşayan Rumların Kandiye’ye girmelerini yasaklamıştır. Rugierro Di Saurra adlı İtalyan zırhlısı Türk kuvvetleri ile ittifak halinde Kandiye’deki Yunan birliklerini topa tutmuştur. Korakas da son çare olarak Spilagona adasına sığınmış ve kısa bir süre sonra ada Fransız savaş gemisi Suget tarafından koruma altına alınmıştır. Bahsi geçen 1897 Türk-Yunan Harbi isimli esere göre “*İtalyan zırhlısının Rumları bombalaması İtalyan halkının tepkisini çekmiştir. İtalyan hükümeti bu tepki üzerine İtalyan zırhlısını adadan çekmek zorunda kalmıştır*”.¹¹³

¹¹² *Ο Ελληνοτουρκικός Πόλεμος του 1897*, s. 52.

¹¹³ *Ο Ελληνοτουρκικός Πόλεμος του 1897*, s. 55.

1.2.3. Avrupa Devletlerinin Girit Hakkındaki Muhtariyet Kararı

13 Şubat günü Atina'daki Giritli milletvekilleri Yunan Kralı'ndan Girit'in Yunanistan ile birleşmesini ve aynı gün büyük devletler de Girit'teki Rumların silahlarını Avrupalı yetkililere teslim etmelerini talep etmişlerdir. Hatta Türk donanması Souda Limanı'nı topa tutarken yabancı amiraller Malaksa ve Kontopoula köylerindeki kuşatılmış Türk kuvvetlerine mühimmat sağlamışlardır. Adı geçen 1897 Türk-Yunan Harbi eserine göre *“Büyük devletler Girit'in Yunanistan ile birleşmesinin imkânsız olduğunu fakat Girit'e muhtariyet verilebileceğini bildirmişler ve Yunanistan'a adadaki askerlerini çekmesi için 6 gün süre tanımışlardır”*.¹¹⁴

Tarihçi Konstantinos Paparrigopoulos'a göre *“Girit'in Yunanistan'a bağlanacağı haberini alan Müslüman ahali imamların, softaların ve şeyhlerin İslam beldesinin kaybedileceği gerekçesiyle halkı galeyana getirerek ayaklanmaya teşvik etmiş ve Girit dışında Suriye, Hicaz, Mekke ve Medine'deki Müslümanlar Sultan II. Abdülhamid'in Panislamizm siyasetinin etkisi altında kalarak Giritli Müslümanların ayaklanmasını desteklemişlerdir”*.¹¹⁵

Şubat ayında Atina'da halk kitleler halinde sokaklara inerek büyük çaplı gösteriler düzenlemiştir. Bu gösteriler üzerine Yunan Genel Kurmay Başkanı istifa etmek zorunda kalmış ve yeni Genel Kurmay Başkanı Ioannis Metaksas olmuştur. Metaksas herkese silahlanma çağrısı yapmış, Donanma bakanı ise deniz çalışanlarını da askerî göreve çağırmıştır. 23 Şubat'ta İngiltere'de 100.000 kişi, Yunanistan lehine gösteriler düzenlemiştir. Yunan hükümeti Yunanistan'ın 6 gün içinde adadaki askerleri çekemeyeceklerini belirterek yeniden müzakereler yapılmasını talep etmiştir. Almanya, Pire Limanı'nı, Skytos Adasını, Evvoia (Eğriboz) ve Amvrakiko Körfezini abluka altına alma teklifinde bulunmuştur. Büyük devletlerin her biri adadaki donanmalarına 500 kişilik askerî birlik takviye etmişlerdir. 1897 Türk-Yunan Harbi eserine göre *“Avrupa güçleri 6 Mart 1897'de Girit adasını uluslararası koalisyon güçleri olarak işgal etme kararı almışlar, bunun üzerine Avusturya Kisam*

¹¹⁴ *Ο Ελληνοτουρκικός Πόλεμος του 1897*, s. 56.

¹¹⁵ K. Paparrigopoulos, *a.g.e.*, s. 72-73.

*vilayetini, Ruslar Resmo'yu, Almanlar Suda'yi, İtalyanlar Hanya'yı, Fransızlar Siteia'yı ve İngilizler ise Kandiye'yi işgal etmişlerdir. Rusya ve Fransa, Yunan ve Türk birliklerinin Girit'ten çekilmeleri ve Girit adasına muhtariyet verilerek Yunan Prensi Georgios'un Girit'in Genel Komiseri olması konusunda ortak görüş bildirmişlerdir".*¹¹⁶

Rumlar, Girit'in değişik bölgelerinde gösteriler düzenleyerek Girit'e muhtariyet verilmesi ve Yunanistan ile birleşmesi için oylama yapmışlardır. Yunan kuvvetleri 3 Mart'ta Malaksas kalesini Türk kuvvetlerinden almayı başarmışlardır. Malaksas'ın düşmesinin ardından büyük devletler Hanya'da asayişin sağlanamadığı gerekçesiyle Anibali Kalesini ele geçirmişlerdir. Rumlar Türklerin faaliyetlerine rağmen İzzeddin Kalesi'ni Türk kuvvetlerinin elinden almayı başarmışlardır. Bir grup Türk askeri geleneksel Girit elbisesine bürünerek Giritli Rumların yanlarına yaklaşıp saldırıya geçmiştir ve bu saldırı sonucunda Rumlar 25 kayıp vermişlerdir. Yapılan bu tür saldırılara rağmen Rumlar Türkleri püskürterek 53 Türk askerini etkisiz hale getirmiş, İngiltere dört üst rütbeli komutanını olayları gözlemlemek için adaya göndermiştir. Kisselou Kalesi Türklerin elinde kalmış fakat Rumların elindeki Kasteli Kalesi Avrupalı güçler tarafından kuşatılarak topa tutulmuştur.¹¹⁷

Vasilios Papadopoulos'a göre “Yunanistan kurulduğu tarihten itibaren ilk defa resmî olarak kendi sınırları dışında yer alan bir bölgeye, Girit'e askeri harekât düzenlemiştir. Yunanlı siyasetçilerin demagojik söylemleri yüzünden Yunanistan, diğer devletlerin siyasi ve diplomatik desteği onayı olmaksızın ve bir askerî çıkarma planı yapmaksızın kısa sürede Girit'e asker sevk etmiştir. Yunan savaş gemileri hazırlıksız ve donanımsız bir şekilde Girit'e yönelmişlerdir. Yunanistan taktik olarak her ne kadar hazırlıksız olsa dahi Girit'te başarılı operasyonlar yapmıştır.”¹¹⁸

¹¹⁶ *O Ελληνοτουρκικός Πόλεμος του 1897*, s. 58.

¹¹⁷ *O Ελληνοτουρκικός Πόλεμος του 1897*, s. 58-61.

¹¹⁸ Vasilios Papadopoulos, “Οι επιχειρήσεις του Ελληνικού Στρατού στην Κρήτη το 1897 [1897'de Yunan Ordusunun Girit'teki Harekâtı]”, *Στρατιωτική Ιστορία [Askeri Tarih]*, Τεύχος 164, Ατina 2010, s. 54-55.

1.3.1. Etniki Eterya'nın Makedonya'daki Yeni Ayaklanmaları

Girit adasında kargaşa devam ederken İngiltere, diğer Avrupa devletlerine Epir'deki limanların Türk ve Yunan gemilerine kapatılması önerisinde bulunmuştur. Büyük devletler Yunanistan ve Osmanlı Devleti'nden hudutlardaki askerlerini 50 mil geri çekmelerini istemişlerdir. Büyük devletler bu kararı alırken 25 Mart'taki Yunanistan ulusal bayramının yıldönümü dolayısıyla Türk-Yunan hududunda çatışma çıkma ihtimalini göz önünde bulundurmışlardır. Yunanistan, yakın zamanda Osmanlı Devleti ile muhtemel savaş çıkması halinde Bulgaristan'ı yanında görmek için Bulgaristan ile antlaşma yapmak istemiş lakin Almanya ve Rusya'nın baskıları sonucu Balkan devletleri, Osmanlı Devleti ile Yunanistan Devleti arasında savaş çıkması halinde tarafsız kalacaklarını beyan etmişlerdir. İki devlet arasındaki savaş kaçınılmaz bir hal almış, çünkü Yunanistan'da savaş yanlısı akım yükselmiştir, Almanya ise Osmanlı Devleti'ni Yunanistan'a saldırması için teşvik etmiştir.¹¹⁹

Etniki Eterya Cemiyeti üyeleri Tesalya'da Osmanlı sınırı yakınlarında çetecilik faaliyetleri yürütmeye başlamışlardır. Mart ayı içinde Kalampaka Kasabası'nın güney doğusunda yer alan Theopetra köyünde 1.800 kişilik Etniki Eterya milisleri Aleksandros Milonas ve Georgios Kapsalopoulos liderliğinde toplanmışlar, bu oluşuma “*Etniki Eterya Cemiyeti*” ismini vermişlerdir. Daha sonra Etniki Eterya Cemiyeti milislerine Kipriani liderliğinde 70 İtalyan gönüllü katılmıştır. Etniki Eterya Cemiyeti 25 Mart'ın yıldönümünde Osmanlı hududunu geçerek çatışma tasarlamış, aynı gün Makedonya'da ayaklanma çıkartarak dikkatleri Makedonya üzerine çekmeyi planlamışlardır. 27 Mart gecesi Etniki Eterya Cemiyeti mensupları üç grup halinde Milea ile Krania köylerine sızmışlar, Kipriani birlikleri de Valtiani'nin güney doğusunda yer alan Osmanlı karakoluna saldırı düzenlemiştir. İtalyan gönüllülerinin Etniki Eterya Cemiyeti ile müşterek olarak düzenlediği harekât sonucu Türk karakolu hasar görmüş ve karakolu koruyan 9 Türk muhafız etkisiz hale getirilmiştir. Çembere alındığını gören Türk kuvvetleri karakolları boşaltarak Valtino'ya çekilmişler ve Kipriani müfrezesinin ateş çemberi altında kalan Türk kuvvetleri burada sıkıştırılmıştır. Kipriani birliği Türk karargâhını dört kez dinamitle

¹¹⁹ *Ο Ελληνοτουρκικός Πόλεμος του 1897*, s. 62.

havaya uçurmayı denemesine rağmen başarılı olamamıştır. Türk kuvvetleri gece karanlığından istifade edip 6 kayıp ve 1 yaralı vererek bu karargâhı terk etmişlerdir. 30 Mart 1897’de Etniki Eterya Cemiyeti Valtino Kalesini ele geçirmiştir. Etniki Eterya komutanları ve Kipriani, Valtino’da Makedonya’nın kurtuluşunu ilan etmişlerdir. Türk kuvvetleri Douskata bölgesine toplanmış, 30 Mart sabahı Etniki Eterya Cemiyeti Metsovo’daki 5. Türk Piyade Tümenine saldırmış fakat 30 kayıp vererek Krania köyüne geri çekilmek zorunda kalmıştır. Zikredilen 1897 Türk-Yunan Harbi eserine göre “Sonuç olarak Etniki Eterya cemiyetinin saldırısı savaşın çıkmasını hızlandırmıştır”.¹²⁰

Stratis Anagnostou ise bu süreci “31 Mart 1897’de Yunan Etniki Eterya mensupları Krania köyü yakınlarındaki Türk askerlerine karşı saldırı düzenlemiş, Türk askerlerinin Yunan Etniki Eterya mensupları tarafından Makedonya’daki Rumları isyana teşvik etmesi şüphesini doğurmasına neden olmuştur. Tesalya 5 Nisan 1897 tarihinde Yunan ordusu Türk hududunu geçerek Panagia ile Koutra arasındaki bölgeleri ele geçirmiştir” olduğu şeklinde vermektedir.¹²¹

Etniki Eterya cemiyeti 3.000 üyeye ulaşmıştı. Cemiyete üye olacak kişiler 12 Frank vermiş, yapılan bağışlarla birlikte Yunanistan’a katkı sağlamak için Londra ve Paris bankalarına 18 milyon Frank yatırılmıştır. Londra ve Paris bankalarındaki bu paralar da Yunanistan’a aktarılmıştır.¹²² Makedonya’ya sızan Etniki Eterya gönüllüleri Sitovo köyündeki Türk karakolunu havaya uçurduktan sonra Kritades ve Plisis köylerini ele geçirmişlerdir. Kritades köyünde 400 Türk muhafızı ile şiddetli çatışmalar yaşanmış, köy eteryacılar tarafından ele geçirilmiştir. Köyde 25 esir alınmış, 150 tüfek ve 1 cephanelik ele geçirilmiştir. Ethem Paşa, ordusu ile Makovo’nun sağ tarafından ve sol cenahtaki topçu birlikleri ve iki Türk bölüğünü Krania köyüne yönlendirerek Etniki Eterya mensuplarını muhasara altına alınca, 500 kadar Etniki Eterya mensubu Krania köyünü terk etmek zorunda kalmıştır. İngiliz

¹²⁰ *O Ελληνοτουρκικός Πόλεμος του 1897*, s. 63-64.

¹²¹ S. Anagnostou, *a.g.e.*, s. 113

¹²² A. Papanikolaou, *a.g.e.*, s. 35.

savaş muhabiri Rose Kinnaird'e göre “*Etniki Eteryia mensuplarının Makedonya'ya saldırması Türk-Yunan Savaşı'nın başlangıç noktası olmuştur*”.¹²³

1.3.2. Avrupalı Güçler ve Balkan Devletleri'nin Tavrıları

Rusya iki devlet arasında bir savaş çıkmasını engellemek maksadıyla Girit'in abluka altına alınmasını talep etmiş, Sultan, Tesalya'daki Osmanlı ordusu komutanı Ethem Paşa'ya telgraf çekerek Yunanlılardan gelecek olan saldırıları püskürtmesini, hatta ihtiyaç durumunda karşı hücum etmesini emretmiştir. Nitekim 2 Nisan 1897'de Yunan Meclisinde Girit Meselesi ve dış borçlar tartışılırken öğle vakti Yunan ordusu, Yunan topçularını Olimpos Dağı'ndan Aşağı Analipsi tepesine sevk etmiştir. Aşağı Analipsi tepesi Yunanistan'a ait sayılırken Yukarı Analipsi mevki ise ne Osmanlı Devleti'ne ne de Yunanistan'a aitti. Türk askeri Yunanistan'ın Aşağı Analipsi mevkiine topçu birliklerini konuşlandırmasını fırsat bilerek Yukarı Analipsi bölgesini ele geçirmeye çalışmıştır. Yunan ordusu ile Osmanlı ordusu arasında yaşanan çatışmalar neticesinde Osmanlı ordusu Yunan karakollarını ele geçirmiştir. Bahsi geçen 1897 Türk-Yunan Harbi eserine göre “*Yunanistan Prensi Konstantinos büyük devletlere telgraf çekerek Türk ordusunun uluslararası kuralları çiğnediğini ifade etmiştir*”.¹²⁴

28 Mart 1897'de 3.000 Etniki Eteryia cemiyeti mensubunun Makedonya Bölgesi'nde yer alan Krania köyü civarındaki Osmanlı karakollarına saldırılar düzenleyerek iki gün sonra geri çekilmeleri Osmanlı hükümetinin eline Yunanistan'a savaş açmak gibi bir koz vermiştir. Khristos Khatzimikhalis bu olayı “*16 Nisan 1897'de Mpayraktar karakollarının yakınında Türk kuvvetlerinin tahkimat yaptıklarını öne sürmüş, ilk çatışmaya vesile olan Yunan askerlerinin yaptığı baskını ve tecavüz hareketini üstü kapalı olarak geçerek savaşı başlatanın Yunan kuvvetlerinin Analipsi tepesini ele geçirmesi*” olarak ifade etmiştir.¹²⁵

¹²³ Rose Kinnaird, 1897 - *Με τους Έλληνες στη Θεσσαλία [1897'de Tesalya'da Yunanlılarla]*, Londra 1897, Επανέκδοση στην Ελληνική 1997. s. 55-57.

¹²⁴ *Ο Ελληνοτουρκικός Πόλεμος του 1897*, s. 65.

¹²⁵ Khristos Khatzimikhalis, “Ο Ελληνοτουρκικός Πόλεμος του 1897”, *Μεγάλη Στρατιωτική και Ναυτική Εγκυκλοπαίδεια [Büyük Askeri ve Denizcilik Ansiklopedisi]*, Τόμος 6, Atina 1928, s. 60.

Osmanlı Hükümeti 5 Nisan 1897’de İstanbul’daki Yunan Konsolosu’na Yunanistan ile olan diplomatik ilişkilerin kesildiğini ve Yunanistan’a savaş ilan ettiğini açıkça bildirmiş, Osmanlı Devleti savaş ilan ettiğini büyük devletlere açıklamış, Atina’daki Türk elçisi ve İstanbul’daki Yunan elçisi bulundukları ülkeleri terk etmek zorunda kalmışlardır.¹²⁶ Georgios Rousos’a göre “*Sultan II. Abdülhamid askerî istişare toplantısına her ne kadar dâhil olmasa dahi her defasında savaşın başlaması için ısrar etmiştir.*”¹²⁷ Gonza Maurikiou’ya göre “*ekonomik sorunlar yaşayan Osmanlı Devleti ekonomik krizden çıkmak için Girit sorununu ve Tesalya hudut olaylarını bahane ederek Yunanistan’a savaş ilan etmiştir.*”¹²⁸

Tesalya’daki Yunan çeteleri Türk hududunu geçerek Türk kuvvetlerine epeyce zarar vermiş ve neticesinde Osmanlı Devleti Ethem Paşa önderliğinde Yunanistan’a karşı taaruza geçmişti.¹²⁹ Prigouris Vasileios’a göre “*Grebene taarruzunun gerçekleşmesinin riskli olacağı gerekçesiyle Yunanistan, Makedonya’da Etniki Eterya Cemiyeti mensuplarını kullanarak ayaklanma çıkartmayı planlamış fakat Osmanlı Sultanı II. Abdülhamid Ethem Paşa’ya Tesalya’ya asker sevk etmesini emrettiği için Makedonya ayaklanması gerçekleşmemiştir.*”¹³⁰ İlias Oikonomopoulos’a göre “*Türk kuvvetleri Tesalya’daki Yunan tren istasyonunu iki kez ele geçirme teşebbüsünde bulunmalarına rağmen başarılı bir sonuç alamamışlardır.*”¹³¹

Yunan donanması Kavala, Selanik ve Dedeğaç’taki Türk şimendifer hatlarını bombalamayı planlamış fakat Rusya buna izin vermemiştir. Kavala Limanı’na çıkartma yapmak isteyen Yunan askerlerinin bir kısmı çıkan çatışmalarda ölmüş ve bir kısmı yaralanmıştır. Yunan gemileri Aynoroz’a sığınmışlardır. Yunan Etniki Eterya cemiyeti mensuplarının Osmanlı hudutlarına saldırması üzerine Türk kuvvetleri Yunan hududunu geçerek Almiro Tepesini ele geçirmişlerdir.¹³² Aleksandros Ligrakis Ainian’a göre “*Osmanlı Devleti’nin Yunanistan’a savaş ilan*

¹²⁶ *Ο Ελληνοτουρκικός Πόλεμος του 1897*, s. 67.

¹²⁷ G. Rousos, *a.g.e.*, s. 113-114.

¹²⁸ G. Maurikiou, *a.g.e.*, s. 56-60.

¹²⁹ İ. Oikonomopoulos, *a.g.e.*, s. 291.

¹³⁰ Prigouris Vasileios, *Τα Πάθη του Στρατού της Θεσσαλίας* [Tesalya Ordusu’nun Hezimetleri], Εκδόσεις Σπ. Κουσουλίνο, 1898, s. 100.

¹³¹ İ. Oikonomopoulos, *a.g.e.*, s. 289.

¹³² A. Ligrakis, *a.g.e.*, s. 16-18.

*ettiğini öğrenen Yunan halkı aynen 1821’de olduğu gibi Türk kuvvetlerine karşı yine zafer kazanacakları” algısına kapılmıştır.*¹³³

Türk-Yunan Harbi öncesinde Anabolu’da (Nauplio) silah ve cephane fabrikası kurulmuş lakin komutanların ihmalinden dolayı savaş sırasında Tesalya bölgesine bu fabrikadan yeterince silah ve cephane nakledilememiştir. Yunan Kara Kuvvetleri Askerî Tarih Dairesi’nin Savaşın Anıları 1897-1974 adlı eserine göre *“Pire Limanı önünde toplanan Yunan halkı müzik ve eğlence ile savaşın başlamasını kutlamış, gemilere binecek olan askerleri selamlamış ve askerlerle birlikte cephaneleri gemilere yüklemeye başlamışlardır.”*¹³⁴ Thanos Veremis *“Türk-Yunan Harbi öncesinde 17.000 adet basan Empros (İleri) gazetesi savaş başladıktan sonra 20.000 adet basmaya başlamıştır”* demektedir ki, buna göre halkın savaş hakkında ve cepheden bilgi alma isteği ve ihtiyacı artmıştır.¹³⁵

¹³³ A. Ligorakis, *a.g.e.*, s. 19.

¹³⁴ *Μνήμης του...*, s. 4-5.

¹³⁵ Thanos Veremis, *Εμείς οι Έλληνες [Biz Yunanlılar]*, Ά Τόμος, ΣΚΑΙ, Atina 2008, s. 21.

II. BÖLÜM

SINIR MÜCADELELERİ VE TESALYA HAREKÂTI

2.1.1. Türk Kuvvetleri

Osmanlı Devleti büyük bir devletti zira nüfus olarak kalabalıktı. Dolayısıyla askeri çok olduğundan Yunan Kuvvetleri Türk Kuvvetlerine nazaran galip gelmesi pek mümkün değildi. Üstelik Türk kuvvetleri Yunan kuvvetlerine göre daha disiplinli idi. Bu dönemde Osmanlı Devleti'nin nüfusu 19 milyon iken Yunanistan'ın nüfusu ise 2 milyondur. Osmanlı Devleti'nin 400-500 bin kadar askeri mevcuttu. Osmanlı Devleti, Bulgaristan, Sırbistan, Karadağ ve Yunanistan hudutlarına Müslümanları yerleştirmiş, hatta Valaades ve Epirotlar da Osmanlı Devletinin muhafızları misyonunu üstlenmişlerdi. Görice, Karaferye ve Yenice Vardar kasabasına Türk askerleri yerleştirilmiş, Golos ile Yenişehir, Golos ile Kalampaka şimendifer hattı emniyetli bölge olarak belirlenmiştir.¹³⁶ Osmanlı ordusu alt birimlere ayrılmış, yeterli derecede topçuluk eğitimi almasalar da Türk askerleri iyi bir silahlı eğitim görmüşler ve yardımcı kuvvet olarak Arnavut, Arap, Dürzi ve Kürt başıbozuklardan destek almışlardır. Nikolaos Grigoriadou'ya göre “Yunan birlikleri kaliteli bir eğitimden geçen askerlerin yanı sıra iyi derecede nişancılık, topçuluk, sıhhiye eğitiminin yanında adalet duygusu ve milli duygularına da sahip olmuştur”.¹³⁷

Osmanlı Devleti 17 Nisan 1897'de Yunanistan'a savaş açmıştır. Coğrafi koşullardan dolayı özellikle Pindos Dağı'nın konumu, fiziki şartları sebebiyle savaş cephelerini Tesalya ve Epir cephesi olarak iki kısma ayırmıştır. Yunan kuvvetleri ağırlıklı olarak Tesalya'da toplanmıştı ve cephe komutanı Albay Sapountzakis idi. Dimitris Karamitsos'a göre “Tesalya'daki Yunan ordusu toplam 42.000 asker, 600 süvari ve 96 toptan oluşmuştur”.¹³⁸

¹³⁶ Nikolaos Grigoriadou, *Διατί Ενηκλήθημεν το 1897 [1897'de Neden Yenildik]*, Εκδόσεις Σπετσιώτου Δικηγόρου, Ατina 1910, s. 8-9.

¹³⁷ N. Grigoriadou *a.g.e.*, s. 10-13.

¹³⁸ D. Karamitsos, *a.g.e.*, s. 18-19.

Tesalya'daki Yunan kuvvetleri Türk kuvvetlerine nazaran sayıca daha az olup, Türk kuvvetlerine göre üç tabur ve bir topçu tümeni eksik kalmıştır. Türk kuvvetlerini, Epir kuvvetlerine yardıma gidecek olan Tesalya kuvvetlerini engellemek için ordunun geçeceği katır yollarını tahrip etmişlerdir.¹³⁹ Osmanlı hükümeti Türk kuvvetleri yeniden yapılandırması çabaları dolayısıyla Goltz'a Paşalık unvanı vermişti. Yeni düzenlemeye göre Türk ordusu; İstanbul, Selanik, Edirne, Erzincan, Şam, Bağdat ve Sana ordusu olarak toplam 7 orduya bölünmüştü. Bu orduların dışında bağımsız 3 tümen kurulmuştu; Hicaz Tümeni (Mekke'de), Libya Tümeni (Trablusgarp'ta) ve Girit Tümeni (Hanya'da). Ordu Nizamiye, Redif ve Mustahfız birliklerinden teşekkül etmiştir.¹⁴⁰

Arnavutluk, Makedonya, Epir ve Tesalya bölgeleri III. Ordu olan Selanik Ordusunun nüfuz alanında bulunmuştur. Selanik ordusu 100.000 asker ve subay, 10.000 süvari, 846 toptan oluşmaktaydı.¹⁴¹ 1897 yılında Osmanlı ordusunun toplamı 471,620 idi. Bunlardan 21.634'ü subay ve 378.174'ü 399.808'i mevcut, er olmak üzere 62.297'si mevcut değildi. Osmanlı hükümeti Skoutari (Serez'in ilçesi) bölgesine 1.000 ihtiyat redif takviye göndermiş ayrıca 21 Mart'ta Arnavutluk ve Yanya bölgelerinden gelerek gönüllü olarak savaşa katılan 8.000 Arnavut'a Martin tüfeği dağıtılmıştır. Bu Arnavut gönüllülerin idaresi ise Arnavut beylerine verilmiştir. Osmanlı Devleti dâhilinde jandarma savaş öncesi asayişini sağlamak için birtakım önlemler almıştır. Osmanlı ordusunun Alman modelini benimsemesi ile donanımlı ve tecrübeli bir orduya dönüşmüş, ordunun ana omurgası piyadeden oluşmuş ve ihtiyaç halinde 64 adet askerî ofisi (birim) hazır tutmuştur. Bu askerî ofislere (birimlere) kayıtlı olarak toplam 64 redif bölüğü bulundurmıştır. Osmanlı ordusu 1880, 1885, 1895 ve 1896 yıllarında seferberlik ilan ettiği için askeri elbise, silah ve askerleri bir yerden bir yere nakil etme sıkıntısı çekmemiştir. Timoleon Vasos'un Girit'e çıkarma yapması ve Tesalya hudutlarındaki çatışmaların ardından Osmanlı Hükümeti seferberlik ilan etmiş, seferberliğin ardından ilk olarak Trabzon redif tümeni Tesalya sınırına gönderilmiş, hemen ardından İstanbul ordusundan, Bursa, Ankara, Konya,

¹³⁹ Aleksandros Mazarakis Ainian, *Ιστορική Μελέτη 1821-1897 και Ο Πόλεμος του 1897* [1897 Harbi ve Tarihi Araştırmalar 1821-1897], Εκδόσεις Ίκαρος, Atina 1950, s. 7.

¹⁴⁰ *Ο Ελληνοτουρκικός Πόλεμος του 1897*, s. 68.

¹⁴¹ *Ο Ελληνοτουρκικός Πόλεμος του 1897*, s. 69.

Kayseri ve Edirne tümenine bağlı 6 redif taburu Yunan sınırına gönderilmiş, Selanik ordusuna bağlı Manastır, Berat, Yanya ve Serez tümenlerinden de 4 redif taburu gönderilmiştir. Trabzon ve Erzincan tümenlerinden 1 tabur redif asker sevk edilmiştir.¹⁴²

Tesalya'daki Osmanlı ordusu toplamda 120 bölük rediften (ki her tabur 750 redif askeri içeriyordu) oluşmaktaydı. Alasonya Ordusu 6 piyade tümeni, 1 süvari tümeni, 1 top bataryası ve 1 ihtiyat tümeni, Epir'deki Osmanlı ordusu ise 2 piyade tümeni ve redif Afyon Karahisar tümeninden oluşmuştur.¹⁴³ Selanik ile Manastır arasında demiryolları inşa edildiği için Osmanlı ordusu asker ve mühimmat naklinde sıkıntı çekmemiştir. Türk askerleri Alansonya, Yanya ve Tesalya'ya Ereğli, İstanbul, Tekirdağ, Dedeoğlu, Selanik ve Konya, İzmit, Tekirdağ ve Karaferye demiryolları hatları üzerinden Yanya ve Alansonya'ya rahatlıkla ulaşmıştır. Savaş bölgelerinde seyyar hastanelerin yanı sıra Serfice, Yanya, Alasonya ve Karaferye şehirlerinde de 800 klinikten oluşan askeri hastaneler kurulmuştur. Preveze'de ise 50 kliniklik bir hastane çadırı kurulmuştur.¹⁴⁴

Osmanlı donanması 7 zırhlı, 8 kruvazör, 2 hücum bot, 9 torpido ve çeşitli tipte gemilerden oluşmuştu. Ancak Osmanlı donanması 1897 harbinde pasif kalmıştır. 10 Albay Vasos Girit'e çıkarma yaptıktan sonra Sultan, Bahriye Nazırı Hasan Rahmi Paşa'ya acilen savaş gemilerinin onarılmasını emretmiştir. Hasan Rahmi Paşa diğer gemilere nazaran daha iyi durumda olan Osmaniye, Mesudiye, Aziziye ve Mahmudiye Fırkateynleri ve Hizber zırhlı dubasını Çanakkale Boğazına göndermişse de savaş gemileri arızalanarak Çanakkale Boğazını geçmeye muvaffak olamamışlardır.¹⁴⁵

Osmanlı donanmasının zayıflığından dolayı Ege ve Akdeniz sularında tam bir hareket serbestisi kazanmış olan Yunan donanmasından bu harpte Selanik, İzmir ve Dedeoğlu limanlarının bombardıman etmesi, Sporad adalarının zaptı ve İstanbul ile Selanik demiryollarının tahrip etmesi gibi önemli görevler beklenmekteydi. Khristos

¹⁴² *O Ελληνoturκικός Πόλεμος του 1897*, s. 71.

¹⁴³ *O Ελληνoturκικός Πόλεμος του 1897*, s. 72.

¹⁴⁴ *O Ελληνoturκικός Πόλεμος του 1897*, s. 73-76.

¹⁴⁵ *O Ελληνoturκικός Πόλεμος του 1897*, s. 73-76.

Khatzimikhalis'e göre “Yunan donanması birkaç adayı bombardıman etmekten ve İstanbul ile Selanik demiryolunu tahrip etmek için 150 kişilik bir çete ile Kavala civarına saldırmaktan, Preveze'yi ve Ayasaranda'yı bombardıman etmekten başka bir iş görmemiş ve yapılan bu hareketler askerî bir kıymet taşımamıştır”.¹⁴⁶

Levidis Nikolaos'a göre “Türk donanması Çanakkale Boğazı'nı geçecek yeterli teçhizata sahip olmadığı gibi Yunan donanması da Türk donanması ile bir deniz muharebesi yapacak güçte değildi. Türk donanması çürük, bakımsız, makine eksikliği çekilen, top bataryaları bulunmayan, denizde 1 veya 2 milden daha ileri gidemeyecek halde bir donanmaya sahipti”.¹⁴⁷ Hasan Rahmi Paşa komutasındaki Mesudiye zırhlısı 12 torpido bulunduran 9.320 kg tonaja ve toplam 500 mürettebata sahipti. Hayri Paşa komutasında olan Osmaniye ve Aziziye zırhlı fırkateynleri top mevcudu 12 idi ve 6.400 kg tonaja sahiptiler.¹⁴⁸

2.1.2. Yunan Kuvvetleri

1821 öncesinde Yunanlılar düzenli bir orduya sahip olmayıp ilk olarak Aleksandros Ipsilantis tarafından bir askerî birlik kurulmaya çalışılmış fakat 1822 sonrasında Yunanlılar Avrupa modeli askeri düzene geçme girişiminde bulunmuşlardır. 1829 yılında Ioannis Kapodistrias döneminde yeniden düzenlemeler yapılmış, Othon'un krallık yılları arasında (1833-1862) Yunan ordusunda Avrupa usulü yapılanmaya gidilmiştir.¹⁴⁹ Nikolaos Levidis'e göre “I. Georgios'un 1863 yılında tahta geçmesiyle birlikte orduda iyileştirme yapılmış lakin Yunan ordusu 1866-69 Girit İsyanı, 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi, 1885'te Yunanistan'a abluka uygulanmasından dolayı bir türlü revizyon yapamamış ve 1897 Türk-Yunan Harbine hazırlıksız yakalanmıştır”.¹⁵⁰

1872 tarihli Fransız askeri kanunundan ilham alınarak 1887'de kabul edilmiş olan askeri teşkilat kanununa göre askerlik hizmeti faal orduda, faal ordu

¹⁴⁶ K. Khatzimikhalis, *a.g.m.*, s. 52.

¹⁴⁷ Nikolaos Levidis, *Ο Ελληνοτουρκικός Πόλεμος Μέρος Α [Türk-Yunan Savaşı 1. Bölüm]*, Εκδόσεις Τυπογραφείου Ανέστη Κωνσταντινίδου, Ατina 1898, s. 2.

¹⁴⁸ L. Nikolaos, *a.g.e.*, s. 4-5.

¹⁴⁹ Bülent Akyay, “Yunan Ordusunun Kuruluşu, (1828-1843)”, *Balkanlarda Siyasi İlişkiler*, Ed. Zafer Gölen, Abidin Temizer, Gece Kitaplığı Yayınları, Ankara 2018, s. 36-54.

¹⁵⁰ *Ο Ελληνοτουρκικός Πόλεμος του 1897*, s.77.

ihtiyatlığında, milis kuvvetlerde, ihtiyat milis kuvvetlerde olmak üzere 4 safhaya ayrılmıştır.¹⁵¹ Ioannis Politakos’a göre “Yunan ordusu Yenişehir, Çatalca, Dömeke, Derveni, Fourka, İzdin ile Golos, Yenişehir ile Tırhala ve Tırhala, Karditsa, Çatalca ve Golos hatları arasındaki bölgelerde karargâhlar kurmuştur”.¹⁵²

1863 yılında, Yunan ordusu barış döneminde 11.000 ile 14.000 savaşa hazır asker bulundurmuş, 6 piyade taburu, 1 süvari bölüğü, 4 Evzon taburu ve 1 topçu taburundan oluşmuştur. 1867 yılında Yunan ordusu revizyona giderek Evzon birliklerini kurmuş, 1878 yılında Yunan ordusu yeni bir askeri kanun çıkarmıştır. Bu kanuna göre 20-40 yaşlarındaki tüm erkeklerin askere gitmesi zorunlu hale getirilmiş, askerlik süresi düzenli ordu için 3, yedek subaylar için 6 ve millî muhafızlar için 10 yıl olarak belirlenmiştir. 1881 yılında Yunan ordusundaki asker sayısı 82.826’ ya ulaşmış, bunların 57.349’u piyade, 2.852’i süvari, 6.249’u topçu, 1.390’ı sıhhiye, 5.349’u jandarma, 4.494’ü istihkâm ve 3.967’si de değişik birimlerden oluşmuştur. 1882 yılında Yunanistan, ordusunu Avrupa modelinde eğitmek için Fransa’ya başvurmuştur. Fransa, Yunanistan’ın çağrısına kulak vererek 1882 yılında Tümgeneral Vosser’i ordusunu eğitmesi için Atina’ya göndermiş, Fransız General Yunanistan’ın hudut bölgelerine istihkâmlar inşa ederek ülke savunmasını güçlendirmiş, 1887’de Yunanistan’daki görevini tamamladıktan sonra ülkesine dönmüştür. Aynı yıl ekonomik nedenlerden dolayı Yunan hükümeti orduda herhangi bir reform yapamamış fakat 1887’de yeni bir kanun çıkararak 21-50 yaşları arasında herkesin askerlik vazifesini yerine getirmesi mecburi kılınmış, kıdemli askerler 2 yıl, millî muhafızlar ve yedek subaylar 10 yıl askerlik hizmetiyle yükümlü bırakılmışlardır. 42.000 asker, 600 süvari ve 96 toptan oluşan Yunan ordusu disiplin ve eğitim konularında eksik kalmıştır.¹⁵³ Tarihçi Konstantinos Paparrigopoulos’un verdiği bilgiye göre “1897 yılında Türk-Yunan Harbi başladığı vakit Albay Makris Tesalya’daki Yunan ordusunun komutanı olarak atanmış ve Yunan savaş planı ise Fransız Vosser tarafından tasarlanmıştı”.¹⁵⁴

¹⁵¹ K. Khatzimikhalis, *a.g.m.*, s. 47.

¹⁵² Ioannis Politakos, *Στρατιωτική Ιστορία του Ελληνοτουρκικού Πολέμου 1897* [1897 Türk-Yunan Harbi’nin Askerî Tarihi], Εκδόσεις Σχολή Ευελπίδων, Atina 1938, s. 7.

¹⁵³ *Ο Ελληνοτουρκικός Πόλεμος του 1897*, s.77.

¹⁵⁴ K. Paparrigopoulos, *a.g.e.*, s. 78.

1891’de ordu içindeki eksikleri tespit etmek ve gidermek amacıyla Yunan ordusunu denetleme komisyonu oluşturulmuştur. Genellikle atanmış subaylar Skholi Evelpidon’dan (Askerî Akademi) mezun olan subay, astsubay ve alay çavuşlarından oluşmuştu. 1897’de patlak veren Girit meselesinde muhalefetin baskısı ile Genelkurmay Başkanı ve bazı piyade ile süvari subayları istifa edince Başbakan Theodoros Diliyannis yeni askeri okullar açma kararı almış, alınan bu karara göre yedek subay okulu, süvari okulu, nişancılık okulu, topçu okulu ve onbaşı seçme okulu açılmıştır. Yeni yetişen subaylar mevcut olan askerî okullarda iyi bir eğitimden geçseler de Tesalya ve Epir coğrafyası, topografyası, bölgeye ait askerî haritalar ve iklim hakkında bilgilere vakıf olmadıklarından bu durum Yunan ordusunun savaşta zaaf yaşamasına sebep olmuştur.¹⁵⁵

Barış döneminde Yunan ordusunun merkezi Yenişehir’de olan birinci komutanlık bölgesi Tesalya’da konuşlandırılmış olup 3 piyade alayı, 5 evzon taburu ve 1 top bataryasından ve 2 süvari bölüğünden oluşmuştur. Merkezi Mesologgi olan ikinci bölge komutanlığı Mora yarımadasında konuşlanıp 3 piyade alayı, 2 Evzon taburu, Korfu adasında 2 top bataryası, Narda şehrinde 11 top ve Amvrakiko Körfezinde 5 toptan oluşmuştur. Merkezi Atina’da olan üçüncü bölge komutanlığı 4 piyade tümeni (I. Atina, II. Girit, III. Kalamata ve IV. Tripolitsa), iki Evzon taburu ve 7 top bataryasından oluşmuştur. Türk kuvvetlerinin olası saldırılarına karşı Yunanistan 2 ihtiyat taburu askere çağırılmıştır. Yunan kuvvetlerinin toplam sayısı kâğıt üzerinde 210.000 erden oluşurken savaşa iştirak edenlerin gerçek sayısı 85.200 civarında idi. Askerlerin çoğu ihtiyat olmalarından dolayı tecrübesizdiler.¹⁵⁶

Yunan ordusu savaş öncesi 43 piyade taburu, 10 Evzon taburu, 24 top bataryası, 15 süvari bölüğü, 5 istihkâm bölüğü ve 1 telgraf bölüğünden oluşmuştur. Yunan piyade alayları 1880’den sonra Gra tüfeği ve süngü ile donatılmaya başlanmış, Yunanistan Fransa’dan 120.000 adet Gra tüfeği ve 50.000 adet Şaspo ve 10.000 adet değişik çeşit silah tedarik etmiştir. Yunan ordusunun 191 sahra top bataryası ve 36 dağ top bataryası mevcuttu. Fransa’dan askeri uniformalar sipariş edilmiş, İtalya ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğundan 900 at ve 300 tay satın

¹⁵⁵ *Ο Ελληνοτουρκικός Πόλεμος του 1897*, s. 83-85.

¹⁵⁶ *Ο Ελληνοτουρκικός Πόλεμος του 1897*, s. 84-87.

alınmıştır. Yunan ordusu savaşı askerlere erzak ve mühimmat tedarik edebilmek için Golos ve Narda şehirlerinde özel erzak depoları hazırlamışsa da erzakların savaş bölgelerine ulaşması zor şartlar altında gerçekleşmiş, nakliyat sırasında bölgeyi iyi bilen rehberlere ihtiyaç duyulmuştur. Yine de cephedeki orduya ulaşan tek erzak ekmek olmuştur. Yunan ordusu nakliye birliklerinin eksikliğini hissetmiş hatta Yunanistan savaş boyunca gerekli olan sıhhiye birliklerinin eksikliğini çekmiştir. Prenses Sofia, Golos'ta ve Atina'da askerî hastaneler kurmuş, Atina, Yenişehir ve Khalkida şehirlerine İngiliz Kızıl Haç'ı hastane kurmuş, Alman Kızıl Haç'ı Ftiotida bölgesinde hastane açmış, Yunanistan Sağlık Bakanlığı Korfu, Zakynthos, Kefalonya ve Atina'da hastaneler inşa etmiştir. Birinci Ordu Komutanlığı Yenişehir'de, İkinci Ordu Komutanlığı ise Narda şehrinde toplanmıştır.¹⁵⁷ Khristos Khatzimikhali's'e göre *“Yunan ordu mühimmatı Mesolonggi'den demiryolu ile Agrinio'ya ve Agrinio'dan kara yolu ile Narda'ya (Kervansaray bölgesine) gönderilmiş, diğer ulaşım yolu ise Pire'den Golos'a deniz yolu ile ve Golos'tan Yenişehir'e demiryolu ile nakledilmiştir”*.¹⁵⁸

Yunan Ordusu Tesalya'da I. ve II. olmak üzere iki tümene ayrılarak I. Yunan Tümeni ana karargâh olarak Yenişehir'de mevzilenmiş, tümen komutanlığına Albay Makris Nikolaos atanmış, Albay Khristos Mastrapas komutasındaki II. Tümen Tirnova merkezli konuşlanmış ve istihkâm, top bataryaları ve süvarilerden oluşmuştur. Daha sonra II. Yunan Tümeni'nin ana karargâhı Kastro olmuş, komutasına Albay Georgios Maurikios atanmıştır. II. Yunan Tümeni Zarkou merkezli olan III. Yunan Tugayı (Albay Konstantinos Smolenski), Farkadonya (Tsioti) merkezli IV. Yunan Tugayı (Albay Antoniadis Markos), 1 süvari bölüğü ve 1 istihkâm bölüğünden oluşmuştur. Yunan Tesalya Ordusu 24 piyade taburu, 7 Evzon taburu, 9 bağımsız piyade taburu, 1.100 süvari, 48 top ve 4 istihkâm bölüğünden meydana gelmiştir.¹⁵⁹

Yunan ordusuna yurtiçi ve yurtdışından gelen gönüllüler de iştirak etmiştir. Mesela 3.000 civarında Etniki Eterya Cemiyeti mensubu orduya katılmış, bunun

¹⁵⁷ *O Ελληνοτουρκικός Πόλεμος του 1897*, s. 86-88.

¹⁵⁸ K. Khatzimikhali, *a.g.m.*, s. 45.

¹⁵⁹ *O Ελληνοτουρκικός Πόλεμος του 1897*, s. 119-120.

dışında Atina'ya göç etmiş olan Epirililer kendi aralarında 2.000 kişilik Epir bölüğü kurarak Yunan ordusuna dâhil olmuşlardır. General Ritsioldi Garibaldi önderliğinde kurulan Garibaldi taburu 900 kişiden (400 Yunan, 390 İtalyan, diğerleri İngiliz, Fransız ve Danimarkalılardan) oluşmuşsa da Berted komutasındaki 300 İtalyan savaşa iştirak etmemiştir.¹⁶⁰ Savaşa gönüllü olarak katılım “Psikolojik Harekât” olarak da sunulmuştur. Bu gönüllüler savaştıkları cephelerde Yunan ordusunun ve halkının yanında oldukları propagandasını savaşı takip eden Avrupalı savaş muhabirleri aracılığıyla Avrupa halklarına göstererek Avrupa halklarının dikkatini savaşa çekmeyi başarmışlardır. Bazı Avrupalı liberaller, demokrasi yanlıları ve Garibaldi gönüllüleri savaşa katılmışlardır.¹⁶¹ Savaş başladığında Yunan ordusuna katkı sağlamak maksadıyla İtalya'dan gelen gönüllü birlikler önce deniz yolu ile Atina'ya ve ardından demiryolu ile Yenişehir'e ulaşmış, İtalyan gönüllüler Atina'ya ayak bastıktan sonra Yunan halkı tarafından sıcak karşılanmışlardır. İtalyan birlikleri Golos'tan Yenişehir'e demiryolu hattı ve katır yolu üzerinden Khasia köyüne ulaşmışlardır.¹⁶² Kipriani liderliğindeki 100 İtalyan, savaşın başlarından itibaren çatışmış, Dömeke muharebesine 150 kişilik Yunan dostu yabancı iştirak etmiştir.¹⁶³

1897 yılında Ydra, Spetses ve Psara zırhlılarına, Kanaris, Vasileus Georgios ve Navarkhos Miaoulis torpidolarına, 8 gambota, 3 zırhlıya ve 30 torpidoya sahip olan Yunan donanması toplam 71 gemiden oluşmaktaydı ve bunların 37'si savaş gemisi idi. Yunan donanmasında toplam 306'sı subay 5.917 asker, 75 hesaplayıcı, 779 astsubay, 611 gemi atışçısı, 3.689 denizci, 32 bandocu, 291 zanaatkâr, 22 tersaneci, 18 öğrenci, 25 devlet memuru ve 69 liman muhafızı bulunmuştur.¹⁶⁴ Dimitris Karamitsos'a göre “*Ydra, Spetses ve Psara zırhlılarına sahip Yunan donanması Türk donanmasına nazaran daha tecrübeli idi*”.¹⁶⁵

¹⁶⁰ *O Ελληνοτουρκικός Πόλεμος του 1897*, s. 97.

¹⁶¹ Nikos Kourkoumelis, “Ελληνες και Ξένοι Εθελοντές στον Ελληνοτουρκικό Πόλεμο του 1897 [1897 Türk-Yunan Savaşında Yunan ve Yabancı Gönüllüler]”, *Τα Ηπειρωτικά Χρονικά*, [Epir Kronikleri], Τόμος 43, Yanya Üniversitesi Kütüphanesi, Yanya 2009, s. 179-181.

¹⁶² P. Vasileios, *a.g.e.*, s. 11-17.

¹⁶³ *O Ελληνοτουρκικός Πόλεμος του 1897*, s. 98.

¹⁶⁴ *O Ελληνοτουρκικός Πόλεμος του 1897*, s. 98.

¹⁶⁵ D. Karamitsos, *a.g.e.*, s. 18-19.

2.1.3. Türk Ordusunun Harekât Planı

Türk ordusunun Yunan ordusuna karşı savaş planı 1886 dokümanlarına göre Binbaşı von der Goltz tarafından tasarlanmış olup, buna göre Tesalya cephesinde 7 piyade tümeni sınır hattında konuşlanacaktı. Epir cephesinde ise 2 piyade tümeni Yunan sınırında savunma hattı oluşturacak ve piyade tugayları ağırlıklı olarak dağlık bölgelerde yer alarak olası bir Yunan saldırısına karşı Türk ordusu Katerin ile Selanik sahil yolunun tutulması, Alansonya ile Serfice yolunun gözetilmesi ve Kalampaka, Grebene ve Neapolis kasabalarının güneyinden Yunan ordusuna karşı hücumla geçmesi kararı alınmıştı. Muhtemel Yunan saldırılarına karşı küçük gruplar halinde dağlık bölge olan Çayhisar mevkiinde ek kuvvetler bulundurulmuştur. Tesalya'da Türk askerleri Ege sahilinden Alasonya'ya kadar olan bölgede bir piyade tümeni bulunduracak, Alasonya'dan Tırnova'ya kadar olan bölgede 1 piyade tümeni yer alacak, Damasi ve Dömeke bölgelerinde 3 piyade tümeni ve 1 süvari bölüğü bulunacak ve Douskata ile Metsova arasında 1 piyade tümeni bulunduracak şekilde 1897 yılında Türk ordusunun ikinci savaş planı hazırlanmıştır. Sultan II. Abdülhamid komutanlar ile yaptığı istişare toplantısı sonucunda savaş planının 1886 tarihli olduğunu ifade ederek yeni bir savaş planının hazırlanmasını istemiştir. Bu yeni savaş planına göre Alansonya ordusu Damasi Bölgesinden Yenişehir'e hücum ederek Yunan ordusunu bozguna uğratacaktı. Yeni savaş planına göre Türk ordusu 140 piyade taburu, 27 süvari taburu ve 36 top bataryası, 1 istihkâm bölüğü, 1 nakliyat bölüğü ve 1 telgraf bölüğünden oluşmakta olup Manastır bölgesine yerleşmiştir. Alasonya ordusu 7 piyade tümeni, 1 süvari bölüğü ve ihtiyat tugayından teşekkül ediyordu. Yanya ordusu ise 2 piyade tümeni (32 tabur, her piyade taburu 750 er, 209 yük hayvanı), 1 süvari bölüğü ve 6 top bataryasından oluşuyordu. Her tümen için iki seyyar hastane vardı. Türk kuvvetleri, Yunan ordusunun ağırlıklı olarak Tırnova'da konuşlanacağını tahmin ederek Alasonya, Melouna, Tırnova ve Yenişehir hattında Pinios nehrinden dolayı manevra alanı dar ve zor şartlar altında olacağından Tırnova'nın batısından yani Alasonya'nın Karia köyünden ve Tırhala bölgesinden saldırı düzenleyerek Yenişehir'deki Yunan kuvvetlerini iki kısma bölmeyi planlamıştır. Yanya'daki Türk ordusu ise Narda köprüsü üzerinde Yunan ordusuyla karşı karşıya gelerek Yanya, Metsova ve Kalampaka yolunu kontrole hazırlanmıştır.

Türk kuvvetlerinin 1886 savaş planı ve 1897 savaş planı arasında farklar vardı. Şöyleki 1886 savaş planına göre önce Türk ordusu saldıracaktı. Fakat önce saldırmanın Avrupa devletleri tarafından kınanabileceğinin göz önüne alınmasıyla 1897’de ikinci savaş planı hazırlanmıştır. Yeni plan gereği Türk ordusu öncelikle savunmada kalarak Avrupa devletlerinin tepkisini bertaraf edecekti. Epir’deki iki tümenden oluşan Türk birlikleri toplam 32 tabur (25.600 tüfek), 3 süvari taburu (240 kılıç) ve 8’i top bataryası (48 top) idi. Daha sonra buradaki birlikler 35 tabura çıkmıştır.¹⁶⁶

Gonza Maurikiou’ya göre “*Türk kuvvetleri Manastır, Karaferye, Alasonya, Sareviç ve Tesalya’da toplanmış, Preveze ve Narda’ya mühimmat göndermiş, ardından Selanik’e topları yerleştirerek Çanakkale’de istihkâmlar oluşturmuş ve Alasonya, Sarovits ve Kareferye yollarını tamir etmiştir*”.¹⁶⁷

2.2.1. Yunan Ordusunun Harekât Planı

Khristos Khatzimikhalis’e göre “*Yunan ordusunun önceden hazırlanmış bir harekât planı olmadığı için yüksek rütbeli komutanlar Epir’de taarruz etmek, Tesalya’da savunmaya geçerek Makedonya ve Epir’de çıkarılacak isyanlardan faydalanmayı düşünmüşlerdi. Yunan ordusu her iki cephede de taarruza geçmek gibi bir kudrete sahip değildi*”.¹⁶⁸

Yunan genel harekât planı Fransız Tümgeneral Vossier ve Tümgeneral Brialmont tarafından planlanmıştır. Tümgeneral Vossier’in harekât planına göre Tesalya’da savunmada kalınacak, ancak Epir cephesinde Yunan ordusu taarruz edecekti. Lakin Atina’dan Epir cephesine telgraf çekilerek Türk kuvvetlerinin olası harekâtı sırasında Narda’dan hücumla geçilmesi emredilmiştir. Türk ordusunun taarruz ihtimaline karşı Narda’dan Beşpınar’a kadar olan bölgeye iki Evzon taburu ve bir top bataryası sevk edilmiştir. Narda’nın Kallarites ve Kato Panagia bölgelerinde savunma hattı kurulmuştur. Petrovouno mevkiine top bataryaları yerleştirilmiş, Kompoti bölgesine ise asker konuşlandırılarak Türk ordusuna herhangi

¹⁶⁶ *O Ελληνοτουρκικός Πόλεμος του 1897*, s. 101-104.

¹⁶⁷ G. Maurikiou, *a.g.e.*, s. 56-60.

¹⁶⁸ K. Khatzimikhalis, *a.g.m.*, s. 55.

bir takviye kuvvet gelmedikçe Türk kuvvetlerinin hücumu geçmesinin zor olduğu tahmin edilmiştir. Yunan Kara Kuvvetleri Askerî Tarih Dairesi'nin 1897 Türk-Yunan Harbi adlı eserine göre “*Narda'nın Peta (1.200 m rakım) köyüne topçu bataryaları yerleştirilmiş, Yenişehir'de ise Tümgeneral Vosser savunma hattı oluşturulmasını onaylamışsa da sonra Tesalya'ya erzak ve mühimmat nakliyatının güvenli olmayacağını iddia ederek bunu reddetmiş, Yenişehir'in birçok bölgesine savunma amaçlı istihkâmlar inşa etmişti*”.¹⁶⁹

1880 yılında Yunan ordusunda 120.000 süngülü Gra tüfeği, 50.000 Şaspo tüfeği ve 10.000 kadar çeşitli modelde başka tüfekler bulunuyordu. Tüfek başına 238 fişek düşecek şekilde mühimmat taksim edilmiş, savaş öncesi İtalya'dan 4.000 hayvan sipariş edilmiştir. Yunanistan Fransa'dan üniforma sipariş etmiş, Atina Kadınlar Derneği Golos'ta, İngiliz Kızılhaç'ı Yenişehir'de, İngiliz kadınları Khalkidiki'de, Alman Kızılhaç Golos'ta bir hastane kurmuş ve Savaş Bakanlığı Atina ve Kefalonya'da bir hastane kurmuştur.¹⁷⁰ Khristos Khatzimikhalis, “*Yunan ordusunun mağlup olmasının en önemli sebebi ikmal, tahliye ve sağlık işlerinin tam olarak organize edilememesinden dolayı olmuş, hasta ve yaralıların taşınması için önceden yapılmış bir hazırlık olmadığından bu işler sekteye uğramış, özel kişilerden toplanmış olan taşıma araçları ordunun geri çekilmesi üzerine dağılmıştır*” diye ifade etmiştir.¹⁷¹

Yunan Kara Kuvvetleri Askerî Tarih Dairesi'nin 1897 Türk-Yunan Harbi adlı eserine göre “*Coğrafi olarak Tesalya ovalık bir bölge olmasının yanı sıra doğusunda Ege denizi, batısında Adriyatik denizi ile çevrilidir. Tesalya bölgesinde bulunan Olimpos ve Pindos dağları Ftiotida, Batı Makedonya ve Epir'i birbirinden ayırdığı için dağlar arasında pek çok geçit barındırmakta ve bu geçitler savaşta Türk kuvvetleri için büyük bir avantaj olmuştur. Zarkou, Tırnova, Reveni ve Mpougazi geçitleri ve dağların arasında yer alan Ksiria Nehri Türk kuvvetlerinin Yunan topraklarına hücum etmelerini kolaylaştırmıştır*”.¹⁷² Vadilerden oluşan Tesalya ovasının kuzeyinde Pilio, doğusunda Olimpos, güneyinde Othris ve batısında Pindos

¹⁶⁹ *O Ελληνοτουρκικός Πόλεμος του 1897*, s.104.

¹⁷⁰ K. Khatzimikhalis, *a.g.m.*, s. 45.

¹⁷¹ K. Khatzimikhalis, *a.g.m.*, s. 45.

¹⁷² *O Ελληνοτουρκικός Πόλεμος του 1897*, s. 112.

dağları yer almaktadır. Metsova üzerinden Thermes ve Thermes'ten de Thermaiko körfezine akan Pinios nehri sağanak yağışın etkili olduğu mevsimlerde taşkınların meydana gelmesine ve kış mevsiminde ise kar yağışlarının etkisiyle donmalara yol açmaktaydı. Serfice ile Kozani, Litohoro, Katerin ve Selanik güzergâhları dar yollardan ibaret olup bu yollar Tesalya ovasına, Thermaikos körfezine ve Grebene, Douskata, Kalampaka üzerinde Tırhala'ya uzanmaktaydı. Yunanistan tarafındaki Golos ile Yenişehir, Golos ile Çatalca, Tırhala ve Kalampaka arası şimendifer hatları bulunmakta, Golos ile İzdin ve Çatalca ile İzdin arasında da şimendifer hattı yer almaktaydı. Golos limanı ise Tesalya'nın adeta soluk borusu idi. Bu liman üzerinden Tesalya'ya mühimmat, erzak ve cephane nakliyatı gerçekleşmişti. Tesalya'da Katerin, Tempi, Yenişehir, Serfice, Alasonya, Grebene, Kalampaka ve Tırhala savunma hatları ile örülmüştü.¹⁷³

Tesalya ile Osmanlı hududunda Yunanlılara ait istihkâmlar daha önceleri mevcut değildi. Tümgeneral Brialmont bu eksikliği tespit ederek Yenişehir, Tırhala ve Narda'ya üçer istihkâm daha inşa etmiş, Tümgeneral Vossler'in üzerinde durması ile Yenişehir'in kuzeyinde bulunan Giannouli köyüne istihkâm inşası yanı sıra, savunma hatlarına siperler inşa edilerek Türk kuvvetlerinin manevra alanı daraltılmıştır. Melouna ve Zigou bölgelerinde istihkâmlar inşa edilmiş ve Pinios Nehri üzerinde yapay köprüler inşa edilmiştir.¹⁷⁴

2.2.2. Yunan Tesalya Ordusunun Harekât Planı

Tesalya'daki Yunan ordusu 30 Mart 1897'de Türk kuvvetlerinin muhtemel saldırılarına karşı bir savaş stratejisi geliştirmiştir. Buna göre Türk ordusu Katerin ile Platamonas vadisinden Tempi (Bababoğazı) vadisi ve Yenişehir'e saldırdığı takdirde Tempi'nin karşı tarafında yer alan Pirgetou ve Omoliou bölgelerinde savunma hattı oluşturularak Kallipeukis (eski adı Nezeros) kanalını ve Karavidas bölgelerindeki mevcut Türk kuvvetlerinin iletişim ve yardımlaşma ağını çökerterek Katerini ve Alasonya güzergâhı kesilecek, şayet Yunan savunma hattı başarısız olduğu takdirde Yunan birlikleri Tempi vadisine çekilecekti. Eğer Kallipeukis mevkiinde Türk

¹⁷³ *Ο Ελληνοτουρκικός Πόλεμος του 1897*, s. 112.

¹⁷⁴ *Ο Ελληνοτουρκικός Πόλεμος του 1897*, s. 113.

birlikleri harekât düzenlerse bölgeyi savunarak geçişlerinin engellenmesi öngörülmüştü.¹⁷⁵

En çetin savunmanın Makrohorî ile Elatia hattında yaşanması yüksek ihtimal dâhilinde olmuştur. Türk askerlerinin saldırması ihtimaline karşı Votanohorî ve Melouna'daki Yunan kuvvetlerine takviye yapılacak, II. Yunan Tümeni ihtiyaç olursa I. Yunan Tümenin yardımına gidecekti. III. Yunan Tümeni ise Amigdaleo geçidindeki Zarkou köprüsünü tutarak Türk ordusunun Pinios Nehri'ni geçmesine engel olacak, eşzamanlı olarak II. Yunan Tümeni de Amigdaleo'daki çatışan Yunan askerlerine yardıma giderek Türk kuvvetlerini püskürtecekti. Türk kuvvetlerinin Ravenî geçidinden Koutsohorî ile Rakhoulâ üzerinden Yenişehir'e saldırırken bir taraftan da Damasi ile Votanohorî ve Melouna'ya şaşırtma amaçlı saldırı düzenlemesi ihtimal dâhilinde olduğu için III. Yunan Tümeni Ravenî'de Türk kuvvetlerinin Pinios Nehri'ni geçmelerini engelleyerek IV. Yunan Tümeni, III. Yunan Tümenine yardım ulaştıracaktı. Aleksandros Mazarakis Ainan'a¹⁷⁶ göre “II. Yunan Tümeni Rakhoulâ bölgesinde yapay savunma hattı oluşturarak Türk kuvvetlerini oyalama görevi üstlenecek, Türk kuvvetlerinin savunma hattını yarmaları halinde Çatalca güzergâhı üzerinde bulunan Amigdalea ve Titaniou'daki köprüleri havaya uçuracaktı”. Ravenî'de 12 Nisan sabahına kadar Türk kuvvetleri ile çatışan Yunan ordusu çok zayıf vermemiş, askerler arasında herhangi bir kopukluk yaşanmadan Çatalca'ya çekilmiştir. Kesin olmayan verilere göre Yunan ordusu Çatalca'ya çekilirken 6'sı subay olmak üzere 600 kayıp vermiş, yaralılar da Golos'a nakledilmiştir.¹⁷⁷

Türk kuvvetleri Zarkou geçidindeki Ali Efendi köprüsünü geçerek Koutsohorî ve Rakhoulâ üzerinden Yenişehir'e saldırması durumunda Türk askerleri Elefterohorî, Grizano ve Zarkou cihetlerinde durdurulacak, II. Yunan Tümeni gerektiği takdirde Zarkou yolu üzerindeki köprüleri havaya uçurarak Türk kuvvetlerine vakit kaybettirecek, I. Yunan Tümeni Rakhoulâ sırtlarında

¹⁷⁵ A. Mazarakis Ainian, *a.g.e.*, s. 11.

¹⁷⁶ 1897'den itibaren Yunanistan'ın katıldığı bütün savaşlarda yer almış Yunan topçu subayıdır. 1923'te Lozan Konferansı'nda teknik ve askerî konularda danışmanlık yapmıştır. Bkz. N. Erdem, *a.g.e.* s. 161

¹⁷⁷ A. Mazarakis Ainian, *a.g.e.*, s. 11.

mevzilinecek ve II. Yunan Tümeni ise Türk kuvvetlerinin herhangi saldırısına maruz kalmazsa Amigdaleo köprüsüne gelerek Türk kuvvetlerine sol kanattan saldıracaktı. Türk kuvvetleri Raveni ve Zarkou bölgelerine saldırarak Tesalya'yı ele geçirmeye kalkışırsa Zarkou civarında bulunan Yunan ordusu var gücüyle Türk askerlerine saldırarak II. Tümene zaman kazandırıp, II. Yunan Tümeninin Derveni ve Zarkou bölgesinde Türk ordusuna saldırmasına katkıda bulunacaktı. Süvari bölükleri Türk ordusunun faaliyetleri gibi önemli bilgileri karargâha ulaştıracak, I. ve II. Yunan tümenleri Nezeros ve Kalampaka istikametinden gelecek olan Türk kuvvetlerinin saldırılarını püskürtmek maksadıyla Zarkou ve Raveni bölgelerine dağılmak suretiyle Türk askerlerine göz açtırmayacaklardı.¹⁷⁸

2.2.3. Türk Kuvvetlerinin Konuşlanma Düzeni

Türklerin Tesalya ordusu başkomutanlığına Ethem Paşa atanmıştır. Türk kuvvetlerinin Hamdi Paşa komutasındaki 6. Piyade Tümeni 2 tugay, 8 tabur, 1 süvari bölüğü ve 3 dağ topu bataryasından teşekkül etmiştir. Bu tümen Alasonya'ya bağlı Karia köyü merkezli konuşlanmış, Haydar Paşa komutasındaki 4. Piyade Tümeni 2 tugay, 6 piyade taburu, 1 süvari bölüğü ve 3 top bataryasından oluşmuştu. Neşet Paşa komutasındaki 2. Piyade Tümeni Tsaritsani merkezli olup 2 tabur, 1 süvari bölüğü ve 4 topçu bölüğünden teşekkül etmişti. Hayri Paşa komutasındaki 1. Piyade Tümeni 3 tugay (6 bölük), 1 süvari bölüğü ve 6 top bataryasından oluşmuştu. Bu tümen Damasi ile Eleftheroupoli ile Mesokhori merkezli konuşlanmıştı. Hakkı Paşa komutasındaki 5. Piyade Tümeni 15 piyade taburu, 1 süvari bölüğü ve 1 top bataryasından meydana gelmiş, Douskata ile Grebene merkezli konuşlanmıştı. Memduh Paşa komutasındaki 3. Piyade Tümeni 2 tugay (6 bölük), 1 redif taburu ve 3 top bataryasından teşekkül etmiş ve Alasonya merkezli konuşlanmıştı. Bunların dışında bağımsız piyade tugayı (10 tabur), Alasonya merkezli Süleyman Paşa komutasındaki 7. Süvari Tümeni (20 süvari bölüğü) ve Alasonya merkezli Topçu bölüğü vardı. Ethem Paşa komutasındaki Türk ordusu toplam 99 piyade taburu, 26 süvari bölüğü ve 26 top bataryasından oluşmuştur.¹⁷⁹

¹⁷⁸ *Ο Ελληνοτουρκικός Πόλεμος του 1897*, s. 116-118.

¹⁷⁹ *Ο Ελληνοτουρκικός Πόλεμος του 1897*, s.119-120.

2.3.1. Nezeros Muharebesi (4-5 Nisan 1897)

Türk askerleri Mpayraktar karakolu önüne siperler inşa etmeye başladıkları esnada Yunan askerler bu inşaatı engellemeye çalışmışlar, Türk askerlerinin ateşine maruz kaldıktan sonra silah sesleri diğer karakollardan duyulunca diğer karakollardaki askerler bölgeye intikal etmişti. Bunun üzerine Yunan ve Türk askerleri arasında 2-3 saatlik bir çatışma yaşanmıştır. Nezeros'taki Piyade Albay Efthimios Platania, Kodaman bölgelerindeki Türk askerlerinin saldırıya geçmesi halinde Türk askerlerine karşılık verilmesini emretmiştir. Çıkan çatışmaların ardından Evzon taburunun komutanı Piyade Binbaşı Petros Anzolinis, Nezeros bölgesindeki 4 taburu düzene sokarak Teğmen Zakharias Athanasios'a 60 kişilik bir güçle Ano Analipsi bölgesini Türk kuvvetlerinden önce ele geçirmeyi emretmiştir. İlk çatışmalardan sonra Türk kuvvetleri Ano Analipsi tepesini zapt etmişse de Yunan askerleri bu tepeyi Türk askerlerinden temizlemeyi başarmıştır. Nezeros komutanı, Türk birliklerinin Rapsani ve Nezeros'a doğru yönlendiğini öğrenir öğrenmez II. Evzon Taburunun komutasını üstlenerek Evzon birliklerini Krania ve Pirgeti bölgelerine yönlendirmiş, Türk birlikleri saat 5 civarında Ano ve Kato Analipsi Tepelerine saldırmışlardı. Saat 9 sıralarında Yunan ve Türk askerleri arasında çatışma sona ermiştir. Çatışma sonucunda Türk birlikleri Karavida, Agios Athanasios ve Kato Analipsi bölgelerindeki karakolları terk etmek zorunda kalmış, Türk askerlerinin bu üç karakolunu terk ettiğini öğrenen Yunan 6. Piyade Tümeni 4 tabur askeri Krania ve Platamona bölgelerine sevk etmiştir. Yunan Kara Kuvvetleri Askerî Tarih Dairesi'nin 1897 Türk-Yunan Harbi adlı eserine göre “*Türk ordusu var gücüyle kaybettikleri karakolları geri almaya çalışmış, Nezeros komutanı Karia'daki Türk kuvvetlerinin saldırılarına karşı koyabilmek için takviye kuvvet talep ederek Katerin ile Alasonya arasında Türklerin ikmal yolları kesilmiştir*”.¹⁸⁰

Yunan Kara Kuvvetleri Askerî Tarih Dairesi'nin 1897 Türk-Yunan Harbi adlı eserine göre “*Yunan Kralı I. Georgios 5 Nisan 1897'de Yunan Meclisinde yapmış olduğu açıklamada Osmanlı Devleti bize savaş açmıştır ve biz de gereğini yaparız demişse de 6 Nisan'da her iki taraf da resmî olarak savaşı ilan etmemiştir*”. Ancak

¹⁸⁰ Ο Ελληνοτουρκικός Πόλεμος του 1897, s.122.

Ethem Paşa 6. Piyade Tümenine Kallipefkis'e, 2. ve 4. Piyade Tümenlerine Melouna ve Damasi'ye girmelerini emretmiştir. Yunan ordusunun Melouna'da birtakım önlemler almasına rağmen Türk kuvvetleri Melouna geçidini ele geçirmeyi başarmışlardı. Öğle vakti iki Yunan tümeni bölgeye yardıma gelmiş, Yunan ordusu Klefti Gedik ve Duo Dendra'da Türk birliklerini püskürtmeyi başarmıştır. Türk kuvvetleri 7 Nisan'da Perdiki'yi ele geçirerek Ano ve Kato Analipsi'ye saldırı düzenlemiş fakat başarılı olamamışlar, ertesi gün 8 Nisan'da Türk kuvvetleri Duo Dendra ve Klefti Gedik'teki Yunan birliklerine saldırmışlardır. Türk birliklerinin saldırılarına karşı Yunanistan Başbakanı Theodoros Diliyannis bir misilleme olarak Süvari Albay Grivas'ı Nezeros'a gönderip Yunan donanmasını da Thermaikos Körfezi'ne yönlendirmiştir. Başbakan Diliyannis Türk ordusuna karşı gücünü göstermek için 9 Nisan'da Amiral Pavlos Kountouriotis'i 12 gemilik bir donanma ile Katerini'ye göndererek Platamona'daki Türk karakollarını bombalatmış ve Alfeios zırhlısı Türk rediflerine ağır darbe vurmuştur. Yunan Kara Kuvvetleri Askerî Tarih Dairesi'nin 1897 Türk-Yunan Harbi adlı eserine göre “*Alfeios zırhlısı Katerin'deki Türk kuvvetlerine ait erzak ve mühimmat depolarını bombalamıştır*”.¹⁸¹

Yunan Kara Kuvvetleri Askerî Tarih Dairesi'nin “Savaşın Anıları 1897-1974” adlı eserinde Nezeros muharebesinde “*Türk süvarileri üzerimize doğru gelmişler, Albay Nikolaos Trikoupi's¹⁸² saklanacak bir yeri kalmadığı için etrafta ağaçlarla çevrili olan bahçeye saklanmış ve Türk süvarileri bahçenin yanından geçerken komutan Nikolaos Trikoupi's'i fark edememişlerdir*” şeklinde bir bilgi bulunmaktadır.¹⁸³ Bu Nezeros muharebesi sırasında I. Yunan Piyade Tümeni'nden Albay Nikolaos Trikoupi's'in kılıpayı esir düşmekten kurtulduğunu göstermektedir.

¹⁸¹ *Ο Ελληνοτουρκικός Πόλεμος του 1897*, s. 127.

¹⁸² Nikolaos Trikoupi's, 1881 yılında Pire'deki askeri okula girerek yedi yıllık askerî eğitimden sonra 1888 yılında buradan mezun oldu. 1889 yılında Yunan askerî akademisinden topçu teğmen olarak mezun oldu. Fransa'ya giderek orada 1895 yılına kadar kaldı. Nikolaos Trikoupi's, 1897 Osmanlı-Yunan Savaşı sırasında 1. Piyade Tümeni kurmaylığına atandı. 1904'te yeni kurulan Genelkurmay Başkanlığı'nda görev yaptı ve 1912-13 yılları arasındaki Balkan Savaşları'na 3. Piyade Tümeni ve Damianos Müfrezesi Komutanı olarak katıldı. Balkan Savaşları'ndan sonra alay komutanlıklarında ve ordu kurmay başkanlıklarında görev yaptı. 3. Ordu kurmay başkanlığı ve Yunan Ordusu Kurmay Başkan Yardımcılığı görevini yürüttü. 1917 yılından itibaren I. Dünya Savaşı'nın Makedonya Cephesi'nde 3. Piyade Tümen komutanı olarak görev yaptı. 1918 yılında Tümgeneral rütbesine terfi etti. Yunan Ordusu'nun İzmir'e çıkmasından sonra başlayan Türk Kurtuluş Savaşı'nın ilk yıllarında 3. Tümen komutanlığına komuta etti. İnönü muharebelerinde görev aldı. 27 Şubat 1959 tarihinde 90 yaşında Atina'da ölmüştür. Bkz. <https://www.biyografi.net.tr/nikolaos-trikopis-kimdir/>.

¹⁸³ *Μνήμες του...*, s. 6-7.

Oysa Ağustos 1922'deki Büyük Taarruz sırasında Yunan ordusu başkomutanlığına yeni tayin edilmiş Nikolaos Trikoupis bu kez esir düşecektir.

2.3.2. Türk Birliklerinin Melouna Saldırısı (5-6 Nisan 1997)

Türk kuvvetleri yaşanan ilk çatışmaların ardından Tafil ile Vrissi ve Girzovalı bölgelerine takviye kuvvetler göndermiş, Douskata'daki 5. Türk Piyade Tümeni Alansonya'ya ulaşmıştır. II. Yunan Tugayı Mpayraktari'den Mpougazi'ye kadar olan bölgede mücadele ettiği için takviye kuvvet istemiş, II. Yunan Tugayı'nın yardımına I. Yunan Piyade Tümeni yetişmiştir. Türk birlikleri Douskata'dan gelen 5. Piyade Tümenin (9 piyade taburu) yardımıyla güçlenmiş, saat 4 civarında Türk ile Yunan askerleri arasındaki çatışmaların başlamasından kısa süre sonra geniş bir alana, Mpayraktari, Soublismeni, Liakou, Tambouria, Tafil ile Vrissi ve Patsos bölgelerine, yayılarak çatışmalar akşam vaktine kadar devam etmiştir. Melouna'daki Türk askerlerine ait olan Hasan karakolu ele geçirilince bölgedeki 4. Türk Piyade Tugayına 7 tabur asker yardım gönderilmiştir.¹⁸⁴ Yunan birlikleri Delerya, Vrissi ve Kritiri'nin Türk kuvvetlerinin elinde bulunduğunu bildikleri halde risk alarak Türk ordusuna saldırmışlardır.¹⁸⁵ Yunan birlikleri ayrıca Melouna ile Hasan Melouna ve Melouna ile Ligiria bölgelerinde yer alan kesif Türk kuvvetlerine karşı istihkâmlar ve hendekler inşa etmeye başlamıştır.¹⁸⁶

Melouna ve Girzovalı bölgeleri sıra dağlardan oluşmaktadır. Girzovalı'da Avlagades karayolundan Kritiri ve Mati yoluna kadar bir koridor oluşmaktadır. Melouna'da ise Ligiria karayolu Mati'ye uzanmaktaydı. Yunan birlikleri Kritiri'de konuşlanmıştı.¹⁸⁷ Yunan kuvvetleri Girzovalı ve Melouna'da Türk kuvvetlerini püskürtmüşse de tecrübesiz oldukları, cephe sıkıntısı çektikleri ve taarruz yeteneğine sahip olmadıkları için Türk kuvvetlerine karşı fazla direnemeyerek I.

¹⁸⁴ *Ο Ελληνοτουρκικός Πόλεμος του 1897*, s.128.

¹⁸⁵ *Εκθέσεις της Α. Β. Υψηλότητος του Διαδόχου επί των Πεπραγμένων του Στρατού Θεσσαλίας κατά την Εκστρατείαν του 1897* [1897 Harekâtında Prens Önderliğindeki Tesalya Ordusunun Faaliyet Raporu], Εκδόσεις, Υπουργείο Στρατιωτικών, Atina 1898, s. 199.

¹⁸⁶ *Εκθέσεις της...*, s. 81.

¹⁸⁷ Nikolaos Makris, *Τα κατά των Πολέμων Σύμβαντα Εν Θεσσαλία* [Tesalya'daki Savaşta Yaşananlar], Εκδόσεις Παλεγγησίας, Atina 1899, s. 9.

Yunan Piyade Tümeni Olimpos dağının güneyindeki savunma hattını terk ederek geri çekilmiştir.¹⁸⁸

Güney Votanohori'deki Türk askerlerinin Yunan kuvvetlerine ateş açmasının ardından Yunan ordusu dağ topları ile karşılık vermiş, Yunanlıların V. Piyade Tümeni ve Evzon birlikleri gün boyunca Türk kuvvetlerini Drepano tepesinde durdurmuş, Türk askerleri gece vakti istihkâmları gizlice terk etmişlerdir. Yunan savunma hattı askerleri herhangi bir mühimmat ve erzak yardımı olmaksızın Drepano ile Papalivaro, Profitis İlias ile Votanohori, Vournia ile Troupa, Melouna, Tafil ve Vrisi bölgelerinde toplam 12 km mesafe boyunca savunmuşlardır. Melounada'ki Hasan bölgesindeki beş Türk topçu bataryası savunmadaki Yunan kuvvetlerini adeta hareket edemez hale getirmiş, devam eden top atışları sebebiyle Yunan piyade tümeni bölgeden çekilmek zorunda kalmıştır. Yunan topçu birlikleri Melouna'daki Vourna ile Troupa ve Melouna Hasan Bölgeleri'ndeki Türk cephaneliğini havaya uçurup Mati bölgesine geri çekilmiştir. Dokuz topçu bölüğü ve mühimmat ile Türk kuvvetlerine gelecek olan yardımlarda aksamalar meydana gelmiş ve Yunan ordusu 24 saat kesintisiz çatışmıştır. Birçok Yunan piyade tümeni, Türk kuvvetlerinin Raveni'ye saldırdığını öğrendiğinde cephe nakliyatına başlayamayınca bu mühimmat Türk kuvvetlerinin eline geçmiştir. I. Yunan Piyade Tugayının Mati bölgesinde toplanması, Türk kuvvetlerinin Melouna'da toplanması Türk kuvvetleri için caydırıcı bir hareket olmuş, Melouna ile Hasan Melouna mevkiilerinde çatışmalar sona ermiştir. Dentra mevkiinde bulunan I. Yunan Piyade Tugayı komutanı Melouna'ya uzak kaldığı için 6 Nisan 1897'de I. Yunan Piyade Tümenine ölüm pahasına mevkiilerini korumalarını emretmiştir. Türk birlikleri 7 Nisan tarihinde Votanohori ve Melouna mevkiilerini ele geçirmiş, I. Yunan Piyade Tümeni'nin dağılmasıyla birlikte Yunan kuvvetleri köprübaşından Yenişehir'e çekilmiştir.¹⁸⁹

Stratis Anagnostou'ya göre “*Alman Binbaşı Von der Goltz'a ait 1886 tarihli Yunanistan'a karşı Osmanlı savaşı planının tekrar devreye sokulması Osmanlı*

¹⁸⁸ Έκθεσις της..., s. 145.

¹⁸⁹ Ο Ελληνοτουρκικός Πόλεμος του 1897, s.128-133.

askerinin Melouna muharebesinde galip gelmesine vesile olmuştur”¹⁹⁰ Lia Diliyannis’e göre “Melouna muharebesinde Prens Konstantinos, Albay Mastrapas ve Albay Makris’in arasında çıkan anlaşmazlıklardan dolayı Yunan tümenleri arasında koordinasyon sağlanamadığından Yunan ordusu muharebeyi kaybetmiştir. Yunan Prensi Konstantinos, Yenişehir yerine Melouna-Gircovali yakınlarında bulunmuş olsaydı Yunan ordusuna daha etkin komuta etme imkânına sahip olacaktı. Yenişehir’in düşmesi Türk kuvvetleri üzerinde adeta bir domino etkisi oluşturup Türk birliklerinin Dömeke’ye ulaşmasını kolaylaştırmıştır.”¹⁹¹

2.3.3. Türk Birliklerinin Damasi Saldırısının Püskürtülmesi (6-7 Nisan 1897)

Mpougazi’deki çatışmalar sona ermişken Metsova’da ise devam etmiş, VIII. Piyade Tümeni ve II. Evzon bölüğü Vigla’nın güneyinde yer alan Asprohoma ve Koutra ileri karakollarını ele geçirmiş, sadece Taverna ileri karakolunu ele geçirememiştir. Zira karakol Türk kuvvetleri tarafından canla başla korunmuştur. Sabah saat 9 civarında 2. Türk Tugayı Yunan kuvvetlerine karşı saldırıya geçmişse de olumlu bir sonuç alamamıştır. Türk kuvvetleri Raveni ve Farkadonya’ya ek kuvvetler göndererek birliklerini güçlendirmiş, Albay Smolenski Diaselo ile Zarkou arasında bulunan kuvvetleri Piyade Albayı Renklis Stilianos’a devretmiştir. Albay Smolenski, IV. Piyade Tugayı Kurmayı Antoniadis Markos’a askerî birliklerini önce Koutohori’ye, ardından II. ve III. Yunan Piyade Tümenleri ile Tırhala ve Zarkou’ya sızmalarını emretmiştir.¹⁹²

Tsamari bölgesindeki 2. Türk Tugayı’nın hareket ettiği gözlemlenmiş, Ksiria Nehri’nin sol cihetinden II. Yunan Tugayını kuşatmaya çalışırken Türk kuvvetlerinin hareketlenmesini gören III. Yunan Piyade Tugayı Latomi Tepesine çekilerek Tsamari mevkiini Türk kuvvetlerine kaptırmıştır. II. Yunan Piyade Tugayı Türk kuvvetlerinin Damasi ovasına inmediklerini fark edince Türk birliklerine karşı taarruza geçme kararını uygulamaya koyarak Losfaki Tepesi’ndeki Türk askerlerini

¹⁹⁰ S. Anagnostou, *a.g.e.*, s. 113.

¹⁹¹ Lia Diliyannis, “Οι Έλληνες επικρατούν στον Ελληνοτουρκικό Πόλεμο του 1897 [1897 Türk-Yunan Harbinde Yunanlıların Üstün Gelmesi]”, *What if, Τεύχος 4*, Εκδόσεις Περισκόπιο, Atina 2009, s. 90.

¹⁹² *Ο Ελληνοτουρκικός Πόλεμος του 1897*, s. 134.

geri püskürtülmüştür. Yunan piyade tümenleri Losfaki Tepesi'nde toplanma kararı almıştır. II. Yunan Piyade Tümeni, 6 piyade bölüğü ve 6 topçu bataryası Tirnova ve Damasi'de, I. Piyade Tümeni 14 piyade bölüğü ve 12 topçu bataryası ile Mpougazi'de, III. Piyade Tugayı 16 topçu bataryası ve 1 Evzon taburu ile Koutra ve Sidiropalouko'da, III. Piyade Tümeni 12 piyade bölüğü, 1 istihkâm bölüğü ve 1 top bataryası ile Amigdalea ve Dendra'da 1 piyade ve 1 top bataryası konuşlandırılmıştır.¹⁹³

I. Yunan Piyade Tümeni Dendra'da, diğerleri ise Losfaki, Kritiri ve Deleria mevkilerinde konuşlanmıştı. II. Piyade Tümeni Amigdalea, Koutra ve Elefterohorio mevkilerinde Türk birliklerine saldırmış, Damasi geçidinde Yunan askerinin çapraz ateşi altında kalan Türk askerleri Ligiria mevkiine çekilmek zorunda kalmıştı. II. Yunan Piyade Tugayı Türk ordusuna sağ cenahtan saldırmış, Votanohori ve Melouna'daki Türk kuvvetleri Mati ve Melouna'daki Yunan kuvvetleri ile Damasi'de çatışmışlardır. Yenişehir'de olan Prens Konstantinos orduyu teftiş etmiş, başta Türk askerlerine karşı saldırı düzenlenmesini istemiş ancak bu saldırının başarısız olacağı kanısına vararak bundan vazgeçmiştir. Prens, geri çekildikten sonra Yunan ordusu Yenişehir köprüsü üzerinde savunma hattı oluşturmuştur. Prigouris Vasileios'a göre *“Albay Kaklamanos Yunan Prensi'ne telgraf çekerek durumu izah etmiş, Prens de Albay Kaklamanos'a Lousfakion ve Rovakion Tepelerini canı pahasına müdafaa etmesini emretmiştir. Bu tepelerde Yunan askerleri ile Türk askerleri arasında çıkan çatışma sonucunda 40 Türk askeri hayatını kaybetmiş ve 3 asker de esir düşmüştür.”*¹⁹⁴

2.4.1. Yunan Birliklerinin Kalampaka Harekâtları (7-8 Nisan 1897)

Türk kuvvetleri 6 Nisan'da Kalampaka'ya taarruza geçmişti. Türk askeri 7 Nisan'da Mavreli köyü'nün kuzey doğusunda bulunan Kaggelia Türk ileri karakoluna saldırı düzenlemiş fakat buradaki IV. Evzon Taburu bu hücumu püskürtmüştür. Türk birlikleri Douskata'da toplanmış, daha sonra I. Evzon Taburu'nun bulunduğu Fotino (Tsouka) köyüne saldırmışlardı. II. ve III. Evzon

¹⁹³ *Ο Ελληνοτουρκικός Πόλεμος του 1897*, s. 135-140.

¹⁹⁴ P. Vasileios, *a.g.e.*, s. 33.

taburları topçu bataryalarının yardımıyla Douskata'daki Türk karargâhına saldırı düzenleyerek Türk karargâhını ele geçiren Yunan askerleri 4 at, 7 Martin tüfeği ve diğer cephaneleri ele geçirmişlerdir. Asproekklisia karakolunu ele geçiren Yunan birlikleri daha da ileri giderek Metsova'daki Valmistro ve Makasi'deki Türk karakollarını da ele geçirmiştir. Yunan istihbaratına çalışan köylü Keramidas'tan alınan bilgiye göre Zarkou'daki Ali Efendi köprüsünde 50 Türk askeri vardı ve Yenişehir, Tırhala, Zarkou ile Yenişehir güzergâhında 2.000 ile 3.000 arasında Türk askeri mevcuttu.¹⁹⁵

Üç Yunan Piyade bölüğü Smolia köyündeki Kastro karakolunu ele geçirmeyi başarmış ve V. Piyade Tümeni ise Douskata'da 6 taburu savunmada bırakmıştır. Yunan askerleri Agiofili'deki Türk karakoluna saldırarak Türk karakolunu, siperleri ve Türk ordusuna ait cephaneliği ele geçirmişlerdi. Türk askerleri gece vakti Trikakia mevkiine çekilmiş, Tsapourna, Asproekklisi ve Douskata Evzon birliklerinin kontrolüne geçmiştir.¹⁹⁶

2.4.2. Yunan Birliklerinin Mati'deki Karşı Taarruzu (9-10 Nisan)

Yunan Ordu Komutanlığı Mati'ye operasyon planı hazırlamış, bu plan doğrultusunda Albay Mastrapas, Albay Dimopoulos ve Albay Smolenski Damasi'ye yönelmişlerdir. Albay Mavromikhalis, Elefteroupoli'ye ve Albay Kaklamanos'un birlikleri Alasonya'ya yönelmişlerdir.¹⁹⁷ Tesalya ordusu Damasi'deki Türk kuvvetlerinin saldırısını bertaraf ettikten sonra Melouna'dan Tesalya ovasına sızmaya çalışan küçük Türk müfrezesini imha etmek için Melouna'ya intikal etmiştir. Losfaki Tepesinde Türk ile Yunan askerleri arasındaki mücadele çetin bir biçimde devam ettiğinden Yunanlıların II. Piyade Tugayı takviye kuvvet talep etmişti. Bunun üzerine bu tugayın imdadına I. Yunan Piyade Tugayı yetişmiş, gün içerisinde 5. Türk Piyade Tümeni 9 taburu ile Melouna'ya doğru ilerlemeye

¹⁹⁵ *Εκθέσις της...*, s. 201.

¹⁹⁶ *Ο Ελληνοτουρκικός Πόλεμος του 1897*, s. 141.

¹⁹⁷ A. Ligorakis, *a.g.e.*, s. 31.

başlamıştır. Türk topları Yunan top bataryalarını ateş altına alınca ortaya çıkan topçu düellosu gece geç saatlere kadar devam etmiştir.¹⁹⁸

Albay Kaklamanos Yunan birliklerinin 25 kilometrelik geniş ve dağlık bir araziye dağılmış bulunduğunu görmüş ve bu kuvvetin Türk kuvvetlerinden daha zayıf olduğunu dikkate alarak taarruz etmemiştir. Yunan Prensi Konstantinos, Türk kuvvetlerinin muhtemel taarruzuna karşı Yunan birliklerinin Mati bölgesine toplanmalarını uygun görmüştür. Türk kuvvetlerinin Tirnova üzerinden Yenişehir'e saldıracağını öğrenen Yunan IV. Piyade Tümeni (3 piyade bölüğü, 1 istihkâm bölüğü, 3 süvari bölüğü ve 3 sahra topçu bölüğünden oluşmaktaydı) Ampelona'ya sevk edilmiştir. Bu sırada Ethem Paşa komutanları ile yapmış olduğu istişare toplantısından sonra 3. ve 5. Piyade Tümenlerini Ligeria ve Melouna'nın Auhena bölgesinde toplamıştır. Losfaki'de 11 piyade taburu ve 11 top bataryası, Kritiri ve Megali Vrisi'de 17 piyade bölüğü, 1 süvari birliği, 1 istihkâm bölüğü, 5 top bataryası (32 top) ve 1 gönüllü Yunan lejyonu, Delerya'nın Neromilo bölgesinde 4 piyade bölüğü, Rodia'da 2 piyade bölüğü, Ampelona'da 12 piyade bölüğü, konuşlandırılmıştır.¹⁹⁹ Türk kuvvetleri Delerya'yı ele geçirince Yunan ordusu karargâhtan gelen emir üzerine Yenişehir'e çekilmişti. Türk kuvvetleri Gircovalı ile Mati'yi ele geçirmiş ve Yunan III. Piyade Tümeni Musalar ve Kazaklar köyünü terk ederken panik halinde adeta birbirlerini ezmeye kalkışmıştır.²⁰⁰

2.4.3. Delerya Muharebesi (11 Nisan 1897)

Türk ordusunun Yunan ordusuna karşı saldırı stratejisi 5. ve 6. Piyade Tümenlerinin müşterek olarak Ampelona ile Tirnova, Losfaki ile Megali Vrisi savunma hatlarını bölerek Yenişehir'e giden yolu temizlemekten ibaret idi. Yunan birlikleri Delerya köyüne yönelmiş, burada birlikler düzene sokulmuştur. Daha sonra Neromilos köyüne yönelen bu birlikler burada konuşlanmış olan III. Yunan Piyade Tümenine dâhil olmuştur. Delerya köyünde Yunan gönüllüler köyün etrafında siperler kazarak devriyeleri arttırmış, III. Yunan İstihkâm Bölüğü köy etrafında istihkâmlar inşa etmiştir. Diğer istihkâm bölükleri de evlerin ve bahçelerin arkasına

¹⁹⁸ *Ο Ελληνοτουρκικός Πόλεμος του 1897*, s. 142.

¹⁹⁹ *Ο Ελληνοτουρκικός Πόλεμος του 1897*, s.145-146.

²⁰⁰ *Εκθέσις της...*, s. 134-137.

konuslanarak siperler kazmışlardır. Türk birlikleri köyün sol tarafından Yunanlılara ateş açmaya başlamışsa da Türk topçuları yanlış mevkiide konumlandıkları için başarılı olamamışlardır. Ertesi gün Türklerin 5. Piyade Tümeni Yunan III. Piyade Tümeniyle karşılaşmıştı. Türk kuvvetlerinin Delerya'ya saldırımlarından sonra şiddetli taarruz ile karşılaşınca I. Yunan Piyade Tümeni Mpougazi ve Tırnova'da tutunmak zor ve riskli olacağı için akşam vakti ansızın Yunan kuvvetleri Yenişehir köprüsüne çekmek zorunda kalmıştır. Ertesi gün Delerya'dan çekilen II. ve IV. Yunan Piyade Tugayları Ampelona'da toplanmıştır. Ampelona'daki ormanlık alan Yunan birliklerine adeta siper olmuştu. Saat 7 civarında Delerya'dan Ampelona'ya doğru gelen Yunan I. Süvari birliği Türk süvarileri sanılarak askerlerde paniğe yol açmıştı. Bunun üzerine askerler panik halinde silahlarını ve siperlerini terk ederek köye çekilmişlerdir. Panik tüm orduya yayılınca Yenişehir'e çekilme hazırlığı yapılmaya başlanmış, Kritiri'deki II. Yunan Piyade Tümeni ve Evzon birlikleri Yenişehir'e doğru yol almışlardır. Tırnova'dan gelmekte olan III. Yunan Süvari birliği Türk askeri zannedilerek karargâha yaklaştığında iki ateş arasında kalmıştır.²⁰¹

Albay Mavromikhalis Delerya'da daha fazla tutunamayacağını anlayınca I. Yunan Tümen komutanı Tümgeneral Makris'ten yardım istemiş fakat tümenler arasında yeterli iletişim kurulamadığı gerekçesiyle Türk kuvvetlerine karşı ortak harekât edilememiştir.²⁰² Ayrıca Prigouris Vasileios'a göre “*Albay Mavromikhalis Türk askerleri ile girmiş olduğu çatışmada 15 askerini kayıp vermiş, Türk süvarileri gelince Albay Mavromikhalis ve askerleri kamufler olmak için bölgedeki çalılırlar, ağaçların ve taşların ardına saklanmışlardır.*”²⁰³

Genelkurmay Başkanı Konstantinos Sapountzakis Delerya Muharebesi'nde Yunan askerlerinin bozguna uğraması sonucu birlikleriyle beraber geri çekilmek zorunda kalmıştı. Yenişehir Köprüsünün diğer tarafında kalan 600 silahsız asker kendilerini müdafaa edememişlerdi.²⁰⁴ Yunan komuta kademesindeki subaylara gelince I. Piyade Tümeni komutanı Albay Zafiroopoulos yeteri kadar askeri eğitim

²⁰¹ *O Ελληνοτουρκικός Πόλεμος του 1897*, s.146-149.

²⁰² Aleksandros Mazakis Ainian, *Απομνημονεύματα [Hatıralar]*, Εκδόσεις Ίκαρος, Ατina 1948, s. 35-36.

²⁰³ P. Vasileios, *a.g.e.*, s. 35.

²⁰⁴ Khristos Manthas, *Ο Πόλεμος του 1897 [1897 Harbi]*, Ατina 1963, s. 6.

almamış, II. Piyade Tümeni komutanı Albay Mavromikhalis cesaretli bir kimse olmasına rağmen taktik manevralar konusunda yetersiz kalmış, I. Piyade Tugayı Komutanı Albay Dimopoulos zayıf bir askeri eğitimden geçmiş, II. Topçu birliği komutanı Albay Mastrapas tecrübe ve yönetim kabiliyeti eksikliğine sahip, III. Tümen komutanı Albay Antoniadis askeri mahkemeleri yönettiği için sahada pasif kalmış, III. Topçu birliği Yarbayı Zorvas çok bilgili fakat uygulamada birtakım eksiklikleri olmuş, III. Tugay komutanı Albay Smolenski ise diğer komutanlara nazaran daha tecrübeli ve basiret sahibi bir görünüm sergilemişti. Komutanlardan Kurmay başkanı Georgios Mavromikhalis orduyu teftiş etmiştir. Prens Konstantinos ise Berlin'deki Savaş Akademisinden mezun olarak Alman eğitim sisteminden geçmiş, 1888'de Yunanistan'a geri döndükten sonra Skholi Evelpidon'da (Harp Okulu) askerî eğitim görmeyip Binbaşı Sapounzakis'ten eğitim almıştı. Atina ile Yenişehir arasında yeterli şimendifer hattı olmadığı için harekâtın başlamasıyla birlikte Yunan ordusu ekmek ve su sıkıntısı çekmeye başlamıştır. Çatalca'ya ulaşan Yunan birlikleri de mühimmat ve cephane sıkıntısı çekmiştir. Bölgede yaşayan bir Rum olan Agathoklis Yunan ordusuna ekmek, payton ve deve vermiştir.²⁰⁵

Aleksandros Mazarakis Ainian, *“Eğer Delerya Muharebesinde bazı Yunanlı askerler, büyük ve küçük rütbeli subaylar, savunma hattını terk etmemiş olsalardı Türk kuvvetleri Delerya'yı ele geçiremeyecekti”* demektedir.²⁰⁶ Altı gün süren Delerya Muharebesi sonucunda Yunan ordusu yenilgiye uğramış, Türk ordusu ise boşalan Yenişehir'i almıştır. Yunan Kara Kuvvetleri Askeri Tarih Dairesi'nin 1897 Türk-Yunan Harbi adlı eserine göre *“Yunan kuvvetleri Delerya muharebesine hem hazırlıksız yakalanmış, hem de paniklemiş, Türk kuvvetleri Yunan kuvvetlerinden kat kat sayıca ve mühimmatça üstün olmaları sebebiyle Yunan birliklerinin zaaflarından yararlanıp daha çabuk bir şekilde neticeye ulaşabilirlerdi”*.²⁰⁷

²⁰⁵ A. Mazarakis Ainian, *a.g.e.*, s. 27-30.

²⁰⁶ A. Mazarakis Ainian, *Ιστορική...*, s. 10.

²⁰⁷ *Ο Ελληνοτουρκικός Πόλεμος του 1897*, s. 150.

2.5.1. Çatalca'da Toplanma

Delerya Muharebesinden sonra Yunan ordusu panik halini sürdürmüş, maddi kayıpların yanında askerlerin psikolojisi bozulmuştu. Prens Konstantinos ordunun bu durumunu fark edince Yunan ordusunun Türk askerleri ile savaşabilmeleri için Yenişehir'den daha uzak bir mesafeye çekilmesi gerektiği kanısına varmıştı. Bu yüzden Pinios Nehri'ndeki savunma hattının boşaltılarak yeni savunma hattının Çatalca mevkiinde kurulmasını emretmiştir. Yunan ordusu Yenişehir'den düzenli bir şekilde çekilememiş, tecrübesiz, disiplinsiz ve sağlam bir askeri eğitimden yoksun olduğundan düzensiz ve dağınık bir şekilde şehri terk etmiştir. Yunan ordusu zaman kısıtlı olduğu için Yenişehir'i terk ederken mühimmat ve cephanelerini bırakmak zorunda kalmıştı. Yenişehir'deki yaralı askerler trenler aracılığıyla önce Golos'a ve oradan gemiler ile Atina'daki hastanelere, Tırnova'daki yaralılar Dömeke'ye ve Tırhala'daki yaralılar ise Golos üzerinden İzdin şehrine nakledilmişlerdir. Çatalca'da geçici olarak bir hastane inşa edilmiştir. Ethem Paşa Yunan kuvvetlerinin Kritiri bölgesinden çekildiklerinden habersiz olarak 2. Piyade Tümeni ile birlikte Kritiri'ye hücum etmiştir.²⁰⁸

Türk Süvari birliği komutanı Baron von Hobe Paşa Tırnova'yı savaşmadan ele geçirmiş, burasını teftiş eden Ethem Paşa Ligiria'ya geri dönmüştü. Bu arada, Yunan III. Piyade Tugayı Koutohori'de toplanmıştır. Yunan kuvvetlerine taarruzda bulunmayı hedefleyen Ethem Paşa Yenişehir köprüsünde çok yoğun istihkâmlar olduğunu görünce savunmada kalmayı tercih etmiştir. Baron von Hobe Paşa komutasındaki süvari birliği sabah vakti erkenden Tırnova'dan yola çıkmış, Pinios nehri etrafındaki istihkâmlar boş oldukları için Yenişehir'in güneyine karargâhını kurmuştur.²⁰⁹

Yunanlılar Raveni saldırılarında başarısız olunca Türk kuvvetleri Tempi nehrine kadar ilerlemişlerdir. Hayri Paşa kuvvetleri Raveni'yi ele geçirerek Yunan kuvvetlerinin Tırnova'nın kuzeyinden çekilmelerini sağlamış ve Baron von Hobe Paşa Tırnova'daki at arabası yolu üzerinden Kazaklar köyüne ulaşmıştı. Prens

²⁰⁸ *Εκθέσις της...*, s. 138.

²⁰⁹ *Ο Ελληνοτουρκικός Πόλεμος του 1897*, s.154.

Konstantinos çaresizlikten orduyu geri çekmek zorunda kalmıştır.²¹⁰ Prens Konstantinos daha öncesinde yapmış olduğu hatayı telafi ederek askeri birlikleri sadece Raveni ve Beydeğirmeni'ne yoğunlaştırmamıştır. Prens Konstantinos'un komutasında 30.000 asker vardı.²¹¹

Yenişehir'de çıkan Olimpos gazetesi Yunan ordusunun Yenişehir'deki yenilgisini ve Yenişehir'den çekilmesini hayal kırıklığı olarak nitelendirmiştir. Şehirde birkaç kişi dışında kimse kalmamış, şehrin görüntüsü adeta bir çöle benzemiştir. Türk kuvvetleri şehrin her tarafını sardığı için herkes korku içinde şehri terk etmişti. Yenişehir'i müdafaa edebilecek güce ve kudrette sahip olmasına rağmen Yunan askerinin şehri herhangi bir mukavemet göstermeden terk etmesi, Yunan ordusunu onurunu zedelemiştir. Kharalampos Vogias'a göre Alman Baron von Hobe Paşa Alman Neue Freie Press'e gazetesine verdiği demeçte şunları ifade etmiştir: *“Türk ordusu Yenişehir köprüsünde karşı tarafa geçeceği sırada yaşlı bir Yahudi Türk komutanına gelerek Yunan kuvvetlerinin köprüye dinamitle havaya uçuracağını bildirmişse de bir Yunan askeri Hasan Bey Camii minaresinden ateş açarak yaşlı Yahudi'yi öldürmüştü.”*²¹²

Tarihçi Khristos Manthas'a göre *“Yenişehir'deki Yunan birlikleri yorgun ve bitkin oldukları için Türklere karşı galibiyet elde edememişlerdir”*.²¹³ Tarihçi Georgios Rousos'a göre *“Türk ordusunun geleceğini öğrenen Yunan halkı Yunanistan'ın savaşı kaybedeceği hissine kapılarak tüm umutlarını kaybetmeye başlamıştır”*.²¹⁴ Yunan ordusu Yenişehir'den çekildikten sonra Yunan halkı Atina'da sokağa dökülerek yaşanan bu hadisenin sorumlularının tespit edilmesi için gösteriler düzenlemiş, muhalif siyasetçi Dimitrios Rallis Yenişehir'e giderek ordunun durumunu gözlemleyip Atina'ya döndüğünde hükümeti suçlamış ve bunun üzerine

²¹⁰ P. Vasileios, *a.g.e.*, s. 110-115.

²¹¹ P. Vasileios, *a.g.e.*, s. 116-122.

²¹² Kharalampos Vogias, *O Ελληνοτουρκικός Πόλεμος του 1897 [1897 Türk-Yunan Harbi]*, Εκδόσεις Carpe Librum, Atina 2016, s. 21-24.

²¹³ K. Manthas, *a.g.e.*, s. 4-5.

²¹⁴ G. Rousos, *a.g.e.*, s. 18.

Yunan Kralı I. Georgios, Diliyannis kabinesinin istifasını sunmasını istemek zorunda kalmıştır. Diliyannis hükümeti de Yunan Kralı'na istifasını sunmuştur.²¹⁵

Petros Vryzakis'e göre “Yunan birlikleri Çatalca'ya yaklaştıkça yollar daralmış, askerlere Çatalca'nın güvenli bir yer olmadığı için uyumamaları söylenmiş, askerler de 48 saat boyunca uyumadıkları için uykusuzluk problemi çekmişlerdi. Askerler trenden indikten sonra topları öküz arabalarına yükleyerek dağlara çıkmaya başlamışlardır”.²¹⁶ Petros Vryzakis'e göre “Gece yürüyüşü sırasında askerler ağaçların ve kayaların ardında Türk kuvvetlerinin alaca karanlıkta pusu kurma ihtimalinden dolayı temkinli hareket etmişlerdir”.²¹⁷

Yunan kuvvetleri şehirden çekilmiş oldukları için Losfaki ve Kritiri savunmasız bir şekilde ele geçirilmiştir.²¹⁸ Türk kuvvetleri 23 Nisan 1897 tarihinde Çatalca'daki tren istasyonunu ele geçirmiştir. Bunu öğrenen Albay Nikolaos Trikoupis Yunan piyade bölüğünün başına geçerek tren istasyonunun Türk askerlerinden geri almayı başarmıştı. Tren istasyonu ele geçirince Anılarında Albay Nikolaos Trikoupis bu olayı anlatırken “Çocuklar İleri, Yaşasın Vatan ve Yaşasın Millet” sloganını kullandığını belirtmektedir.²¹⁹

2.5.2. Velestin ile Çatalca Mevkiine Yunan Kuvvetlerinin Yerleşmesi

Prens Konstantinos Türk askerinin Pinios nehrini geçtiğine dair haber alınca 18 Nisan'da III. Yunan Piyade Tümeninin kuzeyinde 19 km'lik alanda Yunan savunma hattı oluşturulmuştur. Yunan savunma hattına göre I. Yunan Tümeni Çatalca'nın doğu kısmında yer alan demiryolları üzerinde, II. Yunan Piyade Tümeni Çatalca'nın kuzeyindeki vadide konuşlanmıştır. Yunan kuvvetleri toplam 19.000 piyade asker, 1 Evzon taburu, 1 istihkâm taburu, 4 dağ topu, 7 sahra topu, 7 süvari bölüğü ve 500 kılıçtan oluşmuştur. Dömeke'deki V. Piyade tümeni 2.800 asker ve 1 dağ topundan oluşurken, Velestin'deki III. Piyade Tümeni (VII. ve VIII. Piyade

²¹⁵ A. Mazarakis Ainian, *a.g.e.*, s. 16.

²¹⁶ Petros Vryzakis, *Πολεμικαί Εικόνες* [Savaş Resimleri] Atina 1898, s. 96.

²¹⁷ P. Vryzakis, *a.g.e.*, s.159.

²¹⁸ *Ο Ελληνοτουρκικός Πόλεμος του 1897*, s. 151-152.

²¹⁹ Nikolaos Trikoupis, *Αναμνήσεις Επεισοδίων και Γεγονότων εκ των Πολέμων μας 1897-1922* [1897-1922 Yılları Arasında Gerçekleşen Savaşlara Ait Çatışmalar, Olaylara ilişkin Hatıralar], Εκδόσεις Ελεύθερη Σκέψις, Atina 2002, s. 13-14.

Tugayı) 7.000 asker, bir Evzon taburu, iki dağ topu ve bir sahra topu, bir süvari birliği ve bir istihkâm taburundan oluşmuştur.²²⁰ Aleksandros Mazarakis Ainian’a göre “*Ordu komutanı Yenişehir ve Velestin yolu güzergâhının güvenliği için Çatalca’daki İdris köy, Tatar köy, Alihan köy ve Beki köylerine istihkâmlar kurulmasını emrederek iki dağ topçu bataryasını II. tümenin emrine verip I. tümene ise Rizi köyü ve Kitikio geçidinde savunmada kalmasını emretmiştir*”²²¹

2.5.3. Türk Ordusunun Takviye Edilmesi

Türk ordusunun savunma hattını güçlendirmek için Alasonya ordusu, Aydın, Afyon ve Konya’dan takviye edilen redif askeri toplam 40 piyade taburundan oluşmuştur. Her tabur mavzer silahları ile donatılmış 800 askerden oluşmuştur. Edirne’deki 2. Ordu’dan Alasonya ordusuna 8 tabur (her taburda 750 er) yardıma gelmiştir. Çanakkale boğazına Yunan donanmasının saldırısına karşı Çanakkale’ye ek kuvvet gönderilmiş.²²²

2.6.1. Atina’da Yaşanan Tepkiler

Tesalya’daki Yunan ordusunun aldığı ilk mağlubiyet Yunan basınında yankılanınca Yunan halkı tepki göstermiştir. Yunan ordusunun yanlış haber üzerine panik halinde kaçması ve Delerya yenilgisinden sonra Başbakan Theodoros Diliyannis’in büyük devletler vasıtasıyla Osmanlı Devleti ile ateşkes yapmak istemesi Yunan halkının Yunan Kraliyet ailesine karşı nefret duymasına yol açmış, Muhalif parti liderleri Rallis, Sotiropoulos ve Karapanios Yunan ordusunun durumunu öğrenmek için Çatalca’ya gitmişlerdir. Genelkurmay başkanı Konstantinos Sapuntzakis ise gizli bir telgraf çekerek Çatalca’daki Yunan kuvvetlerinin maddi ve manevi hallerini öğrenmeyi arzu etmiştir. Prens Konstantinos, Delerya yenilgisinden sonra Yunan ordusuna Mati’ye saldırı düzenleme emrini vermiş lakin Prens’in verdiği emir yerine getirilmemiştir. Prens, Albay Smolenski’ye bağlı birliklere ekmek ve elbise yardımı yapılmasını karargâha telgraf ile bildirmiştir. Üst üste gelen yenilgiler üzerine halkın kraliyet ailesine ve

²²⁰ *O Ελληνoturκικός Πόλεμος του 1897*, s. 158-159.

²²¹ A. Mazarakis Ainian, *a.g.e.*, s. 8.

²²² *O Ελληνoturκικός Πόλεμος του 1897*, s. 160.

hükümete karşı protestolar artınca Avrupa devletleri Yunan Prensi'ne tavsiyelerde bulunmuşlardır. Bunun üzerine Prens orduda revizyona gitmiş, Tümgeneral Makris'in yerine Albay Timoleon Vasos, II. ve III. Tugay komutanları Antoniadis ve Mastrapas'ın yerine Albay Sekeris ve Albay Vasiliades atanmıştır.²²³

2.6.2. I. Velestin Muharebesi (18 Nisan)

Velestin, coğrafi olarak Golos'un güney batısında bulunan bir köy olup, ormanlık bir alana ve güzel bahçelere sahip olmasının yanı sıra doğal kaynaklara da sahipti. Köy Türk kuvvetlerinin güzergâhı üzerinde yer almaktaydı. Albay Smolenski istihkâmlar konusunda uzman olduğu ve Yunan kuvvetleri stratejik bölgeleri ele geçirdikleri için Velestin ile Çatalca güzergâhına Türk kuvvetlerinin yaklaşması kolay olmamıştır.²²⁴ Bir taraftan Ethem Paşa kuvvetleri Yenişehir ve Çatalca'ya doğru ilerlemeye başlamışken diğer taraftan Yunan kuvvetleri Türk kuvvetlerinin sevkياتını engellemeye çalışmış fakat başarılı olamamışlardır. Süleyman Paşa sabah saat 9 buçuk sıralarında ordusu ile birlikte Rizomilo köyüne doğru hareket etmiş ve saat 5 buçuk sıralarında Rizomilo'ya varmıştır. Daha sonra Süleyman Paşa kuvvetleri gece vakti Velestin'e doğru hareket etmiştir.²²⁵ Prigouris Vasileios'a göre *“Yunan kuvvetlerinde silah, cephane ve mühimmat eksikliği bulunduğu için uzun süre mukavemet gösterme gücüne sahip olmadığından Türk kuvvetleri Velestin'i ele geçirerek Golos ve Atina yolunun açılmasını planlamışlardı”*.²²⁶

Yunan Tesalya ordusunun Olimpos müfrezesi Kozköy'ün güneyinde, II. Matrapas tugayı Melouna'dan Beydeğirmeni körfezine kadar olan bölgede, III. Smolenski tugayı Reveni Boğazı bölgesinde, I. Dimopoulos Tugayı Yenişehir'de ve Khasia müfrezesi Kalabampaka'nın kuzeyinde konuşlanmıştır. 17 Nisan çatışmaları sonunda Yunan kuvvetleri Melouna bölgesinde kendi lehlerine gelişmiş olan elverişli durumdan tam faydalanacakları ve bütün kuvvetlerini kullanacakları sırada olumsuz hava şartlarından dolayı başarısız olmuşlardır. II. Mastrapas Tugayı Melouna'dan Beydeğirmeni boğazına kadar 20 kilometreden geniş bir alana yayılmıştır. Tesalya

²²³ *O Ελληνοτουρκικός Πόλεμος του 1897*, s.161-163.

²²⁴ P. Vasileiou, *a.g.e.*, s. 72-73.

²²⁵ P. Vasileiou, *a.g.e.*, s. 125.

²²⁶ P. Vasileios, *a.g.e.*, s. 72-73.

ordusu tarafından I. Tümene Dimopoulos tugayının (I. Tugay) yardımı ile Melouna sırtlarını geri almak emrini vermiş fakat tümen komutanı Türk kuvvetlerinin elde edebileceği avantajları göz önüne alarak bu emri yerine getirmemiş ve 18 Nisan sabahı ricat emrine uyarak Yenişehir'e doğru çekilmeye devam etmiştir. Losfaki ile Kriteri bölgesindeki birlikler ise çarpışmalara devam etmişlerdir.²²⁷

Melouna'dan sonra Karadere köylerini boşaltan Yunan birlikleri Karacaveren, Mati ve Tumba hattına çekilmişlerdir. I. Piyade Tümeni Beydeğirmeni boğazından çektiği bazı kuvvetleriyle Mati'deki birlikleri takviye etmiştir. Khristos Khatzimikhalis'e göre "*Losfaki dolaylarında Türk topçu ve piyadesinin Yunan mevzilerine açtığı ateşlerin hiçbir etkisi olmamıştır*".²²⁸ Türk topçuları Velestin köyüne iyice yaklaşıncı artık iki ordunun Velestin'de karşı karşıya gelmesi kaçınılmaz olmuştur. Prigouris Vasileios'a göre "*Sağ cenahtan Türklere ait dağ topları, sol cenahtan ise Türk piyadeleri her ne kadar cesurca saldırmışlarsa da Yunan kuvvetleri tarafından geri püskürtülmüşlerdir*".²²⁹

III. Yunan Piyade Tugayı Velestin ile Yenişehir, Velestin ile Golos ve Velestin ile Çatalca arasında savunma hattı oluşturmuştur. III. Yunan Piyade tugayı komutanlığına Albay Smolenski atanmıştır. Yunan kuvvetlerinin mühimmat ve erzaklarını taşımak için yeterli sayıda at arabası bulunmadığı için Albay Smolenski piyade tugayına yaya olarak hareket etmelerini emretmiş, böylelikle VII. Evzon Taburu ve II. İstihkâm bölüğü demiryolu güzergâhını takip ederek Velestin'e varmıştır. Bunun dışında 15 Nisan'da 1 top bataryası, 1 süvari bölüğü, VII. Piyade Tugayı ve VIII. Piyade Tugayı Velestin istasyonuna ulaşmıştır.²³⁰

Asılsız söylentiler Yunan askerleri arasında yayılınca Yunan ordusunda kaygıya, kargaşaya ve paniğe yol açmış ve panikleyen Yunan ordusu mevkilerini terk etmek zorunda kalmıştır. Nikolaos Spiropoulos'a göre "*Türk kuvvetlerinin saldıracağı söylentisi ordu içinde çalkantılara sebep olarak ordunun boş yere ateş açarak panik halinde dağılmasına yol açmış ve Yunan ordusu mevzilerini terk*

²²⁷ K. Khatzimikhalis, *a.g.m.*, s. 38.

²²⁸ K. Khatzimikhalis, *a.g.m.*, s. 64.

²²⁹ P. Vasileios, *a.g.e.*, s. 81.

²³⁰ *Ο Ελληνοτουρκικός Πόλεμος του 1897*, s. 165.

ederken cephaneliği de geride bırakmıştır".²³¹ Georgios Mastelou'ya göre "Melouna'da Ali Bey köprüsü üzerinde bulunan Yunan komutan Ioannis Metaksas, savaşa katılan gönüllülerden Georgios Mastelou'ya Türk süvarileri mi geliyor diye sorunca Georgios Mastelou gelenlerin koyun sürüsü olduğunu söylemiş, bunun üzerine Ioannis Metaksas da alaycı bir tavırla gelen koyunlar Türk askeri olsa korkar kaçarsınız" ifadesini kullanmıştır.²³² Yunan Evzon müfrezesi ve Süvari bölüğü köylülerle birlikte panik halinde Golos'a çekilmiştir. Durumu gözlemleyen VII. Evzon Taburu, süvarileri ve top bataryalarını toparlayarak savunmaya geçmiş ve Türk kuvvetlerine karşı mücadeleye devam etmiştir. III. Yunan Piyade Tugayı silah ve cephaneleri terk eden askerlerin acilen askeri mahkemelerde yargılanmasını talep etmiştir. Velestin'i almak isteyen Ethem Paşa yetkilerini Naim Paşaya devrederek 5. Piyade Tümenine var gücüyle taaruza geçmesini emretmiştir.²³³

Türk ordusu Rizomilos köyünde muhasara altına alınmışsa da ancak Ethem Paşa Naim Paşa kuvvetlerinin zor durumda kalacağını sezerek süvari Albayı Mahmut Bey'i Nail Paşa kuvvetlerine yardıma göndermiştir. Süvari Albay Mahmut Bey Armenio köyündeki Süleyman ve Naim Paşaları Velestin'de çok sayıda Yunan askeri olmadığına inandırarak Velestin'e saldırıya geçmeleri için ikna etmiştir. Rizomilos'taki Türk kuvvetleri Batı cihetinde Süleyman Paşa kuvvetleri, üç Piyade Tümeninden 3 saray muhafız bölüğü, 13 süvari birliği ve 1 top bataryası, doğu cihetindeki Naim Paşa kuvvetleri 4 Piyade Taburu, Mihaliç birliği, 14. Piyade Tümeni ve sahra top bataryasından oluşmuştur. III. Yunan Piyade Tugayının (8 piyade bölüğü ve 12 top bataryası) sol kanadı Velestin'in batı cihetinde konuşlanmış, merkezde, yani Velestin'in güneydoğu cihetinde VI. Piyade Tümeni, sağ kanatta Omvria Tepesinde VI. Piyade Tümeni ve Velestin etrafında VIII. Piyade Tümeni (7 tabur) konuşlanmıştır. Türk kuvvetleri Omvria'nın sağ tarafından saldırıya geçmiş lakin Yunan kuvvetleri tarafından püskürtülmüşlerdir.²³⁴

²³¹ Nikolaos Spiropoulos, *O Ellhnotourkikós Pólemos tou 1897* [1897 Türk-Yunan Harbi], Εκδόσεις Εργασίας Τύπου, Atina 1934, s. 17-18.

²³² G. Mastelos, a.g.e., s. 22

²³³ *O Ellhnotourkikós Pólemos tou 1897*, s. 167.

²³⁴ *O Ellhnotourkikós Pólemos tou 1897*, s. 167-169.

Khalkidonio mevkiini savunan Yunan kuvvetleri ile Türk kuvvetleri arasında yaşanan çetin mücadeleler sonucunda Türk ordusunun sağ cenahı ve ardından sol cenahı siperlerine geri dönmüştür. I. Velestin Muharebesinde Türk tarafı 138 ölü, 254 yaralı, Yunan kuvvetleri ise toplamda 28 ölü ve 142 yaralı zayıat vermiştir.²³⁵ Georgios Rousos’a göre “Yunanistan gün boyunca aktif bir savunma yapmıştır” ve I. Velestin Muharebesi Yunan ordusunun büyük bir zaferidir.²³⁶

Albay Smolenski 1897 yılında ana karargâha telgraf çekerek gerçekleşen Velestin Muharebesindeki birliklerinin zor durumda kaldığını ifade etmiştir. Lazaros Vladimiros “Sanki zar ile tavla oynar gibi Türk-Yunan Harbini talihsiz bir savaş ve Balkan savaşlarını ise şanslı savaş olarak nitelendirmiş, ayrıca 97 savaşını ihanet savaşları olarak adlandırmıştır”.²³⁷

Yunan ordusu Tesalya’yı kahramanca müdafaa etmiş, Analipsi, Tafil, Vrisi, Rahovrisi, Gircovalı, Melouna, Papalivadi ve Arpakio Albay Mastrapas’ın emri ile terk edilmiş ve Türk ordusu Melouna üzerinden Ligeria ve Karatsalı’ya ulaşmıştır. Mpougazi ve Raveni’de Yunanlılar güçlü olmalarına rağmen geri çekilmişlerdir. Mavromikhalis’in Mati’de toplanmış olan Yunan kuvvetlerini Delerya’ya çekmesi büyük bir hata olmuştur. Talantis Efthimios’a göre “Albay Konstantinos Smolenski²³⁸ Türk-Yunan Harbinin onurlu komutanı ve kahramanıydı. Smolenski Zenit’te doğmuştur. Velestin ve Raveni kahramanı olarak zikredilmiştir. Avusturyalılar

²³⁵ *O Ελληνοτουρκικός Πόλεμος του 1897*, s. 171.

²³⁶ G. Mastelos, *a.g.e.*, s. 5.

²³⁷ Lazaros Vladimiros, *To Υγειονομικό στον Ελληνοτουρκικό Πόλεμο του 1897* [1897 Türk-Yunan Savaşında Sıhhiye], Εκδόσεις Λογοθέτης, Atina 1997, s. 31.

²³⁸ Konstantinos Smolenski, Yunan-Ulah kökenli bir aileye mensuptur. 1770 yılında Macaristan’da yaşayan Simon Smolenski, Smolenski ailesinin ilk ferdi olmuştur. Macaristan’da yün ticaretiyle uğraşmıştır. Daha sonra ticaret bölgesini genişleterek Pecs, Tırnahu ve Viyana’da ticaret bürosu açmıştır. Ticarete göstermiş olduğu başarılarından ötürü İmparator II. Franz tarafından von Smolik adı verilmiştir. Ioannis Smolits’in oğlu olan Leonidas Smolits 1806 yılında Pecs şehrinde doğmuş ve 1821 yılında Avusturya ordusuna katılmıştır. 1825 yılında Yunan isyanına katılmak için Avusturya ordusundan ayrılarak Yunan İsyanına katılmak istemiş fakat Avusturya buna izin vermemiştir. Yunanistan Devleti kurulduktan sonra Yunanistan’a gelip Yunan Genelkurmay Başkanlığının yardımcılığı görevini yapmıştır. Leonidas Smolenski’nin oğlu Konstantinos Smolenski ise 1843 yılında Atina’nın Moskhopoli ilçesinde dünyaya gelmiştir. 1915 yılında Atina’da ölmüştür. Smolenski halkçı ve vatansever bir kişiliğe sahipti. Konstantinos dedesinin soy ismi olan Smolits adını Smolenski yaparak Yunanlaştırmıştır. 1857 yılında Skholi Evelpidon’da (Harb Okulu) tahsil görmüştür. Daha sonra tahsilini tamamlamak için Belçika ve Brüksel’e gitmiştir. Altı yıl sonra 1862 yılında Yunanistan’a dönmüştür. 1866’da Girit’te çıkan isyana katılmıştır. 1881 yılında binbaşı rütbesine yükselerek Tesalya’nın Yunanistan’a katılmasından sonra Türk-Yunan hududunda yapılan tahkimata bizzat eşlik etmiştir. Bkz. G. Rousos, *a.g.e.*, s. 171-172.

dedesinin Avusturya baronu olduğu için Smolenski'yi sahiplenmekte, Bavyeralılar babasının Othon'a hizmet ettiği için sahip çıkmaktalar ve Yunanlılar ise Makedonya'nın Smola köyünde doğduğu için Yunanlıların millî kahramanı olarak görmekteydiler.”²³⁹ Georgios Roushos'a göre “Albay Smolenski New York gazetesine verdiği demeçte, Yunan ordusunun muharebe alanından geri çekilmesini büyük bir hata olarak nitelendirmiştir”. Albay Smolenski komutasındaki Yunan kuvvetleri daha sonra Türk ordusunu Termopil geçidinde durdurmayı başarmıştı.²⁴⁰

Georgios Roushos'a göre “Velestin Muharebesinde Albay Smolenski komutasındaki 4.000 asker sayıca az olmalarına rağmen Türk ordusuna karşı taaruz etmiştir”. 5 Mayıs 1897 günü Yunan ordusu ve gönüllü birlikler (2.783 İtalyan, 187 Fransız, 67 İngiliz, 17 Alman, 11 Rus, 7 Belçikalı, 7 İsveçli ve 1 Norveçli) Türk ordusunu geri püskürtmeyi başarmış fakat basiretsiz komutanların endişelerinden dolayı geri çekilerek, kazanacağı savaşı kaybetmek zorunda kalmıştır.²⁴¹ Albay Smolenski'ye bağlı top birlikleri Türk topçularını topa tutarak zor durumda bırakmışlardır.²⁴²

Yunan Ana karargâhından Velestin'in can pahasına muhafaza edilmesi ve Çatalca'ya güvenlik amaçlı olarak şimendifer hattı yerine kara yolu ile ulaşılması emredilmiştir.²⁴³ Nikolaos Dimitrokopoulou'ya göre “Muharebe sonucu Rumlar bulundukları şehirleri ve köyleri terk ederek İzdin şehrine sığınmışlardı”.²⁴⁴ Birinci Velestin Muharebesi sonucu Yunan Karargâhına çekilen telgrafta “Yunan kuvvetlerinin dağıldığı, Türk topçularının birtakım eksiklikleri bulunmasına rağmen, Yunanlıların muharebe esnasında ettikleri dualar ve okudukları İncillerin kabul olmadığı ve Yunan topçuları mühimmat sıkıntısı çektiği için Türk kuvvetlerinin muharebe sonucunda sevinç çığlıkları attıkları” ifade edilmiştir.²⁴⁵ Aleksandros Ligrakis'e göre “Yunan ordusu tarihindeki en büyük yenilgisini alarak panik halinde

²³⁹ Talantis Euthimios, *1897 Η Μάχη του Βελεστίου* [1897 Velestin Muharebesi], Έκδόσεις Ιδιωτική, Amfissa 2016, s. 61-62.

²⁴⁰ G. Rousos, *a.g.e.*, s. 144.

²⁴¹ G. Rousos, *a.g.e.*, s. 171.

²⁴² A. Ligrakis, *a.g.e.*, s. 32.

²⁴³ Nikolaos Dimitrakopoulou, *Πολεμικά Απομνημονεύματα* [Savaş Hatıraları], Atina 1897, s. 47-48.

²⁴⁴ N. Dimitrakopoulou, *a.g.e.*, s. 54.

²⁴⁵ İ. Oikonomopoulos, *a.g.e.*, s. 423.

*Yenişehir ovasına doğru çekilmeye başlamış ve böylece Yunan ordusunun milli gururu zedelenmiştir”.*²⁴⁶

Albay Smolenski gösterdiği başarılar sonucunda ordu ve halk nezdindeki itibarını arttırmayı başarmıştır. Albay Smolenski Velestin’de gösterdiği başarılarından sonra Yunanistan genelindeki kadınlar savaş sloganları atarak Smolenski’yi desteklemişlerdir. Bu arada Albay Muhtar Bey’in yaralanması Türk ordusunu yavaşlatmıştır. Petros Vryzakis “Kendisinin İzdin şehri merkezindeki hastane önünde duraksayarak etrafı gözlemlemeye başladığını, hastanenin tıklım tıklım dolu olup yaralıların tedavi edilmiş olduğunu ve Türk kuvvetlerinin şehre doğru geldiği haberini alan halkı korku sardığını ve şaşkınlıktan ne yapacağını bilemediğini” yazmaktadır.²⁴⁷ “Doktorların yaralıları tedavi etmek için askeriyeğe ait depoları kullandıklarını ve halkın askerî depolardan ne bulduysa örneğin silah, fişek, mermi, yastık, yorgan, elbise, peynir ve ekmek gibi malzemeler aldığını” belirtmektedir.²⁴⁸

Vasilios Papadopoulos’a göre “I. ve II. Velestin Muharebeleri bu savaşta Yunan ordusunun en çok başarı elde ettiği muharebelerdir. Zira Yunan ordusu Velestin muharebesinde düzenli ve toplu olarak Türk ordusuna karşı başarılı bir şekilde müdafaa hattı oluşturmuştur. III. Yunan Piyade Tugayı Albay Smolenski öncülüğünde disiplinli bir şekilde hareket etmesinden dolayı Türk ordusunun ilerlemesini geciktirmiştir. Fakat Genel merkezden gelen emir üzerine III. Piyade Tugayı Almyro mevkiine çekilmek zorunda kalmıştır”.²⁴⁹

2.6.3. Çatalca (Farsala) Muharebesi (23 Nisan)

23 Nisan 1897’de Çatalca Muharebesi başlamıştır. Yunan ordusunun Dömeke ile Çatalca üzerinde bulunan yolu kullanması Yunan ordusunu açık hedef haline getirmiştir. İlk defa Yunan ordusu Çatalca muharebesinde toplu halde savaşmış fakat mühimmat ve erzak sıkıntısı çektiği için olumsuz bir sonuç elde etmiştir. Muharebe boyunca pasif bir savunma yapan Yunan ordusu Türk kuvvetlerinin taarruzlarına

²⁴⁶ A. Ligorakis, *a.g.e.*, s. 37.

²⁴⁷ P. Vryzakis, *a.g.e.*, s. 169.

²⁴⁸ P. Vryzakis, *a.g.e.*, s. 169.

²⁴⁹ Vasilios Papadopoulos, “Η Μάχη του Βαλεστίνου Απρίλιος 1897 [Valestin Muharebesi Nisan 1897]”, *Στρατιωτική Ιστορία* [Askeri Tarih], Τεύχος 181, Ατina Şubat 2012, s. 23.

karşı koyamamış ve Yunan topçuları muharebe boyunca etkisiz olmuştur. Yunan kuvvetleri Rizi köyüne çekilmeyi planlamışlar ancak Yunan sahra ve dağ topları yeterli olmadığı için Dömeke sırtlarındaki Yunan ordusu sıkışmıştır.²⁵⁰

Ethem Paşa Çatalca bölgesinde bulunan III. Yunan Piyade Tümeni'ne bağlı V. Yunan Tugayı ile meşgul olmuştur. Türklerin 1. Piyade Tümeni (18 tabur, 5 top bataryası, 1 süvari bölüğü) İtea'da, 2. Piyade Tümeni (14 tabur, 4 top bataryası, 1 süvari bölüğü) Agioi Anargiri'de, 3. Piyade Tümeni (16 bölük, 5 top bataryası, 1 süvari bölüğü) Nikaia'da, 5. Piyade Tümeni (5 bölük ve 2 topçu bataryası) Armenio'da, 6. Piyade Tümeni (16 bölük, 4 top bataryası, 1 süvari bölüğü) Nikaia'da ve Agioi Anargiri'de, 2. Piyade Tümenini arkadan gelecek olan saldırılara karşı muhafaza edecek olan 12 süvari bölüğü Agioi Anargiri'de, redif askerleri (8 tabur ve 2 top bataryası) Yenişehir'de ve 4.000 gönüllü Arnavut 3. Piyade tümeninin sol cenahında yerlerini almışlardır.²⁵¹

Tesalya'daki Türk kuvvetleri toplamda 89 piyade taburu, 25 süvari birliği ve 30 top bataryasından teşekkül etmiştir. Çatalca'daki Yunan kuvvetleri 19 piyade taburu, 4 Evzon taburu 5 istihkâm bölüğü, 2 süvari birliği, gönüllü Yunan lejyonu, 11 top bataryası (7 sahra ve 4 dağ topu) ve 2 süvari birliğinden oluşmuştur. Yunan kuvvetleri toplam 17.700 tüfek, 66 top ve 150 kılıçtan teşekkül etmiştir. Tesalya havzası Zarkou geçidinden (Pinios) başlayıp güneydoğudaki Titanio'u'ya doğru uzanmakta olup, Filirou ve Khalkodonios üzerinden Veletin'e ulaşmaktadır. Tesalya, Sperkhios Nehri ile Othris Dağları (rakım 1150-1700 metre) ile ayrılmıştır. Sperkhios Nehri ile Othris Dağları arasında Derveni Fourka geçidi bulunup İzdin ve Dömeke'ye uzanmaktadır. Yunan müdafaa hattı Otris Dağlarının eteklerinde bulunan Narthakio'da mevzilenmiştir.²⁵² Yunan subayı Nikolaos Makris'e²⁵³ göre

²⁵⁰ *Εκθέσις της...*, s. 234.

²⁵¹ *Ο Ελληνοτουρκικός Πόλεμος του 1897*, s.175.

²⁵² *Ο Ελληνοτουρκικός Πόλεμος του 1897*, s. 176.

²⁵³ Nikolaos Makris (1829-1911) subay ve siyasetçidir. Yunan ordusuna katıldıktan kısa bir süre sonra Fransa'ya teğmen rütbesiyle askerî eğitim almak için gitmiştir. 1897 Osmanlı-Yunan Harbinde Tesalya cephesinde görev almıştır. İzdin kasabasının Türk ordusu tarafından ele geçirilmesini engellemiştir. Savaş sonrası askeriye den uzaklaşarak Atina-Pire Polis Amiri olmuştur. Ayrıca birçok kez Aitolokarnanias bölgesi milletvekili olarak seçilmiştir. Bkz. Nikolaos Makris, *Ιστορία του Μεσολογγίου [Mesologgi'nin Tarihi]* Πελεκάνος Atina 2009, s. 111.

*“Muharebeden çekilme durumunda Dömeke ile İzdin katır yolu takip edilecekti ancak birçok komutanın bölgeyi iyi tanımaması sorun olmuştur”.*²⁵⁴

Türk kuvvetleri 23 Nisan’da Agioi Anargiri ve Nikaia köylerine ve 6. Türk Piyade Tümeni Khara bölgesindeki II. Yunan Piyade Tümenine saldırı başlatmıştır. Yunan piyade tümeni II. ve III. Topçu birliklerinden yardım istemişse de topçu birlikleri Zoodokhos Pigi köyünde toplandığından yardım edememişlerdir. Evzon taburları Türk kuvvetleri uzak mesafede oldukları için hareket etmemiş fakat Türklerin 2. ve 6. Piyade Tümenleri Evzon taburlarının bulundukları mevkilere şiddetli baskın düzenlemişlerdir. Yunan sahra topçu komutanı Tugayın sol tarafa yani Krini’ye doğru ilerlediğini görünce siperlerini koruyacağı yerde terk etmiştir. Krini köyünün Türk kuvvetleri tarafından ele geçirildiği haberini alan Yunan I. Piyade Tümeni harekete geçmiştir. Türk kuvvetleri Teke köyüne girdiğinde Yunan kuvvetleri köyü önceden terk etmişlerdi. Türk ordusu Profilakion savunma hattını ele geçirdikten sonra iki saat boyunca I. ve II. Yunan Piyade Tümeni’nin ortaya çıkmasını beklemiştir. İki saat sonra 6. ve 3. Piyade Tümenleri Çatalca’ya doğru harekete geçmiştir. Daha sonra 3. Türk Tümeni Dendrakia istasyonuna doğru ilerlemeye devam etmişse de I. Yunan Piyade Tugayı Türk askerlerinden önce Dendrakia’ya varmıştır. Yunan kuvvetleri 3. Türk Tümenini köprüye varmadan önce durdurmayı başarmıştır. Prens Konstantinos saat 5 sıralarında Çatalca’daki Muharebe alanına ulaşmıştır. Prens, I. Yunan Piyade Tümeni ve sahra topçuları ile Çatalca’daki tren istasyonunu Türk kuvvetlerinin elinden almak için ortak operasyon düzenlemiş fakat başarılı bir sonuç alamamıştır. Türk ordusu Ampeliki ormanında toplanarak Yunan ordusuna ateş açmaya başlamıştır.²⁵⁵

3. Türk Piyade Tümeni Vamvakou, Dendrakia ve Vasiliki köyünde, 6. Türk Piyade Tümeni Ampeliki ormanı ve Çatalca istasyonunda, 2. Türk Piyade Tümeni Anakhori ve Katokhori köylerinde, 1. Türk Piyade Tümeni İperia köyünde, süvari birliği Lofos köyünde ve Redif tugayı Agioi Anargyroi ve Zoodokhos köylerinde konuşlanmışlardır.²⁵⁶ II. Yunan Piyade Tugayı Çatalca istasyonu, Evzon birlikleri ise Kritiri ile Soula Tepelerinde, I. Yunan Piyade Tugayı Çatalca tren istasyonunun batı

²⁵⁴ N. Makris, *a.g.e.*, s. 22.

²⁵⁵ *Ο Ελληνοτουρκικός Πόλεμος του 1897*, s.177-178.

²⁵⁶ *Ο Ελληνοτουρκικός Πόλεμος του 1897*, s.183

cihetinde ve II. Piyade Tümeni Neo Monastiri’de konuşlanmıştır. Çatalca Muharebesi sonucunda Yunanlılar 23 kayıp ve 93 yaralı ve Türk kuvvetleri ise 24 kayıp ve 104 yaralı zayıat vermişlerdir. Türk birlikleri Yunan ordusunu dağıtabilecekleri halde tam kararlılıkla muharebeye odaklanamamışlardır. Türk ordusu yavaş ve tereddütsüz bir şekilde ilerlemiştir. Türk kuvvetlerinin tek kazancı arazi kazanmak olmuştur. Yunan ordusu ise ahlaki bir çöküntüye uğramıştır. Çatalca’da Yunan ordusu “kahramanca savunma yapmasına rağmen” geri çekilmek zorunda kalmıştır.²⁵⁷

Ressam Georgios Roilos, Çatalca Muharebesinde bulunmuş, sıhhiyelerin muharebe alanındaki yaralıları nasıl taşıdığını gösteren bir resim çizmiştir. Ioannis Metaksas muharebede yaralanan askerlerin İzdin’e nakledildiğini ifade etmiştir. Sıhhiye birliklerine Etniki Eteryia Cemiyeti üyeleri (300 kişi), Epir bölüğü (2.000 kişi), Garibaldi birlikleri (400 Yunan ve 390 İtalyan), Kipriani müfrezesi (100 kişi), Berlet birliği (300 kişi) ve Yunan dostları cemiyeti (150 kişi) mensupları katılmışlardır.²⁵⁸

Nikolaos Kharalampos’a göre Çatalca Muharebesinin mağlubiyet nedenleri şunlardır: Yunan birliklerinin yavaşlığı ve savaş nizamından uzak olması, Çatalca bölgesinin dağlık bir arazi olması sebebiyle Yunan ordusunun hareketini geciktirmesi, Yunan topçu birliklerinin zayıf kalarak tüm topçu birliklerinin muharebeye iştirak etmemeleri, Profilakion mevkiindeki birlik komutanlarına gerekli bilginin sağlanamaması, Türk kuvvetlerinin sol cenaha yoğunlaşarak taarruz etmesinin Yunan ordusunda çözümlere yol açmasıdır. Yenişehir’in kaybedilmesinden beri Yunan ordusunun moralsiz olması, Türk topçularının isabetli atışlar yapması, von der Goltz’un Çatalca muharebesini Yunan ordusunu bitirme harekâtı olarak kabul etmesi de diğer sebeplerdendir. Fransız komutan Langlouay’a göre Yunan ordusunun başarısızlığının temel sebebi topçu birliklerin zayıflığı idi.²⁵⁹

²⁵⁷ *O Ελληνοτουρκικός Πόλεμος του 1897*, s. 183-184.

²⁵⁸ L. Vladimirov, *a.g.e.*, s. 116.

²⁵⁹ Nikolaos Kharalampos, “Η Μάχη των Φαρσάλων [Çatalca Muharebesi]”, *Στρατιωτική Ιστορία* [Askeri Tarih] Τεύχος 66, Atina 2002, s. 56.

2.7.1. II. Velestin Muharebesi (23 ve 24 Nisan)

Birinci Velestin Muharebesinden beri Velestin'deki yerlerini muhafaza eden Albay Konstantinos Smolenski kuvvetleri, ikinci muharebe başlamadan önce iki piyade taburu, bir bağımsız piyade taburu, V. Evzon Taburu, dört süvari bölüğü, ikisi dağ, biri sahra olmak üzere üç top bataryası ve istihkâm bölüğünden ibaret olup Ayvalı sırtlarında ise (Velestin'in 10-15 kilometre güney batısında) IV. Evzon Taburu ile bir istihkâm bölüğü bulunuyordu. Korgeneral Konstantinos Pallis'in diğer komutanlarla arası bozuk olduğu için Yunan komutanlığı doğru dürüst bir savaş planı geliştirememiştir. Velestin'de kötü hava şartları muharebeyi olumsuz etkilemiş, savaş boyunca Yunan kuvvetlerinin erzak ihtiyacı İzdin kasabası üzerinden karşılanmıştır.²⁶⁰ Saat iki sıralarında Arnavutlar gönüllü olarak Türk birliklerine yardıma gelmişlerdir.²⁶¹ Albay Mastrapas birlikleri Tsatma ve Vouzouliou köylerini ele geçirmiş, Türk kuvvetleri Yunan kuvvetlerine karşı yaptığı saldırılarda çok zayıat vermiştir. Yunan Ordu Komutanlığı Dömeke ile Çatalca hattına 3 top bataryası yardım göndermiş fakat toplar arıza yapmışlardır. Garibaldi kuvvetleri Tsimasi köyünde Türk kuvvetleri ile çatışıp yenilmiş ve Kipriani kuvvetleri de Türk kuvvetlerine karşı mağlup olmuşlardır. Yunan kuvvetleri 3.000, Türk kuvvetleri ise 17.000 askerden oluşmaktaydı.²⁶²

19 Nisan ile 22 Nisan tarihleri arası 3. Türk Piyade Tugayı Velestin'de mevzilenerek istihkâmları güçlendirmişti. Türk birliklerinin Velestin'e saldıracağını öğrenen III. Yunan Tugayı Velestin geçidinde savunma hattı oluşturmuştur. VII. Piyade Tümeni ve VIII. Piyade Tümeni (her biri 3 taburdan oluşmaktadır), I. Piyade Tümeni, VII. Evzon Taburu, III. İstihkâm bölüğü, II. III. ve VI. süvari bölüğü, 2 dağ top bataryası ve 2 sahra top bataryası ve bir itfaiye takımı Rigio bölgesinde konuşlanmışlardır. Yunan kuvvetlerinin toplamı 10.228 tüfek, 150 kılıç ve 18 toptan teşekkül etmiştir. Albay Yiannikostas Nikolaos komutasındaki VIII. Piyade Tümeni Velestin'in doğusunda (sağ kanat) yer alan Velestin ormanı ile Omvria Tepeleri

²⁶⁰ *Εκθέσις της...*, s. 269-270.

²⁶¹ *Εκθέσις της...*, s. 286.

²⁶² A. Ligrakis, *a.g.e.*, s. 56-62.

alanında ve Piyade Yarbay Renklis Stilianos komutasındaki VII. Piyade Tümeni ise Velestin'in batısında konuşlanmıştır.²⁶³

Ethem Paşa 1. dağ topçu bölüğüne Kuleler bölgesinde toplanmasını emretmiş ve böylece 2 piyade tümeni, 2 top bataryası ve 10 süvari birliği Kuleler bölgesinde toplanmıştır. Süleyman ve Mahmut Paşa süvarilere taarruz etmeleri için emir verdikten sonra süvariler önemli mevzileri ele geçirmişlerdir.²⁶⁴ 5. Türk Piyade Tümeni 17 piyade taburu, 3 top bataryası, 4 süvari birliği, toplam 8,500 tüfek, 24 top ve 160 kılıçtan oluşmuştur. 23 Nisan sabah saat 7'de 6.000 piyade askeri 2 topçu bölüğü ve bir kısım süvari ile beraber Türk ordusu III. Yunan Piyade Tugayına yaklaşmış, Yunan kuvvetleri'nin gözü önünde, saat 9'da Petroto Tepesini ele geçirmiştir. Türk ordusu III. Yunan Piyade Tugayına yaklaştığı esnada sis bastırarak görüş mesafesi azalmış, yaklaşık yirmi dakika süren yoğun sisli hava esnasında bu durumdan faydalanan Türk askerleri Yunan siperlerini ele geçirmiştir. Bir Yunan bölüğü panik halinde kaçmaya başladıktan sonra orduda oluşan panik havası diğer bölüklere de sıçramıştır. Türk birlikleri Yunan ordusunu top atışları ile kısıp almaya çalışmıştır. Zira Türk topraklarının menzili Yunan topraklarına nazaran daha uzundu. Ethem Paşa Yunan kuvvetlerini yenebilmek için 24 Nisan'da 3. Türk Piyade Tümenini Velestin'e göndermişti. III. Yunan Piyade Tugayı şiddetli bir saldırıya maruz kalmamışsa da Türk topraklarının menzilin uzun olması nedeniyle karşı hücumla geçememişlerdir. Akşam saat 5 sıralarında VII. Evzon Taburu Türk askerleri ile çatışmış ve Aerino ile Rigaleo bölgelerine çekilmiştir. Türkler Evzon taburlarına çember şeklinde saldırı düzenlemiş, III. Yunan Piyade Tümeni Türk ordusunun kısıpında kaldığı için bulundukları mevki terk etmek üzere VII. Piyade Tümeni Yarbayı Renklis Stilianos'a telgraf çekmiştir. Yunan kuvvetleri sağanak yağmur yağmasını fırsat bilerek rahat bir şekilde çekilmiştir.²⁶⁵

Rallis hükümeti iktidara geldikten sonra Osmanlı Devleti ile yapılmak istenen ateşkes görüşmeleri son bulmuş daha sonra Yunanistan, Rusya dışişleri bakanını

²⁶³ *O Ελληνοτουρκικός Πόλεμος του 1897*, s. 188-189.

²⁶⁴ N. Spiropoulos, *a.g.e.*, s. 18-19.

²⁶⁵ *O Ελληνοτουρκικός Πόλεμος του 1897*, s. 189-191.

aracı olarak kullanarak kısa süreliğine de olsa iki devlet arasında bir ateşkes imzalanmasını talep etmiştir.²⁶⁶

III. Yunan Piyade Tugayında bir kargaşa çıkmasıyla bu birlik Almiro bölgesine çekilmiş, ertesi gün Evzon birlikleri de buraya ulaşmıştır. İki gün süren çatışmalar sonucu Yunan III. Piyade Tugayı 73 kayıp ve 306 yaralı, Türk tarafı ise 59 kayıp ve 361 yaralı zayıat vermiştir. Beşinci Türk Piyade Tümeni 25 Nisan günü Velestin'i ele geçirmiştir. Sultan II. Abdülhamid 26 Nisan gecesi Ethem Paşa'ya telgraf çekerek Epir cephesindeki Türk ordusunun komutasını üstlenmesini emretmiştir. Çekilen telgraf üzerine Ethem Paşa 28 Nisan'da Yenişehir üzerinden Çatalca'ya ulaşmıştır.²⁶⁷

Albay Smolenski 12.000 asker ile Almiro bölgesine çekilmek zorunda kalmıştı. Şayet Smolenski kuvvetleri buraya çekilmeseydi Türk kuvvetleri tarafından çembere alınarak imha edileceklerdi. Almiro etrafı ovalarla kaplı olan küçük bir kasabaydı. Almiro'da Türk kuvvetlerinin inşa etmiş olduğu büyük bir kale mevcuttu. Almiro halkı şehri terk etmiş, Albay Smolenski müfrezesi Almiro kalesini deniz kuvvetlerinin yardımıyla çembere alma teşebbüsünde bulunmuş ve Yunan kuvvetleri Aya Saranda, Goura ve Kefalosian tepelerini ele geçirmiştir. 5 Mayıs'ta Türk topçuları Yunan ordusunu top atışına tutmuş, daha fazla dayanamayan Yunan birlikleri Emirbey bölgesine çekilmek zorunda kalmıştır.²⁶⁸ Türk Ordu Komutanlığı Velestin'deki Albay Smolenski kuvvetlerini imha etmek için bölgeye yeni birlikler intikal ettirmiş fakat bir başarı elde edememiştir. 200 Türk süvarisi Smolenski birliklerinin üzerine gelince Albay Smolenski taktik bir manevra yaparak topları Türk süvarilerine doğrultmuş ve Türk süvarileri panik halinde dağılmışlardır.²⁶⁹

Albay Smolenski'ye bağlı III. Piyade Tugayı 24 Nisan 1897 tarihinde gün boyunca Türk kuvvetlerine karşı Velestin mevkiini müdafaa etmiştir. Smolenski birliklerinin yorgun düştüğünü Atina'ya telgraf çekerek bildirmiş, zor durumda olduğunu dolayısıyla Velestin'e takviye kuvvet gönderilmesini talep etmiştir. Lakin Atina'dan gelen cevapta Smolenski gösterdiği cesareten dolayı tebrik edilmişse de

²⁶⁶ P. Vasileios, *a.g.e.*, s. 138-148.

²⁶⁷ *Ο Ελληνοτουρκικός Πόλεμος του 1897*, s. 192.

²⁶⁸ P. Vasileiou, *a.g.e.*, s. 83-85.

²⁶⁹ A. Ligrakis, *a.g.e.*, s. 51-52.

III. Piyade Tugayının geri çekilmesi emredilmiştir. Bunun üzerine Smolenski Tugayı kademeli bir şekilde Dömeke mevkiine çekilmiştir. Prens Konstantinos'un Dömeke'ye çekilme emrine kızan Smolenski, Konstantinos'a bu yaptığının utanılacak bir şey olduğunu söylemiştir.²⁷⁰

Ethem Paşa süvari birliğine takviye yardım göndermek ve Yunan ordusunun Çatalca'ya takviye göndermesini önlemek maksadıyla Süleyman Paşa'ya ani bir şekilde Golos'u ele geçirmesini emretmiştir. Saat 17.30'da Türk Süvari birliği Rizomilo köyüne varmıştır. Süleyman Paşa Golos'ta sadece 200 Yunan askerinin olduğuna dair haber aldıktan sonra atlarını dinlendirmek için Velestin civarındaki Türk köylerine uğramıştır. Daha sonra Ethem Paşa Golos'a Albay Enver Bey ve Yarbay Hasan Vafi Bey'i şehri sulh yolu ile alması için göndermiştir. Golos halkının önde gelenleri ve yabancı devletlere ait konsoloslarla görüşerek şehrin mukavemetsiz bir şekilde teslim edildiği takdirde hiç kimsenin zarar görmeyeceğini ifade etmişlerdir. Golos'ta ikamet eden İngiliz Amiral Türk komutan ile görüşerek şehri teslim alma şartı olarak Yunan ordusunun şehri terk etmesini şart koymuş, aksi takdirde büyük devletlerin olaya müdahale edeceğini bildirmiştir. Prigouris Vasilios'a göre *"26 Nisan'da Yunan ordusu Velestin ve Çatalca'yı terk ederek Golos Limanına yönelmiş, konsolosların devreye girmesiyle Golos'un Türk birlikleri tarafından güvenli bir şekilde ele geçirilmesi sağlanmıştır"*.²⁷¹ Tarihçi Talantis Euthimios'a göre *"Türk kuvvetleri Golos şehrini mukavemetsiz bir şekilde teslim almış hatta ganimet olarak 2250 kutu tüfek dipçığı, 3 top, 11 cephane taşıma aracı, 445 kutu eski silah, 70 kutu şarapnel ve 1465 obüs mermisi ele geçirmiştir"*.²⁷² Ethem Paşa Yunan kuvvetlerinin mukavemet göstermeksizin şehri terk etmelerini bildirmiş ve Yunan birliklerinin Golos'u terk etmesinin ardından Türk kuvvetleri Golos'a girmişlerdir.²⁷³ Ethem Paşa Osmanlı Sultanına telgraf çekerek Golos'un nasıl alındığını izah etmiştir. Golos'taki İngiliz savaş muhabiri George Stevensen

²⁷⁰ Anthonios Spiliotopoulos, *Ιστορία του Ελληνοτουρκικού Πολέμου* [Türk-Yunan Harbinin Tarihi], Atina 1934, s. 160.

²⁷¹ P. Vasileios, *a.g.e.*, s. 85.

²⁷² T. Euthimios, *a.g.e.*, s. 127-128.

²⁷³ P. Vasileiou, *a.g.e.*, s. 85.

“*Türk kuvvetleri Golos’a girdikleri vakit şehirde çok sayıda başıbozuk olduğunu*” bildirmiştir.²⁷⁴

Georgios Roushos’un verdiği bilgilere göre “*Konstantinos Smolenski, 1897 yılında Türk-Yunan Harbi’nin başlamasının ardından III. Piyade Tugayının komutanlığını üstlenmiştir. Konstantinos Smolenski I. ve II. Velestin Muharebelerinde göstermiş olduğu kahramanlık ve cesareti sebebiyle Yunan halkının idolü haline gelmiştir Savaş sonrası 1897’de kurulan (21 Eylül ile 4 Kasım) Zaimis hükümetinde savaş bakanı olmuştur. Ayrıca 1903 yılında Theotokis hükümetinde de savaş bakanı olmuştur. 1897 savaşında göstermiş olduğu kahramanlıktan ötürü Yunanistan Devleti 1897 yılında halkın katılımıyla bir tören düzenleyip Smolenski’ye onur ödülü olarak kılıç takdim etmiştir. Khalkida, Tripoli, Patra ve Atina’da bazı sokaklara onun ismi verilmiştir. 27 Eylül 1915’te vefat etmiştir. Smolenski mantıklı, tecrübeli, basiret sahibi ve itidalli bir kişiliğe sahiptir*”.²⁷⁵ Aleksandros Ligrakis’e göre “*Tanrı, Yunan kuvvetlerini Çatalca’daki muharebede cezalandırmış, Velestin’de ise ödüllendirmiştir*”.²⁷⁶

2.7.2. Dömeke Muharebesi (5 Mayıs)

Yunan kuvvetleri 4 Mayıs’ta savunma amaçlı olarak Dömeke’ye yerleşmeye başlamıştı. Dömeke coğrafi olarak ormanlık bir bölgedir. Dömeke’nin kuzeyinde Othris Dağları bulunmakta idi. Dömeke sırtlarında Thaumausmo ve Pournari köyleri bulunmaktadır. Dömeke’nin doğusunda Narthakio (rakım 1011) kuzeyinde ise Katahloro (rakım 984) tepeleri mevcuttur. Dömeke vadisi Kalamakio üzerinden İzdin’e ulaşmakta olup Çatalca ile Dömeke arasında çakıl taşları ile döşenmiş bir kara yolu bulunmaktadır.²⁷⁷

Dömeke civarındaki Ftiotida kasabasında Türk askerleri ile Yunan askerleri arasında çıkan çatışmada Albay Mavromikhalis yaralanıp bir at arabası ile İzdin’deki hastaneye nakledilmiştir. Georgios Mavromikhalis kafasına isabet eden mermi sonucunda ağır yaralanmış, askerler komutanlarına karşı olan sadakatlerini kanıtlamak

²⁷⁴ K. Vogias, *a.g.e.*, s. 18.

²⁷⁵ G. Rousos, *a.g.e.*, s. 171-172.

²⁷⁶ A. Ligrakis, *a.g.e.*, s. 56.

²⁷⁷ *Ο Ελληνοτουρκικός Πόλεμος του 1897*, s. 193.

için kurşun yağmuru altında yaralı komutanlarını bulduğu yerden alarak at arabası ile İzdin'deki hastaneye sevk etmişlerse de nakledildiği hastaneye vardıktan sonra ölmüştür.²⁷⁸ Khristos Khatzimikhalis 8 Mayıs 1897 tarihinde Yunan Savaş Bakanı tarafından merkeze çağırılmış kendisinden Yunan ordusunun muharebe durumu hakkında bilgiler almış ve bu arada ordunun moralinin bozuk olduğunu öğrenmiş ve Çatalca'daki mağlubiyetten sonra böyle bir durumla karşılaşmıştır. Bununla beraber 500 metre kadar yüksek ve ovaya hâkim bulunan Dömeke sırtları birbiri gerisinde birkaç kat üzerinde derinliğine savunmaya elverişli olduğu için en kuvvetli mevzi olarak nitelendirilmiştir.²⁷⁹

Kotsarlı'da bulunan 7. Evzon Taburu saat 13.30'a kadar mukavemet ettikten sonra kuşatıcı hareket karşısında geri çekilmiştir. Kotsarlı'dan güneye doğru ilerleyen Türk kuvvetleri Gedik'te hala savunmada olan Yunan birliklerine yandan ateş etmeye başlayınca Gedik'te bulunan Yunan birliği komutanı da çekilme emrini vermiş, önce Kotsarlı'da bulunan Yunan taburları Karatsalı'ya çekilmiş, sonra da Gedik'te bulunan Yunan taburları Karatsalı'ya çekilmişlerdir.²⁸⁰

18 Mayıs tarihinde çekilme ve savunma harekâtında I. Tugay komutanı Dimopoulos tugayın Fourka geçidinin batısını, II. Tugayın bu geçidin doğusunu Antinitsa'ya doğru tutmasını ve bu tugaydan Avaritse ile Antinitsa geçitlerinin korunmasını emretmiştir. Emir gereğince tugaylar Fourka boğazı sırtlarını tutmuştur. I. Tugayın emrine 2 sahra bataryası verilmiş, bu bataryalar geçitte mevzilenecek, bir süvari birliği keşif maksadıyla I. Tugayın emrine verildikten sonra geri kalan birlikler Taratsa'da bulunacaktı. Sabah 09.00 sularında mütareke yapmak için müracaat maksadıyla bir araba ile gelen ve Ftiotida Belediye Başkanı olduğunu söyleyen sivil bir Yunanlı Türk süvari birliğine refakat etmekte bulunan Seyfullah Paşa'ya rastlamış, bu kişi ile Seyfullah Paşa yarım saat kadar görüşmüştür. Görüşme sonunda bu kişiye sivil bir kimse olduğu için mütareke hakkındaki müracaatının kabul edilmeyeceği ve 2 saat içerisinde bir subayın gönderilmesi gerektiği kendisine bildirilmiştir. 19 Mayıs gecesi alınan karar gereği I. Tugay sabah saat 07.00'den itibaren geri çekilmeye başlamıştır. Çatışmalar devam ederken Ftiotida belediye

²⁷⁸ *Μνημεῖς τοῦ...*, s. 11.

²⁷⁹ K. Khatzimikhalis, *a.g.m.*, s. 117.

²⁸⁰ K. Khatzimikhalis, *a.g.m.*, s. 135.

başkanı şose yol üzerindeki artçı kuvvetlerin yanına gelmesi ve mütareke için Türk tarafına beyaz bayrak kaldırması üzerine bir süreliğine ateşkes yaşanmıştır. Yunan I. Tugay komutanı Dimopoulos, belediye başkanının mütareke teklifini reddetmiş ve artçıların mukavemetinden yararlanarak orduyu Termopil'e çekmeyi kararlaştırmıştır.²⁸¹

Ethem Paşa Yunan kuvvetlerinin ağırlıklı olarak Dömeke'de olduğunu öğrendikten sonra Türk ordusunu Dömeke'ye yönlendirmiştir. Türk ordusu 4 Mayıs'ta Stavros bölgesinde 1. Tümen, Anohori'de 2. Tümen, Katohori'de, 3. Tümen Vamvakou'da, İhtiyat Tugayları Enoudrio'da ve Süvari tümeni Teke'de konuşlanmıştır. Yunan muharebe planının ana hedefi Thaumauko ile Pournaris köylerinde savunma hattında oluşturmaktır. 5 Mayıs sabahı Türk birlikleri Dömeke'ye hareket ederek Kitiki'de bulunan Yunan askerleri ile çatışmış fakat olumlu bir sonuç alamayan Türk kuvvetleri ikinci kez toplar eşliğinde saldırıya geçmişse de yine muvaffak olamamıştır. Bunun dışında Türk kuvvetleri Petroto köyüne saldırmış ve yine başarılı olamayarak geri püskürtülmüşlerdir. II. Yunan Piyade tugayı Narthaka bölgesinde Türk kuvvetleri ile çatışmaya girmiş, Aya Antonios bölgesine 3. Türk Piyade tümeni saldırı düzenlemiş fakat VII. Evzon Taburu tarafından durdurulmuştur. Evzon taburu Türk kuvvetlerinin çembere alma saldırısına karşı mevkillerini terk etmek zorunda kalmıştır. Türk kuvvetleri saat 4'te top atışları ile Yunanlılara karşı şiddetli bir saldırıya geçmişlerdir.²⁸²

Yunan IV. Piyade tugayı tüm kuvveti ile Vouzi'ye yöneldikten sonra 1. ve 2. Türk Piyade Tümenleri Dömeke'ye doğru ilerleyerek ovadaki Yunan birliklerine şiddetli bir şekilde saldırınca Yunan birlikleri çekilmişlerdir. Neşet Paşa komutasındaki 2. Türk piyade tümeni önlerinde nizami Yunan ordusu ve arkalarında 1. Redif Tümeni olmasına rağmen Vrisia, Monastiri ve Dömeke güzergâhında ilerlemeye devam etmiş, saat 3 sıralarında 2. Türk piyade tümeni Yunan istihkâmlarını ele geçirmiştir. Bunun üzerine Yunan kuvvetleri geri çekilmek zorunda kalmıştır. Türk ordusu bir taraftan Dömeke güzergâhı üzerindeki payton yoluna saldırmış, diğer taraftan da Velesiotes'in batısında Türk askerleri IX. Evzon

²⁸¹ K. Khatzimikhalis, *a.g.m.*, s. 140.

²⁸² *Ο Ελληνοτουρκικός Πόλεμος του 1897*, s. 203-204.

Taburu ile çarpışmış fakat geri püskürtülmüşlerdir. Türk kuvvetleri ilk savunma hattında yer alan Koukouroutzos Tepesini (rakım 362 m) ele geçirmiştir. 2. Türk Piyade Tugayı iki kez birinci savunma hattına takviye kuvvet istemiştir. Dömeke Muharebesinde II. Yunan Piyade Tugayı komutanı Albay Mavromikhalis'in yaralanması sonucu yerine IV. Piyade Tümeni komutanı piyade Yarbay Kaklamanos Georgios getirilmiştir. Garibaldi ve Filhelen Lejyonu Türk ordusuna karşı taaruza geçtikten sonra Türk kuvvetleri geri çekilmek zorunda kalmıştır.²⁸³

Dömeke'nin kuzeyinde bulunan Kasidiari ve Kotreli köyleri dağlık bir alanda olduğu için burada sadece at arabası yolları vardı. Yunan birlikleri Kasidiari ve Kotreli köyüne vardığında Türk süvarileri de köylere ulaşmıştır. Yunan kuvvetleri Türk süvarilerine görünmeden köylerini terk etmiştir.²⁸⁴ Dömeke muharebesinde Yunan ordusu Türk kuvvetlerine karşı direnç gösterip Türk ordusunu geri adım atmak zorunda bırakmıştır. Türk askerleri Dömeke'ye döndükleri vakit Yunan ordusu Dömeke'yi terk etmişti. Lazaros Vladimirov'a göre "*Albay Smolenski Yunan komutanlarına kızarak tecrübesizliğiniz yüzünden kazanacağımız savaşı kaybettik*" demiştir.²⁸⁵

Nitekim 5 Mayıs 1897'de Yunan kuvvetleri ve Türk kuvvetleri arasında ateşkes imzalanmıştır. Türk kuvvetleri Dömeke Muharebesinde diğer muharebelere nazaran daha çok kayıp vermiştir. Türk kuvvetlerinin toplam 1.170 kayıp (40 subay, 680 nizami ordu askeri) vermişlerdir. Yunan kuvvetleri ise toplam 85 ölü ve 370 yaralı zayıat vermiştir.²⁸⁶ Yunan komutanlardan Viktor Dousmanis²⁸⁷ ve Ioannis Metaksas Yunan ordusunun sağ kanadını yönetmiş, Konstantinos Sapountzakis ise Korgeneral Pallis'in yerine Genelkurmay başkanı olarak atanmıştır. Yunan ordusu Dömeke'den Derveni Fourka geçidine doğru ilerlerken Othris dağlarının geçidindeki at arabası yolunu kullanmıştır. Tümen komutanı Tümgeneral Makris geçidin hemen ilerisinde küçük tepelerin olduğunu ve bu tepelerde konuşlanmış olan Türk

²⁸³ *O Ελληνοτουρκικός Πόλεμος του 1897*, s. 210-212.

²⁸⁴ N. Trikoupi, *a.g.e.*, s. 14-15.

²⁸⁵ L. Vladimirov, *a.g.e.*, s. 35.

²⁸⁶ *O Ελληνοτουρκικός Πόλεμος του 1897*, s. 213.

²⁸⁷ Yunan General Viktor Dousmanis, 1920 Kasım seçimlerinden sonra genelkurmay başkanlığını üstlenmiştir. Yunan ordusunun Ankara yönünde ilerlemesine karar vermiş olan Kütahya'daki savaş meclisinde bulunmuştur. Bkz. N. Erdem, *a.g.e.* s. 162.

kuvvetlerinin onları gözlemleyeceğini kavrayamamıştır. Aleksandros Mazarakis Ainian’a göre “*Albay Smolenski çok disiplinli olduğu için askerler arasında sert bir komutan olarak nitelendirilmiştir*”.²⁸⁸

Ethem Paşa Yunan ordusunu sol taraftan kuşatarak Çatalca, Veletin ve Golos arasındaki bağlantıyı koparmayı amaçlamıştı. Aleksandros Mazarakis Ainian’a göre “*Yunan ordusu çembere alınarak denizle irtibatı kesilince Çatalca’yı herhangi bir direniş göstermeden terk etmek zorunda kalmıştır*”.²⁸⁹ Yunan ordusu Dömeke’ye çekilmiştir. Yunan ordusu Çatalca’da istihkâmlarındaki hazırlıklarını tamamlamasına rağmen havanın kararması, kötü hava şartları ve Türk kuvvetlerinin sayıca üstün olması dolayısıyla Yunan ordusunun taarruz etmesi engellenmiştir. Yunan ordusu muharebenin başlangıcında, Dömeke ile Çatalca güzergâhı üzerinde demiryolu olmaması sebebiyle mühimmat ve erzakları tehlikeli ve eski yollardan geçirmek zorunda kalmıştır.²⁹⁰

Vasilios Papadopoulos’a göre “*Türk-Yunan Harbinin en önemli muharebesi Dömeke muharebesidir. Dömeke muharebesinde Yunan ordusunun eğitimsizliği ve disiplinsizliği bir kez daha gözlemlenmiştir. Othris dağları, Dömeke mevkiine göre Yunan ordusunun savunma konuşlanması için daha uygun bir zemine sahipti. Fakat Prens Konstantinos Dömeke mevkiinde savunma yapılması emrini vermiştir. Eğer Dömeke mevki yerine Othris dağlarında savunma yapılmış olsaydı coğrafi koşullar gereği Yunan ordusu dağılmayacaktı. Türk ordusunun yavaş hareket etmesi sebebiyle Yunan ordusu bölge şartlarının da etkisiyle savunma hattını güçlendirmiştir. Nitekim Türk ordusu başarılı ve tecrübeli komutanların emirlerini uyguladığı için savaşta galip gelmiştir. Ethem Paşa’nın savaş planı basit ve mantıklıydı. Zira bu plana göre Yunan ordusu çembere alınacaktı. Lakin gece karanlığın basmasıyla beraber Derveni Fourka geçidinde bulunan Yunan ordusu çembere alınamamıştır*”.²⁹¹

²⁸⁸ A. Mazarakis Ainian, *a.g.e.*, s. 42-45.

²⁸⁹ A. Mazarakis Ainian, *a.g.e.*, s. 52-54.

²⁹⁰ A. Mazarakis Ainian, *a.g.e.*, s. 85-96.

²⁹¹ Vasilios Papadopoulos, “*Η Μάχη του Δομοκού [Dömeke Muharebesi]*”, *Στρατιωτική Ιστορία [Askeri Tarih]*, Τεύχος 168, Atina 2010, s. 65-66.

III. BÖLÜM

EPİR HAREKÂTI VE SAVAŞIN SONA ERMESİ

3.1.1. Epir Harekâtı

Epir bölgesi dağlık bir bölgedir. Coğrafi olarak Pindos dağları ile Adriatik denizi arasında bulunmakta olup kuzeyinde Yanya dağları güneyde ise Amvrakiko körfezi yer almaktadır. Epir bölgesinde bulunan Narda Nehri ile Amvrakiko Körfezi güzergâhında düzlük araziler vardır. Pindos Dağının kuzeyinde küçük vadiler olup, Kserovounio Dağı Arahto (Narda) ve Loros (Loros) Nehirleri arasında bulunmaktadır. Kserovounio Dağı Amvrakiko sahiline ulaşmadığı için savunma hattının güneyi zayıf kalmıştır.²⁹²

Yunanistan ordusunu ağırlıklı olarak Tesalya cephesine konuşlandırmıştır. Şubat 1897’de Epir cephesinin açılmasına karar vermişti. Albay Thrasouvoulos Manos tarafından Tümgeneral Mavromikhalis yardımcı komutan olarak Epir cephesine atanmıştır. Manos Thrasouvoulos’a göre “*Epir cephesindeki askerler, erzak, silah, cephane ve mühimmat, ekmek ve su sıkıntısı çekmişlerdir*”.²⁹³

Von der Goltz, Yunan ordusunun Tesalya’da savunma hattı yaptığından dolayı Epir cephesinde taarruz edeceği kanısına varmıştır. 2. Türk Tümeni Yunan taarruzuna uzun süre dayanamayarak Yanya’ya çekilecektir. Aleksandros Mazarakis Ainian’a göre “*Eğer Yunan donanması Preveze’yi alabilseydi Yanya’yı alması da kolaylaşacaktı. Fakat Yunan ordusu cephane ve mühimmat sıkıntısı çektiği için Preveze’yi ele geçirememiştir*”.²⁹⁴

Prigouris Vasilios’a göre “*Narda’da dağların 2000 ve 2500 metrelik yükseklikteki tepelerine 1886 yılında Yunan birlikleri hendekler kazmış, yüksek tepelere ağır silahlar yerleştirilmiş, hatta taştan yapılmış karakollar inşa edilmiş ve bunların Grebene ve Kalampaka taarruzunun önünü açmayı kolaylaştıracığı*”

²⁹² O Ελληνοτουρκικός Πόλεμος του 1897, s. 235.

²⁹³ Manos Thrasouvoulos, *Εκθέσις περί της Πολεμικής Ενεργείας εν Ηπείρῳ* [Epir Cephesindeki Savaş Harekâtı Raporu], Εκδόσεις Υπουργείου Στρατιωτικών, Ατina 1899, s. 5.

²⁹⁴ A. Mazarakis Ainian, a.g.e., s. 307.

düşünülmüştür.²⁹⁵ Epir cephesindeki Yunan ordusu Türk ordusuna nazaran az sayıda askere sahipti. Yunan Donanması 6 Nisan'da Preveze'deki Türk mevzilerini bombalamaya başlamıştır.²⁹⁶ Yunan kuvvetleri Salaora'daki Skafi'deki ve Hamidiye bataryalarını imha etmiş lakin Yunan kuvvetlerinin Preveze'ye çıkartma yapması çok zor olmuştur.²⁹⁷ Yunan ordusu Tesalya'da mağlup olduktan sonra Yunan Ordu Komutanlığı Epir cephesindeki komutanlara Yanya'da yaşayan Rumları Türklere karşı ayaklandırarak büyük bir isyan başlatma planı da yapmıştır.²⁹⁸

Manos Thrasouvoulos'a göre Narda şehrindeki savunma hattı istihkâmları yeterli sayıda olamamış, yeni sahra ve dağ topları yetersiz kalmıştı. Yunan birliklerinin nehirlerin karşı taraflarına geçebilmek ve yapay köprüler oluşturmak için malzemeleri eksikti. Topçu birlikleri dağ toplarını taşıması için yeterli derecede sığira sahip olmayıp Süvari birliklerinin sayısı da sınırlıydı. Sadece bir istihkâm bölüğü vardı.²⁹⁹ Manos'a göre *“Epir Bölgesi dağlık bir arazi olduğundan Türk kuvvetleri çember içine alınamadığı için savunma hattı zayıf kalmış ve yedek kuvvetlerin yardıma gelmesi epey gecikmiştir”*. Manos'a göre *“Nehirlerin genişliğinden dolayı yapay köprülerle bile geçilmesi çok zor olduğu için ordu taktik manevra yaparak geri çekilememiştir”*. Yine ona göre *“Coğrafya koşulları elverişli olmadığı için Epir cephesinde taarruz etme imkânı da çok kısıtlı olmuş, Epir bölgesi dağlık bir bölge olduğundan dolayı Yunan donanması denizden yardım gönderemediği gibi Yunan ordusu da dağlık bölgeye şimendifer hattı üzerinden yardım gönderememiştir”*³⁰⁰ *“Karayolu ile ulaşım da at arabası yollarının az olması, bölgenin taşlık bir bölge olması ve bir yerden bir yere yardım gelmesi en az bir günü bulduğu için Epir cephesine asker, mühimmat ve cephe yardımı neredeyse imkânsız”* idi.³⁰¹ Epir bölgesinin ekseriyeti Türk tarafında olduğu için taarruz veya müdafaaya dayalı savaş planının yapılması zorlaşmıştır. Yunan Genelkurmay Başkanı Notaras bölgede bir savunma hattının oluşturulmasının epey zaman alacağı kanısına varmış, böylece Epir cephesinde taarruza yönelik bir savaş planının

²⁹⁵ P. Vasileios, *a.g.e.*, s. 99.

²⁹⁶ A. Ligorakis, *a.g.e.*, s. 40-41.

²⁹⁷ A. Ligorakis, *a.g.e.*, s. 29.

²⁹⁸ A. Ligorakis, *a.g.e.*, s. 70.

²⁹⁹ T. Manos, *a.g.e.*, s. 6-7.

³⁰⁰ T. Manos, *a.g.e.*, s. 10.

³⁰¹ T. Manos, *a.g.e.*, s. 10-11.

hazırlanması kararlaştırılmıştır. Yunan ordusu taarruz için en uygun yer olarak Narda köprüsü yanı ve Gremenitsa Tepelerini görmüştür. Türk kuvvetleri de ağırlıklı olarak bu Narda köprüsü cihetinde toplanmıştır.³⁰²

1886 yılında Narda dağları etrafına topçu bataryaları yerleştirilmişti. Petrovuno etrafına Valli ve Kampo Tepeleri'ne 2 top, İmaret bölgesine 4 top, Vlaherna bölgesine 2 top bataryası, Valli ve İmaret bölgesinde yer alan Taşköprü civarına 2 top bataryası, Kato Panagia ve Taşköprüye 2 top yerleştirilmiştir. Theotokio etrafına Vlaherna'ya 2 top, Ano Tepesine 2 top, İmaret Bölgesine 2 top ve Theotoki ve Keramargio bölgesine 2 top konuşlandırılmıştı. Yunan Genelkurmay Başkanı Notaras'tan gelen emirler harfiyen uygulanmamıştı çünkü subaylar arasında anlaşmazlık sebebiyle ortak karar alınamamış, dolayısıyla ortak harekât planı uygulamaya sokulamamıştır.³⁰³

Epir'de Albay Mpotsaris'e bağlı Yunan kuvvetleri ile İtalyan gönüllülerinin komutanı Berte ortak hareket etmekteydiler. Epir'deki Yunan ordusu üç tugaydan oluşmuştur. Birinci Tugay Albay Mpotsaris'e, ikinci tugay Albay Golfianos'a ve üçüncü gönüllüler tugayı Albay Mpotsaris'e bağlı olup, Golfianos'un birlikleri Loros köprüsüne, Albay Mpotsaris Gibrova'ya yönelmişlerdir.³⁰⁴ O dönemdeki Epir bölgesinin askeri ve siyasi merkezi küçük Narda şehridir. Narda nehri Narda'yı çeppe çevre kuşatmaktadır. Yunan Kara Kuvvetleri Askeri Tarih Dairesi'nin 1897 Türk-Yunan Harbi adlı eserine göre *“Savaş öncesi Narda şehrine asker, mühimmat ve erzak nakliyatı yapılması kolay olmuş lakin savaş öncesinde Türk kuvvetleri tarafından Amvrakiko Körfezine topçu bataryaları yerleştirilmiş, Preveze ile Aktiou kanalı kontrol edilerek asker ve cephane nakliyatı bertaraf edilmiş ve bu durumda asker ve cephane Antirrio, Mesolongi, Amfilohia ile Narda güzergâhı üzerinden sağlanmıştır*³⁰⁵

Epir cephesinden 680 yaralı Pire ve Patras'a, Tesalya'dan 1.000 yaralı Aya Marina ve Golos'a nakledilmiştir. 1881'de Yunanistan'a dâhil olan Tırhala tam 16 yıl sonra yani 1897'de tekrar Osmanlı Devleti'nin eline geçmiştir. Bunun üzerine

³⁰² T. Manos, *a.g.e.*, s. 24.

³⁰³ T. Manos, *a.g.e.*, s. 34-36.

³⁰⁴ A. Ligorakis, *a.g.e.*, s. 71.

³⁰⁵ *Ο Ελληνοτουρκικός Πόλεμος του 1897*, s. 236.

Yunan donanmasının batı filosu Preveze'yi bombalama emri vermiş, Kriezi komutasındaki Filo iki gruba ayrılmış, Amvrakiko Körfezinde Miaoulis ve Georgios hücumbotlarının Pandokrator ve Hamidiye topçu bataryalarına ateş açması sonucu 300 Türk askeri ölmüştür.³⁰⁶ Yunan savaş gemileri Aya Saranda'da Türk ordusunun en büyük erzak deposunu bombalamıştır.³⁰⁷

Yunan birlikleri sabah saat 10 sularında Tsapreli köyünü, Kalovrita istasyonunu, Kato Panagia ve Glikozi bölgelerini ele geçirmiştir. Bunun üzerine Hıfzı Paşa askerlerini Loros bölgesine çekmiştir.³⁰⁸ 18 Nisan saat 15.00'te Narda bölgesindeki Yunan topçusu Faik Paşa Tepelerinde Türk siperlerine ateş açmış ve Narda güneyindeki Mpani köyü civarında bir istihkâm bölüğü Narda nehri üzerine 30 metrelik bir köprü kurmaya başlamıştı. 19 Nisan saat 07.00'de Narda'daki Yunan topçuları tekrar ateş açmaya başlamış, Türk topçularının açtığı karşı ateş sonucunda 4 er yaralanmıştır. Aleksandros Ligorakis'e göre *“Türk kuvvetleri sağanak yağışın başlamasıyla birlikte Yunan kuvvetlerine taarruz ederek Yunan askerlerinin mevzilerini terk etmelerine sebep olmuştur”*.³⁰⁹

3.1.2. Yunan ve Türk Kuvvetlerinin Konuşlanma Düzeni ve Harekât Planları

Yunan kurmayı Epir'de Türk kuvvetlerine karşı savaş stratejisi olarak savunma yerine saldırıyı tercih etmiştir.³¹⁰ Yunan ordusu 7 Nisan'da Epir cephesindeki harekât planına göre Yunan Karargâhı Narda'nın güney doğusundaki Koridimos'ta, Narda merkezli I. Tugay, Narda merkezli VI. Piyade Alayı (3 tabur), Khani Zoutou'da X. Piyade Alayı, Peta merkezli II. Evzon Taburu, Koridimos'ta 1 Süvari bölüğü, 3 sahra topu bataryası, 3 dağ topçu bataryası, 4 istihkâm bölüğü, Kompoti merkezli IX. Piyade Alayı (3 tabur), Narda merkezli XII. Piyade Alayı (3 tabur), Pramanata, Peranthi, Plaka, Krioneri ve Kalentini köylerinde I. Evzon Taburu, Agrinio'da 2 süvari bölüğü, 1 istihkâm bölüğü, 1 sahra topu ve 1 dağ topu konuşlanmıştır. Bunların dışında Narda'daki Yunan karargâhında barış döneminden kalma 5 topçu bataryası ile 9 top bulunmakta olup Vlacherna civarında 4 topçu

³⁰⁶ A. Ligorakis, *a.g.e.*, s. 57-58.

³⁰⁷ A. Ligorakis, *a.g.e.*, s. 68.

³⁰⁸ T. Manos, *a.g.e.*, s. 42-44.

³⁰⁹ A. Ligorakis, *a.g.e.*, s. 73.

³¹⁰ *Ο Ελληνοτουρκικός Πόλεμος του 1897*, s. 237.

bataryası ve 7 top vardı. Yunan birlikler toplam 15 piyade taburu, 3 Evzon taburu, 4 sahra ve 4 dağ topçu bataryası, 5 istihkâm bölüğü, 3 süvari bölüğü ile birlikte toplam asker mevcudiyeti 22.570 idi.³¹¹

Ahmet Hıfzı Paşa komutasındaki Epir'deki Türk ordusu iki piyade tümenine ayrılmıştır. 2. Piyade Tümeni Yanya merkezli konuşlanmıştır. Osman Paşa komutasındaki 1. Piyade Tümeni Yanya merkezli Metsovo ile Plaka köprüsü arasında konuşlanmıştır. Hilmi Paşa komutasındaki 2. Piyade Tümeni Loros merkezli olarak Plaka köprüsü ile Preveze arasını kontrol etmiştir. Türk kuvvetleri Yunan ordusunun sınırı geçmesini engellemeye yönelik bir strateji uygulamıştır. Türk kuvvetlerinin Epir cephesindeki toplam mevcudiyeti 34 piyade taburu, 8 topçu bataryası, 3 süvari bölüğü, 27.730 tüfek, 240 kılıç ve 20 toptan ibaret idi. 26 Nisan'da gelen takviyeler sayesinde bu sayı 44 piyade taburu, 4 süvari bölüğü, 6 sahra ve 1 dağ topu bataryası haline gelmiştir. Türk kuvvetleri Preveze'de 12 top bataryası, İmaret ve Vlaherna'da 12 top bataryasından oluşan güçlü bir savunma hattı oluşturmuştur.³¹²

3.1.3. Yunan Ordusu ve Donanması Arasındaki İşbirliği

Yunan deniz subaylarının yaptıkları istişare toplantısında mühim kararlar alınmıştır. Yunan donanmasındaki subaylar savaş gemilerinin Amvrakiko Körfezi dışına çıkarılmasını istemiş ancak Yunan kara kuvvetleri subayları Amvrakiko körfezinin güvenli olmayacağı gerekçesiyle buna karşı çıkmışlardır. Yunan Kara Kuvvetleri Askeri Tarih Dairesi'nin 1897 Türk-Yunan Harbi adlı eserine göre “*Türk ordusu, Yunan sınırına saldırı düzenleyerek Yunan birliklerinin Narda ovası ile Epir arasındaki bağını koparacaktı. Lakin Türk kuvvetlerinin Nikopolis kanalında toplanması sebebiyle alınan bu karar iptal edilmiştir*”.³¹³

Yunan Epir cephesi kara birlikleri komutanı ile Yunan batı donanma komutanı Albay Krizeris koordineli olarak çalışmıştır. Batı Yunan donanması iki gruba ayrılmıştır. Birinci grup Albay Kompatsis Georgios komutasındaki 7 savaş gemisi Amvrakiko körfezinde yer alacaktı. İkinci grup Yarbay Zotos Kozmas

³¹¹ *Ο Ελληνοτουρκικός Πόλεμος του 1897*, s. 238-239.

³¹² *Ο Ελληνοτουρκικός Πόλεμος του 1897*, s. 239.

³¹³ *Ο Ελληνοτουρκικός Πόλεμος του 1897*, s. 240.

komutasında 5 savaş gemisi ile Amvrakiko körfezi dışındaki Adriyatik denizinde bulunacaktı. Yarbay Zotos Kozmas, Yunan hükümetinin koordineli operasyon yapılması talimatından sonra Epir'deki kara kuvvetleri komutanı ile birlikte Preveze'ye müşterek operasyon yapmak için Vonitsa'ya 1.000, Aktio'ya 150 asker ile çıkartma yapılmasını emretmiştir. Albay Manos, 14 Mayıs 1897'de Albay Kombatsis ve Yarbay Zotos ile görüşerek mutabık oldukları savaş planına göre kara ve deniz kuvvetleri müşterek saldırı harekâtı düzenleyecekti. Yunan donanmasının Preveze'ye düzenleyeceği saldırı sırasında Yunan kara birlikleri iletişim ve hücum hattını engellemeyi planlamış, fakat Türk birlikleri Aktioda'ki kuleye 6 top yerleştirdikleri için Yunan deniz ve kara kuvvetleri saldırıyı iptal etmek zorunda kalmıştır. Ayrıca Türk kuvvetleri Preveze'ye 2.500 asker konuşlandırmışlardır. Yüzbaşı Lolios ve Yarbay Zotos Preveze körfezini gözetledikten sonra donanma ve Epir'deki Yunan ordusunun komutanlarına sundukları rapora göre eski Nikopolis, Kanal ve Kastrosoukia arasındaki bölgelere çıkartma yapılması gerektiğini belirtmişlerdir. Bölgeye 3.000-4.000 arasında asker ve 6 top bataryası gönderilmesi gerekiyordu. Çünkü bölgede 2.500 civarında Türk askeri vardı. Donanma da gerektiğinde çıkarma yapacak, eğer çıkarmanın komutasını Albay Kompasis üstlenecek olursa kara kuvvetleri komutanı da yanında hazır bulunacaktı. Çıkarmanın Amvrakiko körfezinin güvenli olmaması dolayısıyla Levkada'ya yapılması planlanmıştır.³¹⁴

Nikolaos Levidis “Yunan donanmasının Türk-Yunan harbinde Yunanistan'ı zor durumda bırakacak herhangi bir girişimde bulunmadığını” ifade etmiştir.³¹⁵ Yunanistan, Golos limanında demirleyen “*Panhelen Amplian Eterian*” isimli gemi aracılığıyla Epir'deki Etniki Eteryia Cemiyeti mensuplarına yardım etmek maksadıyla 150 silah göndermiştir.³¹⁶

3.2.1. Yunan Kuvvetlerinin Narda Nehrini Geçmesi

Yunan Genelkurmayı 6 Nisan'da Tesalya sınırında Türk birliklerinin resmi olarak savaş açtığını Epir cephesi karargâhına bildirmişti. Preveze'deki ve

³¹⁴ *O Ελληνοτουρκικός Πόλεμος του 1897*, s. 240-242.

³¹⁵ L. Nikolaos, *a.g.e.*, s 71.

³¹⁶ İ. Oikonomopoulos, *a.g.e.*, s. 155.

Skafida'daki Türk topçuları Makedonya isimli Yunan ticaret gemisini bombalamaya başlamış lakin Kefali Panagia'daki Yunan topçuları cevap vermekte gecikmemiş, dolayısıyla Makedonya ticaret gemisi hasar görerek Aktio'da demirlemişti. Narda Valisi Korodimos, Yunan Genelkurmayından I. Piyade Tümenine Narda şehrinin Türk kuvvetlerinin ateşi altında kalmaması için cephanelerin Kompoti'ye sevk edilmesi talebinde bulunmuştur. Manos Thrasouvoulos'a *“Yunan birliklerinin, Narda'dan 3 saatlik bir sürede askerin tamamının erzak, sığır, mühimmat ve cephane ile geri çekilmesini Yunan ordusunun hızlı bir şekilde hareket ettiğinin göstergesi”* olarak yorumlamıştır.³¹⁷

Yunan Alfios zırhlısı Preveze körfezine giriş yaptığı sırada Türk askerlerinin ateşine maruz kalmış, açılan ateş sonucu 4 deniz askeri yaralanmış ve komutan Ioannis Golemis ağır yaraları ve kan kaybından dolayı ölünce Tsagiezi köyü mezarlığına defnedilmiştir. 7 Nisan günü Narda nehri köprüsünde Türk kuvvetleri ile Yunan kuvvetleri arasında çatışmalar başlayarak sabaha kadar devam etmiş, Türk kuvvetleri Eleona ve İmaret tepesine 2 sahra topu yerleştirerek Yunan karargâhını topa tutmuş, Türk topçuları Yunan topçularını susturmayı başarmıştır. Türk birlikleri saat 4 sıralarında Narda Nehri'ni geçmek istemişlerse de Yunan kuvvetleri tarafından püskürtülmüşlerdir. Pramando bölgesinde çatışmaların yoğun olması sebebiyle I. Evzon taburu takviye talep etmiş, fakat Yunan Savaş Bakanlığı bölgeye yeteri kadar ek kuvvet ve mühimmat sevk edememiştir. Daha sonra Yunan IX. Piyade tümeninin Pakhikalamou ve Neokhori'de Türk birliklerine karşı yoğun ateş açması sonucu Türk ordusu panik yaşayarak köyden çekilmiş, böylece Yunan ordusu Pakhikalamou ve Neokhori'yi mukavemetsiz ele geçirmiştir.³¹⁸

Yunan kuvvetleri, tugayın emri üzerine Türk kuvvetlerini köşeye sıkıştırarak çıkan çatışmalar sonucunda mevzilerini terk etmelerini sağlamıştır. Ancak daha sonra yapay köprü malzemesi olmadığı için köprü oluşturulamamıştır. Salaura ovasında yaralılar için seyyar hastane çadırları kurulmuştu. Yaralıların tedavisinde ilaç yetersizliği yaşanmıştır.³¹⁹

³¹⁷ T. Manos, *a.g.e.*, s. 77.

³¹⁸ *Ο Ελληνοτουρκικός Πόλεμος του 1897*, s. 243-246.

³¹⁹ T. Manos, *a.g.e.*, s. 58-59.

Türk birlikleri İmaret kulesinde bulunan toplarının hasar görmesi sebebiyle Pakhikalamos köyü yanındaki Narda hattını terk etmek zorunda kalmışlardır. Yunan askerlerine görünmeden Narda nehri kıyılarından Arnavut çetecilerin yardımı ile Loros'tan Beşpınar'a çekilmek zorunda kalmışlardır. 2. Türk piyade tümeninin dağılmasının ardından yirmi tabur askerden sadece disiplinli 4 tabur asker Preveze'de kalmıştır. 2. Türk piyade tümenindeki Arnavut gönüllüleri de Yanya'ya doğru çekilmişlerdir. Türk redif (Ankara, Serez, Kotsana ve Yanya) taburları Yanya şehri dışında mevzilenerek Arnavut gönüllülerin dağılmasını engellemişlerdir. Türk kuvvetlerinin bulundukları mevkiileri terk etmeleri ile II. Yunan piyade tümeni Yanya sırtlarında mevzilenmiş, I. ve II. Yunan süvari bölükleri Mitikas ve Aneza köylerini savaşı ele geçirmişlerdir. Yunan ordusu Salaura köyünü mukavemetsiz zapt etmiş, hatta Salaura köyünde Türk kuvvetlerden kalma erzak ve silahları da ele geçirmiştir. Yunan kuvvetleri Loros köyü üzerindeki köprüyü ele geçirmiş, Türk kuvvetlerinin geri çekildiğini öğrenen IX. Yunan piyade tümeni Narda Nehri'ne doğru ilerlemiştir. Yunan piyade tümeni istihkâm bölüğünün yardımıyla bir köprü inşa etmiştir. Daha sonra Narda köprüsü üzerine bir köylü gelerek Türk ordusunun Loros'ta konuşlandığını ihbar etmiş ve I. Piyade tümeni komutanı birlikleri eşliğinde Narda köprüsünü mukavemet görmeden almıştır. Türk kuvvetlerinin savaştan çekilmeleri Yunanlı komutanları ziyadesiyle kuşkulandırmıştır. 10 Nisan 1897'de I. Piyade tümeni ve IV. dağ topçu bataryası Loros şehrine girmiş, Loros halkı sevinç içinde Yunan askerlerini karşılamışlardır. Loros'ta yaşayan Türkler Yunan ordusu şehre girmeden önce şehri terk etmişlerdi. Hristiyan halk fırsattan istifade ederek Müslümanlara ait malları yağmalamışlardır. Lakin Yunan ordusu depolarda Türk ordusuna ait cephane ve erzağın yağmalanmasına izin vermemiştir.³²⁰

3.2.2 Beşpınar Muharebesi (11-25 Nisan 1897)

Türk ordusunun Epir'de çekildiğini öğrenen Yunan komutanlığı Kampi'ye yerleşmiştir. I. Yunan piyade tugayı Beşpınar'ın Yanya'nın anahtarı mahiyetinde olan Kampi'ye girmiştir. Kiafa, Aimatopou, Loros köprüsü ve Beşpınar mevkiî alınmış ancak Loros ile Yanya karayolu ve Emin Ağa Hanı'nın kuzeyinde bulunan güçlü bir savunma hattına sahip olan Kaneta mevkiinin alınması Yunan birliklerinin

³²⁰ Ο Ελληνοτουρκικός Πόλεμος του 1897, s.247-249.

önünü açmış olup Kampi bölgesinde toplanmıştır. Aleksandros Ligirakis'e göre “Yunan kuvvetleri Narda şehrinden 15 km ilerledikten sonra nakliye sorunu ortaya çıkınca Yunan komutanlığı öncelikli olarak nakliye ve erzak sorununun çözülmesine özen göstermiştir”.³²¹

13 Nisan'da Yunan ordu komutanlığı Beşpınar ve Plaka bölgelerinde Yunan kuvvetlerinin topluca taarruz etmelerini emretmiş hatta Yanya'daki Souli ve Lakka köylerindeki Rumlar silahlandırılarak Türk kuvvetlerine saldırılarına sıcak bakılmıştır. Yanya şehri etrafındaki köylerde yaşayan Rumların Yunan kuvvetlerine destek vermesiyle birlikte Yanya taarruzunun başarılı olması ihtimali ortaya çıkmıştı. Fakat Yanya etrafında Müslüman Arnavut köyleri de olduğu için Arnavut birliklerin imha edilmesi gerekmektedir. Akhaia Valisi Zaverdan, Yunan askerlerine hizmet etmesi için özel taşıma araçları göndermiştir. Preveze körfezindeki Türk kalesine saldırı düzenlenmiştir. Manos Thrasouvoulos'a göre “Yunan ordusunun Tesalya cephesinde aldığı mağlubiyetler, Yenişehir, Çatalca ve Golos şehirlerinin ardı ardına kaybedilmesi Epir cephesine yansarak Yunan kuvvetlerinin moralini bozmuştur”.³²² Yunan birlikleri Beşpınar'da Türk birliklerini geri püskürttükten sonra Tugay komutanı Albay Mpotsaris Evzon birliklerine Türk birliklerinin terk ettiği mevzileri ele geçirmesini emretmiştir.³²³

Yunan ordusu taarruza yönelik bir strateji belirlemiştir. Beşpınar'daki Yunan kuvvetleri 8 piyade taburu, III. Evzon taburu, 4 istihkâm bölüğü, 3 süvari bölüğü, 18 sahra top bataryası ve toplam 12.000 askerden oluşmuştur. Yunan ordusunun Loros ile Amotophos bölgesinde I. Piyade tümeni, III. Evzon taburu, II. süvari bölüğü, II. istihkâm bölüğü, 3 top bataryası, Kalogiro köprüsünde II. Piyade tümeni, III. istihkâm bölüğü, I. ve III. süvari bölüğü, III. ve IV. topçu bataryası, X. Piyade Tümeni Aktio'da, X. Evzon taburu ve II. Dağ top bataryası Atamanika tepelerinde ve XII. Piyade Tümeni Narda ile Kiafa arasında konuşlanmıştır. Beşpınar bölgesi taşlık bir bölgeydi. Bölgede at ve payton yolu bulunmakta, Kampi ve Ammotopos yolu 2 km olup Karavasara'ya ulaşmaktaydı. Beşpınar ismini bölgede çok su kuyusu olmasından dolayı almıştır. Beşpınar tepesinde vaktiyle Ali Paşa'nın Souliotların

³²¹ O Ελληνoturκικός Πόλεμος του 1897, s. 252.

³²² T. Manos, a.g.e., s. 103-106.

³²³ T. Manos, a.g.e., s. 129.

faaliyetlerini engellemek için inşa ettirdiği içine 500 kişinin sığabileceği Koulia Ali Paşa diğer adıyla Mpouratsa kulesi mevcuttu.³²⁴ 20 ve 21 Nisan'da Narda nehri kenarına gelmiş bulunan III. Tümen birlikleri 22 Nisan'da Yanya istikametinde iki koldan ilerlemeye başlamışlardı. I. Yunan Tugayı Loros'a ilerlemiş, II. Tugay Loros köprüsünü ele geçirmiştir. 25 Nisan günü Türk birliklerinin Beşpınar taarruzunda Avlonya taburunun aniden 500 metre kadar yakın bir mesafeden ortaya çıkması ve taarruza geçmesi Yunan birliklerinin moralini bozarak onları geri çekilmek zorunda bırakmıştır. Beşpınar Muharebesi sonucunda Yunan tarafı ikisi subay olmak üzere toplam 178 ölü, 50 yaralı ve Türk tarafı ise 52 ölü, 86 yaralı zayıat vermiştir.³²⁵

3.2.3. Gribova Muharebesi (1-3 Mayıs 1897)

Yunan birlikleri 30 Nisan 1897 tarihinde Khanopoulou güzergâhı üzerindeki İmaret sırtlarını ele geçirmesine dair karargâhtan emir almış bu emir üzerine VI. Piyade tümeni saat 16.00 sıralarında Narda köprüsünü geçerek 4 km ilerlemiştir. Daha ileri gitmemesinin sebebi güvenliği tesis etmek amaçlı idi.³²⁶ 30 Nisan sabahı Narda şehri gerisine çekilmiş bulunan III. Piyade tümeni Atina'dan ikinci defa taarruz etmek emrini almış, 2 Mayıs'ta VI. Piyade ve X. Piyade tümenleri de ilerlemişlerse de karanlık basınca geri çekilmek zorunda kalmışlardı. Bu sırada Türk kuvvetleri Strevina'ya kadar ilerlemiş ve Gribova tepelerini işgal etmiş olduklarından 3. Türk tümeni 3 Mayıs'tan 11 Mayıs'a kadar Narda nehri gerisinde savunma durumunda kalmıştır. 12 Mayıs'ta III. Piyade tümeni komutanına en kısa sürede taaruzda geçmek emri verilmiş, Yunan birlikleri Yanya'yı alamayınca bu defa Preveze'yi ele geçirmek istemişlerdir. Ancak Preveze'yi alabilmek için Loros bölgesinde Türk kuvvetlerinin ortadan kaldırılması veya ilk taaruzda olduğu gibi bu kuvvetlerin Yanya'ya doğru geri atılması öncelikle ele alınacak bir mesele olmuştur. İlk taaruzdan beri aradan çok zaman geçmiş olduğu için bu sürede Yanya kolordusunun devamlı takviyeler aldığını kabul etmek ve buna göre bir karara varmak gerekmişti. I. Piyade Tümeni VI. Piyade tümeni ile İmaret tepesinde ve X. Piyade tümeni ise VI. Piyade tümeninin solunda konuşlanmıştır. Saat 18.00 civarında I. Tugayın sağ kanadı üç Jandarma bölüğü ile takviye edilmiş, bunlar şiddetli

³²⁴ *Ο Ελληνοτουρκικός Πόλεμος του 1897*, s. 253-254.

³²⁵ K. Khatzimikhalis, *a.g.m.*, s. 147.

³²⁶ *Ο Ελληνοτουρκικός Πόλεμος του 1897*, s. 279.

çatışmalar yaptıktan sonra Türk kuvvetlerini Gribova'nın batısına kadar geri atıp saat 19.45'te ateş kesilmiştir. III. Tümen saat 20'ye kadar Papas (Hamidiye) köprüsüne doğru ilerlemiştir.³²⁷

Yunan I. Piyade Tugayı aldığı emir üzerine savunma hattını müdafaa etmeye devam etmiştir. Bu tugay iki kısma ayrılmıştır. İmaret sırtları ile Gibrova'nın doğu kısmı tepesi arasındaki savunma hattı VI. Piyade tümenine devredilmiş, İmaret sırtları ile Gribova'nın batı kısmı X. Piyade tümenine devredilmiştir. III. Yunan piyade tümeni Amfilokhia'da, XII. Evzon taburu Menidi'de, V. Evzon taburu Pramanta'da, III. Evzon taburu Kalogiro köprüsünde, III. İstihkâm bölüğü İppati köyünde, IX. Piyade tümeni Paroufi bölgesinin kuzey batısında, V. Dağ topçu bataryası ve IV. Sahra topçu bataryası Loros Nehri üzerinde konuşlanmıştır. II. Türk Piyade Tümeni Gribova'da 3 bölük (Avlonya, Malakasiou ve Ohri), Ammotopos da 3 tabur (Ergiri), Ammotopos ve Kampi'de 2 tabur (Anaselitsa), Kampi'de 3 tabur (Yanya, Dıraç ve Serez), ve Kalogiros köprüsünde 2 tabur (Şile ve Kavala) konuşlanmıştır. Yunan III. Piyade tümeni sağdan ve soldan döngüsel olarak Türk askerlerin etrafını çevreleyip stratejik mevkiileri ele geçirmeye çalışmıştır. I. Piyade tugayına VI. Piyade tümeni ve iki muhafız bölüğünün yardımı gelmesiyle birlikte Türk birliklerine karşı çetin bir mücadele başlamış, saat 19.00 sıralarında Yunan VI. Piyade tümeni Gribova köyünün batısında stratejik mevkiileri ele geçirerek Türk kuvvetlerini geri püskürmüştür. Gece vakti Türk askerine takviye kuvvet gelmiştir. Yunan kurmayı çatışmaların kısa süreliğine de olsa kesilmesinin Türk kuvvetlerinin güçlenmesine sebep olacağı için Türk birliklerinin bir araya gelmemesi için Yunan ordusunun küçük çaplı dahi olsa saldırıya devam etmesini istemiştir. Türk birlikleri muharebenin başladığı andan itibaren Yunan I. Piyade tugayını sağ taraftan çökertmeye çalışmıştır. Yunan muhafız bölüğü Turla tepesini ele geçirmeyi başarmasının yanı sıra Yunan VI. Piyade tümeni istihkâmları muhafaza ederek Türk devriyelerini imha etmeye çalışmıştır.³²⁸

Yunan I. Piyade tugayı cephanesinin sıkıntısı çektiği için ele geçirdikleri mevkiilerde kalmış lakin mermilerin biteceği endişesi Yunan askerini rahatsız

³²⁷ K. Khatzimikhalis, *a.g.m.*, s. 151.

³²⁸ *Ο Ελληνοτουρκικός Πόλεμος του 1897*, s. 280-283.

etmiştir. Yunan birlikleri öğle vakti başlayan sağanak yağış altında çatışmaya devam etmek zorunda kalmıştır. Yunan VI. Piyade tümeni Türk kuvvetlerini geri püskürtmüş, Yunan VI. Piyade tümeni bölgede bulunan jandarma ve muhafızlara ek olarak X. Piyade tümeninden iki bölüğün yardıma gelmesiyle birlikte saldırıya geçmiş ve bu saldırı sonucu Türk kuvvetleri Gribova'nın batısına çekilmek zorunda kalmıştır. Yanya taburunun Türk kuvvetlerine yardıma gelmesi ile birlikte Türk askerleri Yunan birliklerine saldırmışlarsa da başarılı olamamışlardı. Bunun üzerine Yunan X. Piyade tümeni Türk kuvvetlerine karşı saldırıya geçmiştir. Saat 14.00 civarında her iki taraf da ateşi sonlandırmıştır. Muharebe sonucunda Epir'deki Yunan kuvvetleri 6'sı komutan 110 asker ölü, 23 yaralı, Türk kuvvetleri ise 6'sı yüzbaşı olmak üzere 150 ölü ve 311 yaralı zayıat vermiştir. Ayrıca bu muharebe sonucunda 6. Piyade tümeni komutanı Papagiannopoulos Panagiotis de ölmüştür. Albay Mpayraktaris ordunun komutasını ele alarak Gribova muharebesinde Türk kuvvetlerine karşı cesurca bir siper savaşı yapmıştır. Yunan Kara Kuvvetleri Askeri Tarih Dairesi'nin 1897 Türk-Yunan Harbi adlı eserine göre “Yunan kuvvetlerinin muharebede verimli olmamasının en önemli sebebi 24 saat boyunca devamlı olarak sağanak yağmur yağması” idi.³²⁹

Lazaros Vladimirov'a göre “Gribova muharebesindeki en önemli sorun Yunan ordusunun yiyecek ve cephane sıkıntısı çekmesi ve komutanların doğru strateji uygulamaları” olmuştur.³³⁰ Gribova muharebesinin ardından 4 Mayıs'ta karanlıktan istifade eden Türk birlikleri gece vakti ani baskın yaparak Narda'yı ele geçirmiştir. 6 Mayıs'ta Binbaşı Lapatiotis ateşkes yapılması için Türk kuvvetlerine bir elçi göndermiştir. Yunan subay Panagiotis Daglis'e³³¹ göre “Türk kuvvetleri Loros'u ele geçirmiş ve ateşkesin erken yapılması İzdin'in ele geçirilmesini engellemiştir”.³³² I. Piyade Tümeni komutanı Albay Lapatiotis Leonidas Türk komutanlar ile ateşkesi görüşmüşse de Türk komutanların ısrarına rağmen ateşkesi kabul etmemiştir. Albay

³²⁹ Ο Ελληνοτουρκικός Πόλεμος του 1897, s. 284-287.

³³⁰ L. Vladimirov, a.g.e., s. 37.

³³¹ General Panagiotis Daglis Balkan Savaşları sırasında Genelkurmay başkanlığı ve Yunanistan'ın Epir ordusu komutanlığı görevlerini üstlenmiş, 1915'te Savaş Bakanı olmuştur. 1920 Kasım seçimleri sonrasında Venizelos'un Yunanistan'ı terk etmesiyle Liberal Parti'ye başkanlık etmiştir. Bkz. N. Erdem, a.g.e. s. 162.

³³² Panagiotis Daglis, Αναμνήσεις-Εγγραφα-Αλληλογραφία [Anılar-Belgeler-Yazışmalar], Τόμος Α Εκδόσεις Βιβλιοπολείων Βαγιονάκη, Ατina, 1965, s. 157-159

Lapatitis Yunan hükümetine telgraf çekerek durumu bildirdikten sonra Yunan hükümeti kendisine masaya oturmasını bildirmiştir. Tümgeneral Aleksandros Soutsos ile Binbaşı Mustafa ve Binbaşı Salih arasında ateşkes imzalamıştır. İmzalanan ateşkese göre 7 Mayıs 1897’de saat 13.00 itibariyle ateşkes yürürlüğe girecek, Türk kuvvetleri muharebeden önce elde ettikleri mevkiileri tekrar geri alacak ve Yunan kuvvetleri Narda Nehri’nin sol tarafına çekilecekti. Yunan Kara Kuvvetleri Askeri Tarih Dairesi’nin 1897 Türk-Yunan Harbi adlı eseri “*Yunan kuvvetlerinin saldırı harekâtı başarılı olmasına rağmen, iyi derecede organize olunmamasını kötü hava şartları ve cephane sıkıntısına bağlarken, Türk kuvvetlerinin başarısını bölgeye takviye kuvvet sevk etmelerine*” bağlamıştır.³³³

Gribova muharebesinin akabinde Yunan ordusu Tırhala’yı mukavemetsiz bir şekilde teslim etmiştir. Yunan birlikleri Tırhalayı terk etmeden önce hapishanede tutulan mahkûmları Yunan Prensi Konstantinos’un emriyle serbest bırakmıştır. Yunan kuvvetleri depolarda bulunan cephaneyi mahkûmlara dağıttıktan sonra mahkûmlar da Tırhala şehrini harap etmişlerdir. Levidis Nikolaos’a göre “*Epir cephesindeki Yunan kuvvetleri Tesalya cephesine nazaran daha başarılı olmuştur*”.³³⁴ Nikolaos Grigoriadou’ya göre “*Epir cephesinde Yunan birlikleri pasif bir savunma sergilemiş, Türk kuvvetlerinin yapmış olduğu hatalar sonucunda Epir cephesindeki muharebeler uzamıştır*”.³³⁵ Yunan subay Panagiotis Daglis’e göre “*Gribova muharebesinde Yunan kuvvetleri önemli mevkiileri ele geçirmiş lakin Yunan karargâhından gelen emir üzerine geri çekilmek zorunda kalınca mağlup olmuştur*”.³³⁶ Yine ona göre “*Epir’deki Türk egemenliğini sonlandırmak için yapılan saldırı başarısız olmuştur*”.³³⁷ Epir muharebeleri dolayısıyla birçok Rum Narda şehrine toplanmıştır. Narda belediye başkanı Garoufalias Neokhoraki bölgesinden şehre gelen Hristiyanlar için çadırlar hazırlamıştır.³³⁸

³³³ O Ελληνοτουρκικός Πόλεμος του 1897, s. 293-295.

³³⁴ L. Nikolaos, a.g.e., s. 56.

³³⁵ N. Grigoriadou, a.g.e., s. 19.

³³⁶ P. Daglis, a.g.e., s. 157-159.

³³⁷ P. Daglis, a.g.e., s. 174.

³³⁸ İ. Oikonomopoulos, a.g.e, s. 507.

3.3.1. Çatışmaların Sona Ermesi ve Ateşkes

Prens Konstantinos saat 15’de İzdin’de VI. Piyade tümenini bırakarak Thermopil’e geçmişti. Atina’dan Prens’e telgraf çekilmiş ve Konstantinos’un İzdin’e geri dönerek çatışmaların durdurulması ve Ethem Paşa ile ateşkes yapılması ifade edilmiştir. İzdin’e dönen Prens’in Taratsa köyünde beyaz bayrak çekmesinin ardından Türk kuvvetleri’de beyaz bayrak çekerek ateşkesi kabul etmişlerdir. 7 Mayıs 1897’de çatışmalar sona ermiştir. 8 Mayıs’ta Taratsa köyünde süvari Albayı Karpounis Aimilios, Yüzbaşı Kontogiannis ile Binbaşı İzzet Bey ve Yüzbaşı Rıza Bey bir araya gelerek ateşkesi ve tampon bölgeleri belirlemek için toplanmıştır. Prens Konstantinos 17 Mayıs 1897’de Dömeke’de savaşı tüm birliklerin geri çekilmesini emretmiştir. Tarihçi Thanos Veremis’e göre “*Tesalya ile birlikte Yunan ulusunun onuru da kaybedilmiştir*”.³³⁹

Savaş sonucunda Yunan ordusu 672 ölü, 2.383 yaralı ve 252 esir vermiş ve Türk ordusu ise 1.111 ölü, 3.238 yaralı ve 15 esir vermiştir.³⁴⁰ Büyük Devletlere ait elçilerin diplomatik çabaları ile 22 Mayıs 1897’de nihai anlaşma kararı alınmıştır. Ateşkesin imzasını Yunan ordusunu temsilen Piyade Albay Dimitrios Staikos, Yüzbaşı Viktoras Dousmanis ve Prens Konstantinos’un yaverleri imzalamıştır. Ateşkesi Türk ordusunu temsilen Binbaşı İzzet Bey, kurmay Yüzbaşı Rıza Bey ve Ethem Paşa’nın yaverleri imzalamışlardır. Her iki devletin temsilcileri 23 Mayıs’ta Taratsa’yı terk ederek ateşkesin alanının denizi de kapsamada mutabık kalmışlardır. Yunan hükümeti anlaşmadan sonra Aya Marina Mallakio körfezindeki amirallere telgraf çekerek Yunan donanmasının Osmanlı sularını terk etmesini emretmiştir. Ticaretin aksamaması için Büyük devletlere ait ticaret gemilerinin limanlara gelmesine izin verilmiştir. Albay Konstantinos Smolenski’nin rütbesi Tümgeneralliğe yükselerek I. Piyade Tümeni Kurmayı Nikolaos Makris yaş haddinden emekli edilmiştir. Yunan Kara Kuvvetleri Askeri Tarih Dairesi’nin 1897 Türk-Yunan Harbi adlı eserine göre “*Antlaşmanın imzalandığı Taratsa köyü Yunanlıların zihinlerine bir felaket yeri olarak kazınmıştır*”.³⁴¹

³³⁹ T. Veremis, *a.g.e.*, s. 21.

³⁴⁰ İ. Oikonomopoulos, *a.g.e.*, s. 522-534.

³⁴¹ *Ο Ελληνοτουρκικός Πόλεμος του 1897*, s. 232.

3.3.2. Barış Antlaşması Şartlarının Hazırlığı

Yunan Kraliçesi Olga Rus Çarına telgraf çekmiş ve Yunanistan'ın durumunu izah ederek Osmanlı Sultanını ateşkese ikna etmesini istemiştir. Rus Çarı II. Nikola bu çağrıya kulak vererek Padişah'ı ateşkese ikna etmiştir. Tarihçi Konstantinos Paparrigopoulos *“İstanbul'daki Alman elçisinin ateşkese karşı çıkmasını ve Avusturya'nın Ortodokslara yardım edilmesini doğru bulmamasını Avusturya'nın Rusya ve Yunanistan'a karşı olan siyasetini mezhepsel olarak değerlendirme”* olarak yorumlamıştır.³⁴²

22 Mayıs 1897'de ateşkes imzalandıktan sonra İstanbul'da büyük devletlerin elçileri barış antlaşmasının şartları üzerinde fikir üretmeye başlamışlardır. İngiltere, Yunanistan'ın donanmasının yarısını Türk donanmasına vermesini öne sürerken, Almanya, Tesalya bölgesinin Osmanlı Devletine bırakılmasını ileri sürmüştür. Büyük devletlerin mutabık oldukları konu ise Yunanistan ekonomisinin büyük devletler tarafından uluslararası denetime tabi tutulması olmuştur. Stefanos Dragoumis'e³⁴³ göre *“Türk-Yunan Harbi sonucunda büyük devletlerin araya girmesiyle bir barış anlaşması imzalanmış ve bu antlaşmanın amacı Osmanlı Devleti ile Yunanistan'ın arasını bulmak ve iki devletin arasında tekrar savaş olması ihtimalini ortadan kaldırmak”* istenmiştir. Yunanistan'ın Avrupa devletleri tarafından ekonomik açıdan denetlenmesi söz konusu olmuştur. Barış anlaşması şartlarında esirlerin takası, genel af çıkartılması, Yunanistan'ın, Yunan askerlerinin bölgeye verdikleri zararlardan dolayı Osmanlı Devleti'ne 100.000 lira tazminat ödemesi, Osmanlı Devleti ile Yunan hududunun düzenlenmesi ve Tesalya bölgesinin Yunanistan'a verilmesi kararlaştırılmıştır.³⁴⁴

Barış antlaşması sonucunda Yunanistan lehine birtakım düzenlemeler yapılmışsa da antlaşma koşulları Yunanistan için ağır olmuştur. Yunan diplomatlar antlaşma sırasında epeyce çaba sarf etmelerine rağmen başarılı olamamışlardır. Savaş tazminatı Yunanistan için ağır olmuştur. 7 Temmuz 1897 tarihinde Londra'daki

³⁴² K. Paparrigopoulos, *a.g.e.*, s. 78.

³⁴³ Yunan siyasetçi. 1909 Gudi darbesi sonrasında geçici hükümet kurarak Yunanistan'ı seçimlere götürmüştür. N. Erdem, *a.g.e.*, s. 167.

³⁴⁴ Stephanos Dragoumis, *Κατά τα Ετη 1897 και 1901 Συνομολογηθέν Νέων Ελληνοτουρκικών Καθεστώσ, [1897 ile 1901 Yılları Arasındaki Antlaşmalar: Yeni Türk-Yunan Düzeni]*, Εκδόσεις Τυπογραφείο Παρασκευά Λεώνη, Atina 1909, s. 6-7.

Fransız diplomat İngiliz hükümetine telgraf çekerek Kraliçenin büyük devletlere üç çözüm önerisinde bulunduğunu bildirmiştir. Bu önerilerden en önemlisi Osmanlı Devleti lehine Tesalya'dan 55 km²'ye tekabül eden Koutsofliani ve Malaksiou köylerinin bırakılmasıdır. Bu iki köy Kalampaka'nın kuzeyinde yer alan Ulah köyleriydi. Büyük devletler Ulah köyü olan Koutsofliani'de yaşayan halkın köylerini terk etmelerini kolaylaştırmak amacıyla eski köylerinin karşı tarafındaki Yunan hududuna yeni köy inşa edip eski köylerinde kaybettikleri arazileri için tazminat almalarını kararlaştırmıştır. Avrupa devletlerinin baskıları sonucu Koutsofliani köyü halkı köylerini ve köylerindeki kilise ve mezarlığı terk etmek zorunda kalmıştır.³⁴⁵

Büyük devletler nezdinde Tesalya bölgesinin Osmanlı Devleti'ne geri verilerek Yunanistan'ın küçülmesi kabul edilemez bir durumdu. Yalnız sınıra yakın stratejik mevkiein alınmasına, Yunanistan'ın Osmanlı hükümetine savaş tazminatı ödemesine fakat bu rakamı Osmanlı hükümetinin değil de Büyük Devletlerin belirlemesine, Osmanlı Devleti'ne uygulanan kapitülasyonların devam etmesine ancak İstanbul'daki Yunan elçiliğinin kapitülasyonları silah olarak kullanamamasına ve Osmanlı Devleti ile Yunanistan'ın kendi aralarında esirlerin takas işini halletmesine yönelik tavsiyelerde bulunmuşlardır. Büyük Devletlerin elçileri 21 Mayıs'ta ikinci oturumu başlatmışlardır. Büyük Devletlerin elçileri Osmanlı temsilcilerine büyük devletlerin elçiliklerinde bulunan askerî ateşelerin harita üzerinde çalışarak Türk-Yunan hududunun belirlenmesini, İstanbul'daki büyük devletlerin elçiliklerinin Yunanlıların da kapitülasyonlardan yararlanmasını talep etmelerini ve elçilerin Osmanlı Devleti'nin savaş tazminatının hesabını yaparken Yunanistan'daki ekonomik krizi de göz önünde bulundurmasını talep etmişlerdir. Sultan II. Abdülhamid Alman İmparatoru ve Rus Çarına başvurarak Tesalya'nın Osmanlı sınırlarına dâhil edilmesini ve savaş tazminatının yükseltilmesini talep etmişti. Büyük devletler sultanın bu talebinin yerine getirilmesinin mümkün olamayacağını ifade etmişlerdir. 30 Mayıs 1897 tarihinde büyük devletler Osmanlı hükümetine Osmanlı birliklerinin hızlı bir şekilde Tesalya'yı boşaltmaları, savaş tazminatının azaltılması, esirlerin takas edilmesi, Yunanistan'ın ekonomik kontrole tabi tutulması, Tesalya'nın Türklere bırakılmasının Yunanistan'ın bağımsızlığına

³⁴⁵ S. Dragoumis, *a.g.e.*, s. 31-36.

zarar vereceğine dair nihai antlaşma tasarısı sunmuş, Yunanistan Kralı I. Georgios da bu şartların yerine getirilmesi halinde antlaşmadan çekileceklerini bildirmiştir. Osmanlı Devleti ile Yunanistan arasındaki ticaret ilişkilerinin devam ederek İstanbul'daki Rumların rahatça ticaret yapabilmesi, her iki devlette uluslararası deniz ticareti rahatça yapılabilmesi için kolaylık sağlanması ve savaş sebebiyle Yunanistan'a kaçmak zorunda kalan Osmanlı tebası Rumlara af çıkartılarak vatanlarına geri dönmeleri konusunda uzlaşma sağlanmıştır.³⁴⁶

Kararlaştırılan Antlaşma Metni

- 1. Maddeye göre Osmanlı Devleti ile Yunanistan hududu Tırnova ile Tesalya ovası ve Pinios Nehri ile Amigdalea ve Koutsohori'ye kadar olan bölge sınır olarak belirlenmiştir. Yeni hudut Osmanlı Devleti'nin lehine olmuş ayrıca bölgedeki Koutsofliani ve Malaksiou köyleri hariç Yunanistan'a bırakılmıştır.
- 2. Maddeye göre Yunanistan Osmanlı Devleti'ne savaş tazminatı olarak 4.000.000 Lira ödeyecektir ve ekonomik denetime tabi tutulmuştur.
- 4 ve 5. Maddelere göre müzakerelerin devamına karar verilmiştir.
- 6. Maddeye göre Türk ordusu Tesalya'dan çekilecek fakat Türk askeri tarafından bölgede yapılmış zararın tazmin edileceğine dair karar alınmıştır.
- 7. ve 8. Maddelere göre Osmanlı Devleti ile Yunanistan arasındaki uzlaşmalar ele alınmıştır.
- 9. Maddeye göre İstanbul'daki büyük devletlere ait elçilerin arabulucu olmaları kararlaştırılmıştır.
- 10. Maddeye göre 1881 yılında Tesalya'nın Yunanistan'a dâhil edilmesi hükmünün devam edilmesi kararlaştırılmıştır.
- 11. Maddeye göre Osmanlı Devleti ile Yunanistan'a güven ve düzeni bozacak eylemlerden kaçınmaları kararı alınmıştır.³⁴⁷

Yunan donanmasının Osmanlı Devleti sularını terk etmesi gerektiğine, gemilerin Osmanlı Devleti ve yabancı devletlerin bayrakları ile limanlara yanaşabileceğine, ticaret gemilerinin serbest dolaşma hakkına sahip olarak limanlara

³⁴⁶ *Ο Ελληνοτουρκικός Πόλεμος του 1897*, s. 300-303.

³⁴⁷ *Ο Ελληνοτουρκικός Πόλεμος του 1897*, s. 300-303.

yanaşabileceklerine, Amvrakiko Körfezi'nde denizciliğin serbest bırakılmasına, Osmanlı hükümetinin ordusunu güçlendirmesi ve mühimmat göndermesinin sınırlandırılmasına, her hafta Türk liman görevlilerinin gözetimi altında Yunan ordusuna gıda yardımı yapılmasına, eşkıyaların ve başıbozuk birliklerin hudutlara saldırmasının ateşkesin sonlandırılması manasına geleceğine ve koşulları ihlal eden devletin tek taraflı olarak antlaşmayı bozmuş kabul edilmesine dair kararlar alınmıştır.³⁴⁸

İzdirin'de bulunan Prens Konstantinos görevini piyade Albay Kaklamanos Gorgios'a devrederek diğer komutanlar ile vedalaştıktan sonra 28 Eylül 1897'de Atina'ya gitmiştir. Türk-Yunan Harbi sonucu Diliyannis hükümeti istifa ederek yerine Rallis hükümeti geçmiştir. 21 Eylül 1898 tarihinde Yunanistan büyük devletlerden 150.000.000 Frank almıştır. Alınan borcun 94.300.000 Frank'ı Osmanlı Devleti'ne verilecektir. Yunanistan geriye kalan 55.700.000 Franklık borcunun sadece 31.000.000 Frank'ını Yunanistan Devleti için kullanabilmiştir. Ioannis Papafloratos'a göre *"1898 yılında büyük devletler Yunanistan'ı ekonomik denetim altına almıştır. İngiltere Yunanistan hakkında söz söyleme yetkisine sahip birinci derece devlet olmuştur"*.³⁴⁹

3.3.3. İstanbul Antlaşması

İstanbul'da gerçekleşen toplantıya Yunanistan'ı temsilen Yunanistan'ın İstanbul elçisi Nikolaos Mavrokordatos ve Osmanlı Devletini temsilen Osmanlı Devletinin Atina elçisi Rıfat Bey katılmıştır. Antlaşmada, Yunanistan'ın Büyük Devletler tarafından denetlenmesi, Büyük devletlere ait askeri ateşeler tarafından Türk-Yunan hududunun belirlenmesi, Tesalya bölgesinin acilen tahliye edilmesi ve Türk Hükümeti tarafından Türk askerlerinin bölgede verdikleri zararın karşılanması maddeleri yer almıştır. İstanbul Antlaşması (Barış Antlaşması) 4 Aralık 1897 günü Yunan Meclisi ve Sultan tarafından onaylanarak nihai antlaşma imzalanmıştır. 1898 yaz aylarında büyük devletlere ait askeri heyet Tesalya bölgesine giderek sınırı tespit etmeye başlamıştır. 15 Mayıs 1898 tarihinde Yunanistan savaş tazminatının ilk taksidini ödemeye başlamış, Osmanlı Devleti 1898'de ilk taksit olan 1 milyon Türk

³⁴⁸ A. Mazarakis Ainian, *a.g.e.*, s. 194-195.

³⁴⁹ I. Papafloratos, *a.g.e.*, s. 145.

lirasını almıştır. Diğer iki taksidin verilmesi için Osmanlı hükümetinin Tesalya'yı boşaltmasını beklemişlerdir. 25 Mayıs 1898 tarihinde savaş tazminatının ikinci taksidi ödenmiştir. Aynı gün itibarıyla Tesalya sınırları dâhilinde bir tek Türk askeri kalmamıştır. 10 Haziran 1898'de savaş tazminatının üçüncü taksidi, 10 Temmuz 1898'de ise dördüncü ve son taksidi ödenmiştir.³⁵⁰

3.3.4. Savaşın Etkileri

Savaşın sonuçları Yunan halkını derin üzüntüye boğmuş, savaş sonrası Yunan halkının üzerinde, Yunanistan Prensi Konstantinos'un tecrübesizliği ve onun yanısıra Amiral Sakhtouris ve Yunan donanmasının pasif kaldığı şeklinde bir intiba oluşmuştur. Aleksandros Zaimis başkanlığında (1897-1899) Yunan Meclisi savaşın sorumlularını araştırma komitesi kurmuş fakat sorumlular arasında milletvekilleri, üst rütbeli generaller ve Prens Konstantinos yer aldığı için araştırma komitesi işlevsiz hale gelmiştir. Tesalya kaybedilmediği için Yunan halkı ayaklanmamıştır. Yunan Kara Kuvvetleri Askeri Tarih Dairesi'nin 1897 Türk-Yunan Harbi adlı eserine göre *“2 Şubat 1898 tarihinde Georgios Theotokis öncülüğünde hükümet kurulduktan sonra iç ve dış problemlerde azalma görülmüştür”*.³⁵¹

Yunanistan'ın 1897 Harbinde yenilmesinin faturası ağırlıklı olarak Kraliyet ailesi, askeriye ve savaş yanlısı tutumundan dolayı Etniki Eterya Cemiyetine kesilmiş, yenilgiden dolayı 14 Şubat 1898 tarihinde Georgios Korditis ve Ioannis Georgios, Yunanistan Kralı I. Georgios'a suikast düzenlemeye çalışmışlardır. Ancak suikast başarısızlıkla sonuçlanınca bu iki kişi yakalanarak idam edilmiştir. Thanos Veremis'e göre *“Yunan ordusunun disiplinsizliği ve yeterli silahı olmaması Yunanlıların savaşı kaybetmelerine sebep olmuştur”*.³⁵² Ioannis Papafloratos'a göre *“Yunanistan telgraf hatları, sıhhiye ve nakliyatla sıkıntı çektiği için savaşa hazırlıksız yakalanmış. Yunan kuvvetleri tecrübesiz, donanımsız idiler ve askeri eğitimden tam manasıyla geçmemişlerdi. Bu durum Yunan kuvvetlerinin onurunun zedelenmesine yol açmıştır”*.³⁵³

³⁵⁰ O Ελληνοτουρκικός Πόλεμος του 1897, s. 305-306.

³⁵¹ O Ελληνοτουρκικός Πόλεμος του 1897, s. 307-308.

³⁵² T. Veremis, a.g.e., s. 21.

³⁵³ I. Politakos, a.g.e., s. 18

Dünyadaki ilk sinema filmi 1895 yılında Lumiere kardeşler tarafından çekilmiştir. 1896 yılında George Melies sinema filmi çeken makineyi icad edip aynı yıl içinde toplam 60 sinema filmi çekmiş, daha sonra George Melies 1897 Martının sonunda ilk defa bir savaş filmi olarak Osmanlı Yunan Harbi'ni (Episodes De Guerre) çekmiştir. 1897 yılında Tesalya bölgesinde (Yenişehir'de) 30 kadar savaş muhabiri toplanmıştır. Kharalampos Vogias'a göre "*Türk-Yunan Harbi'nde iki kadın savaş muhabiri yer almıştı ve bunlardan birisi Harriet Boyd Hawes diğeri ise Cora Taylor Crane*" idi. Savaş muhabirleri tarafından Türk-Yunan Harbi'nde, İngiltere'de 65, Amerika Birleşik Devletleri'nde 64, Osmanlı Devleti'nde 52, Fransa'da 27, Rusya'da 27, Almanya'da 25, Mısır Hıdivliği'nde 4, Avusturya-Macaristan'da 4, Hollanda'da 4, İsveç'te 4, Belçika'da 3, Danimarka'da 3, İspanya'da 3, Bulgaristan Prensliğinde 2, Finlandiya'da 2, Norveç'te 1, İrlanda'da 1, Rusya'ya bağlı Polonya'da 1, Portekiz'de 1 ve İngiltere sömürgesi Hindistan'da 1 olmak üzere Yunanistan hakkında toplam 339 röportaj, makale ve anı paylaşılmıştır.³⁵⁴

Girit'ten, Kıbrıs'tan, Küçük Asya'dan, Karadeniz'den, Mısır'dan, Avrupa'dan, Balkanlar'dan, Gürcistan ve Etiyopya'dan Yunan Kızıl Haçı'nın çağrısına kulak veren binlerce gönüllü (toplam 5.192) 1897 yılında Yunanistan'a gelmiştir. Örneğin 1897 yılında Eleni Konstantinidi Gürcistan'dan vapura binerek Türk-Yunan savaşına katılmıştır. Kadın olduğunu belli etmemek için erkek giysilerine bürünmüştür. Lazaros Vladimiros'a göre "*Eleni savaşın son günlerine kadar mertçe savaşmış ve elinde Yunan bayrağını dalgalandırdığından dolayı Yunanistan'da Eleni Konstantinidi ismi yaygınlaşmıştır*".³⁵⁵

Büyük devletler 1893 yılında iflas eden Yunanistan'dan tahsil edecekleri borçlarını ancak savaş sonucu alabildiler. Giannis Giannakopoulos bu konuda "*Büyük devletler öyle bir oyun tasarladılar ki Yunanistan savaşı kaybedecek fakat toprak kaybetmeyecekti. Yunanistan'ın Osmanlı Devletine savaş tazminatı ödemesi gerekecek lakin Yunanistan'ın savaş tazminatını ödemeye gücü yetmeyeceği için büyük devletlerden borç almak zorunda kalacaktı. Böylece Büyük Devletler*

³⁵⁴ K. Vogias, *a.g.e.*, s. 10-11.

³⁵⁵ L. Vladimiros, *a.g.e.*, s. 62-63.

*Yunanistan’a borç vererek Yunanistan’ı ekonomik denetim altına almış olacaktı” şeklinde yorum yapmıştır.*³⁵⁶

1897 yılında gerçekleşen “*Talihsiz Savaşın*” Yunanistan’a maliyeti 60.002.000 Drahmi idi. Yani 39 milyon Drahmi askeriye, 5.952.000 milyon Drahmi denizciliğe, 2,5 milyon Drahmi seferberlik için ve 12,5 milyon Drahmi Tesalya’yı terk eden göçmenler için harcanmıştır. Yunanistan savaş tazminatı olarak Osmanlı Devleti’ne 95.000.000 Frank (4 milyon Lira) ödemeye mahkûm edilmiştir. Georgios Katsoulis’e göre “*Hâlbuki Yunanistan’ın Osmanlı Devletine ödemesi gereken miktar tutarı 45.000.000 Franktı. Büyük devletler 50.000.000 Frank Osmanlı Devleti’ne hediye etmiştir*”. Büyük devletlerin denetimi altına giren Yunanistan’da topladığı bazı vergilere el koymuşlardır. Büyük devletler tuz, petrol, ispiro, İskambil kâğıtları, sigara kâğıdına 12,3 milyon Drahmi, tütüne 6,6 milyon frank, kâğıda 10 milyon Drahmi vergi koymuşlar, bunların dışında Pire limanına 10.700.000, Lavrio Limanına 1.500.000, Patra limanına 2.400.000, Golos limanına 1.700.000 ve Kofu limanına 1.600.000 Drahmi vergi koymuşlardır. Yunanistan’ın Avrupa devletlerine olan borcunu drahmi olarak ödemesi kabul edilmiş, ayrıca Yunanistan’ın kâğıt para basması yasaklanmıştır. Yunanistan’ın ekonomik denetime tabi tutulması ile birlikte Yunanistan’da birçok entelektüel ve tüccar Amerika’ya göç etmek zorunda kalmıştır. Yine Katsoulis, “*Yunanistan’ın ekonomik denetime tabi tutulması Yunanistan’ın yaşanan olaydan ders çıkarmasını sağlamıştır. Yunanistan bunun meyvesini 20. yüzyıl başında gerçekleşen Balkan Savaşlarında görmüştür*” kanaatindedir.³⁵⁷

Savaşın bitiminden yani 1897 yılından 1905 yılına kadar neredeyse her yarıyıl bir hükümet değişmiştir. 1897 ile 1905 yılları arasında Dimitris Rallis, Theodoros Diliyannis, Aleksandros Zaimis ve Georgios Theotokis arasında iktidar değişmiş, hükümet değişikliklerinin yanı sıra Yunan parlamentosu Makedonya Meselesi ve artan vergiler ile de uğraşmıştır. Kraliçe Olga tarafından iki İncil’in Dimotiki yani halk diline çevrilmesi üzerine Kasım 1901 yılında halk tepki göstererek gösteriler düzenlemiştir. Ertesi yıl, 1902’de Sanidika olayları meydana

³⁵⁶ Giannis Giannakopoulos, *H Ευγενής μας Τύφλωσις [Aşırı Derecede Körleşmemiz]*, Εκδόσεις Βιβλιόραμα, 4. Baskı, Atina 2003.

³⁵⁷ G. Katsoulis, *a.g.e.*, s. 266-269.

gelmiştir. “*Sanidika olayı*”³⁵⁸ Kral I. Georgios’un meclisi feshetme kararı ile başlamış, fakat yapılan seçimlerin sonucunda hiçbir partinin galip gelememesi sebebiyle Diliyannis öncülüğünde gösteriler düzenlenmiş, hatta 1903 yılında Aiskhilos ve Orestis tiyatro oyunlarını Dimotiki lehçesine çevrilmesini fırsat bilenler ülke çapında büyük protestolar tertip etmişlerdir. Dimotiki lehçesinin istenmemesinin sebebi Balkanlar’da Slavcanın yaygınlaşması ile bağdaştırılmıştır. Yunan ordusunun organize olamaması, orduda meydana gelen atamalar, rütbelerin taksimatı ve yolsuzluklar Yunan ordusunu yıpratmış ve böylece ordu, hükümet ve kraliyet hanedanı arasında sorunlar meydana gelmiştir.³⁵⁹

Georgios Mastelos’a göre “1897 yılında Yunanistan’ın savaşta mağlup olması talihsiz bir olay değildir fakat millî bir trajedidir. 1897 trajedisi Yunan ordusuna ders olmuş çünkü başarısızlık 1909 ayaklanmasına vesile olmuştur”.³⁶⁰ Tarihçi Nikos Svoronos’a göre “1909 yılında Kral I. Georgios’a darbe yapılarak hükümete ve meclise, kralın ve prenslerin ordudan uzaklaştırılması, donanmanın tekrar yapılandırılması ve politik yaşam tarzının modernize edilmesi talebini kabul ettirmişlerdir”.³⁶¹

Aleksis Tsotsakis’e göre “1898 yılından itibaren 1978 yılına dek Yunanistan büyük devletlere kredi borcu ödemek zorunda kalmış ve Avrupa devletlerine olan son borç taksidini ancak 1978 yılında ödeyebilmiştir”.³⁶²

³⁵⁸ Sanidika olayı 17 Kasım 1902 tarihinde Yunanistan meclisinde yapılan hükümet seçimlerinden sonra ortaya çıkmıştır. Yapılan seçimler sonucunda Theodoros Diliyannis’in Milli Partisi ve kazanırken Georgios Theotokis’in Yenilikçi partisi 234 sandalyelik Yunan meclisinden 102’şer sandalye kazanmıştır. Bu durumda Yunan Kralı ya Theodoros Diliyannis’e ya da Georgios Theotokis’e hükümet kurma yetkisi vermek zorundaydı. Lakin Yunan Kralı I. Georgios hükümeti Yunanistan Anayasa mahkemesi başkanı İoannis Simantiras’a vermek istemiştir. İoannis Simantiras hükümet kurmayı kabul etmemiştir. Bunun üzerine Kral, Genelkurmay başkanı yardımcısı İoannis Papadiamantopoulou’ya görevi vermek isteyince Theodoros Diliyannis taraftarları Kral’ın Anayasal düzeni ihlal ettiği gerekçesiyle ayaklanmışlardır. Ayaklanmaya diğer siyasi partiler de iştirak etmişlerdir. Kral I. Georgios meydana gelen ayaklanmayı sonlandırmak için hükümet kurma görevini Theodoros Diliyannis’e vermiştir. Bkz. Giannis Kordatos (İyi bir Yunan Tarihçisidir. Yunanistan’ın sol teorisyelerinden olup, Yunanistan Komünist Partisi Kurucularındandır). Bir dönem bu partinin genel sekreterlik görevini de üstlenmiştir. Bkz. N. Erdem, *a.g.e.* s. 164), *Ιστορία της Νεώτερης Ελλάδας* [Modern Yunanistan Tarihi], Τόμος. 5, Εκδόσεις 20ος Αιώνας, Atina 1958, s. 33-34.

³⁵⁹ T. Veremis, *a.g.e.*, s. 22.

³⁶⁰ G. Mastelos, *a.g.e.*, s. 5.

³⁶¹ N. Svoronos, *Çağdaş...*, s. 80.

³⁶² Aleksi Tsotsika, *Δεύτερη Ανάγνωση* [İkinci Okuma], Εκδόσεις Αργολική Αρχαιακή Βιβλιοθήκη Ιστορίας και Πολιτισμο, Argos 2003, s. 27-33

Talantis Efthimios “*Türk-Yunan savaşından ders çıkarmalıyız zira tarihten ders çıkarmayan toplumun aynı hatayı tekrarlama olasılığı yüksektir*” demektedir.³⁶³ Yunanistan’da Lise 3 Modern ve Çağdaş Dünya Tarihi ders kitabına göre “1897 *Türk-Yunan Savaşı Tesalya ovasında Davud [Yunanistan] ile Calud’un (Golyat) [Osmanlı Devleti] arasında gerçekleşmiş olan bir mücadele olarak kabul edilmiştir. Lakin Kutsal kitapla anlatıldığının aksine Davud yerine Calud galip gelmiştir. Bunun üzerine Yunan ordusu geri çekilmek zorunda kalmıştır. Yunanistan’ın imdadına Büyük Devletler yetişmiştir. Yunanistan savaş sonucunda Büyük Devletlerden borç almak zorunda kalmıştır. Yunanistan 1912-1913 Balkan Savaşlarına kadar Yunan halkının gözünde kaybettiği itibarını kazanamamıştır*”.³⁶⁴

Dimosthenis Tsiroethes’e göre “*Savaş Osmanlı Devleti tarafından başlatılmışsa da Megali İdea’nın Yunan hükümeti üzerine tesiri olmuştur. Yunanistan’ın savaştan mağlup çıkmasının sebebinin Türkler’den kaynaklanmayıp Yunan ordusunun psikolojik, sosyolojik ve askeri açıdan savaşa hazırlıksız yakalanmasından kaynaklanmıştır*”.³⁶⁵ Savaşın etkileri yıllarca devam etmiş ve Yunanistan savaş sonrasında uluslararası denetime tabi tutularak adeta esaret altına alınmıştır. Savaşa bizzat katılan Theodoros Pangalos³⁶⁶ Türk-Yunan Harbi hakkında anılarında “*Askerim yok zira Yunan ordusu bir sürüden ibarettir*” ifadesini kullanmıştır.³⁶⁷

Yaşanan bunca olumsuzluklara rağmen Yunanistan açısından iki olumlu gelişme de yaşanmıştır. Girit’in muhtariyet elde etmesi Yunanistan’ın iç siyasetteki yükünü azaltarak Makedonya meselesine yönelmesini sağlamıştır. 1897 Savaşı yenilgisinden sonra Yunan ordusu yenilgiden ders çıkarmıştır. Yunan ordusu ciddi bir şekilde eğitilmiş, silahlanarak donanımlı bir ordu haline gelmiş ve güçlenmiştir.

³⁶³ T. Efthimios, *a.g.e.*, s. 145.

³⁶⁴ *Ιστορία του Νεότερου και του Σύγχρονου Κόσμου από το 1815 έως σήμερα [Modern ve Çağdaş Dünya Tarihi 1815’ten günümüze kadar]*, Lise 3 Çağdaş Dünya Tarihi Kitabı, Εκδόσεις Οργανισμού Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων, Atina 2008, s. 62.

³⁶⁵ Dimosthenis Tsirogothes, *Νεότερη και Σύγχρονη Ελληνική Ιστορία. Διεθνείς Σχέσεις και Διπλωματία [Modern ve Çağdaş Yunan Tarihi, Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi]*, Εκδόσεις Ποιότητα, Atina 2013, s. 250.

³⁶⁶ Theodoros Pagkalos, Yunanistan’ın Anadolu ordusunda kurmay başkanlığı görevinde bulunmuş ve 1922’de Anadolu bozgunundan sonra gerçekleştirilen ihtilalde yer almıştır. Bkz. N. Erdem, *a.g.e.*, s. 166.

³⁶⁷ D. Tsirogothes, *a.g.e.*, s. 250.

1904-1908 yıllarındaki Makedonya mücadelesinde Yunan halkını Bulgar komitacıların zulmünden kurtarmıştır. Balkan Savaşlarında Yunan ordusu büyük bir başarı göstererek Epir, Makedonya ve Ege Adalarını (12 adalar hariç) ele geçirmeyi başarmıştır.³⁶⁸ Stilianos Gonatas Türk-Yunan Harbini “*Talihsiz Savaş*” ve “*Kara 97*” olarak nitelemiştir ve ona göre “*Bu savaşın yapımcılığını büyük devletler üstlenmişlerdir*”.³⁶⁹ 1897 Türk-Yunan Savaşı adlı esere göre “*Türk-Yunan Harbi tarihte bir parantez olarak açılmış ve bir parantez olarak kapanmıştır*”. Osmanlı Devleti ile Yunanistan savaşın kaybeden tarafları olmuşlar, büyük devletler ise kazanan taraf olmuşlardır. Savaşın galibi Osmanlı Devleti pek toprak kazanamamışken Yunanistan ise savaşın mağlubu olmasına rağmen neredeyse toprak kaybetmemiştir. Osmanlı Devleti savaş tazminatı olarak istediği rakamı tam olarak alamamış, Yunanistan ise büyük devletlerden aldığı kredi sonucunda savaş tazminatı ödemiş fakat Yunanistan aldığı kredi sonucu büyük devletlerin denetimi altına girmiştir.³⁷⁰

Yunanistan’ın savaşı kaybetmesinin en önemli nedeni askerlerin disipsinsizliği olmuştur. Yunan ordusunun savaşı kaybetmesi kaçınılmazdı. Ioannis Metaksas Yunan ordusunun savaşa hazır olmadığından yakınmış, Theodoros Pangalos Yunanlı üst düzey komuta kademesinin başarısızlığından yakınmış, Aleksandros Mazarakis Ainian Yunan karargâhının ne savunmaya yönelik ne de taarruza yönelik bir planı olmamasından dolayı eleştirmiştir. Yunan ordusunun kullandığı silahlar Koumoundouros döneminde satın alınmış eski Gra tüfekleri idi. Yunan ordusunun kullandığı barut da kullanıma uygun değildi. Türk kuvvetleri ise Alman komutan von der Goltz tarafından eğitilmiş güçlü bir orduya sahipti. Yunan donanmasındaki Ydra, Spetses ve Psara zırhlıları Türk donanmasını yok edebilecek güce sahip iken Türk donanması Çanakkale Boğazını geçemeyecek kadar zayıf durumda idi.³⁷¹ Lia Diliyannis’e göre “*1897 savaşında Yunanistan’ın mağlup olması Yunanistan’da savaştaki eksikliklerini gözlemleyip sonradan tamamlamasına ve*

³⁶⁸ *Ελληνοτουρκικός Πόλεμος του 1897*, s. 312.

³⁶⁹ Giannis, Giannakopoulos, *Η Ευγενής μας Τύφλωσις [Aşırı Derecede Körleşmemiz]*, Εκδόσεις Βιβλιόραμα, 4. Έκδοση, Atina 2003, s. 2.

³⁷⁰ *Ο Πόλεμος του 1897*, s. 81.

³⁷¹ S. Anagnostou, *a.g.e.*, s. 118.

*Yunanistan’da diğer ülkelerde yaşayan Rumları kurtarması gerektiği misyonunu üstlenmesine sebep olmuştur”.*³⁷²

Andreas Loverdos’a göre Theodoros Pangalos anılarında Yunan ordusunun basiretsiz ve tecrübesiz komutanlar ile savaşa girdiğini ve savaş sonucunun Yunanistan devleti için millî bir utanç olduğunu ifade etmiştir.³⁷³ Georgios Mastelos’un eserine göre, Ioannis Metaksas’ın 1897 Türk-Yunan Harbi anılarında Yunan ordusunun onurunun zedelendiğini, komutanların cahil, basiretsiz ve tecrübesiz olduğunu, orduda organizasyon, eğitimsizlik ve süvari eksiklikleri bulunduğunu ifade etmiştir.³⁷⁴ Esra Özsüer’e göre “Yunan tarih kitaplarında seçilmiş zaferlerin aksine birkaç satırla geçirilen başka bir tarihsel kesit 1897 Türk-Yunan Savaşı’dır”.³⁷⁵

1897 yılında gerçekleşen Taratsa ateşkesinin yıldönümü her yıl 8 Mayıs günü İzdin (Lamia) belediyesi tarafından anılmaktadır.³⁷⁶ Savaşa bizzat katılan komutan Theodoros Pangalos, 1897 Harbini büyük bir utanç olarak dile getirerek Yunan askerinin gerekli donanıma ve mühimmata sahip olmadığı gerekçesiyle Osmanlı Devleti’nin hedefi haline geldiğini ifade etmiştir.³⁷⁷

1897 Osmanlı-Yunan Harbi’nin en önemli sebebi olan Girit sorunu savaştan sonra da gündemde kalmaya devam etmiştir. 10 Mayıs 1897 tarihinden sonra Yunan askeri Girit’ten çekilmiş ve Yunanistan Avrupa devletlerinin baskısıyla Girit’in muhtariyetini tanımak zorunda kalmıştır. 6 Eylül 1898’de Girit’in Kandiye şehrinde İngiliz askerleri ile Müslümanlar arasında çıkan çatışma sonucunda İngiltere konsolosu ve çok sayıda İngiliz askeri öldürülmüştür. Bu olaydan sonra Avrupa devletlerinin zorlamasıyla Türk askerleri Kasım ayında adadan çekildikten sonra Almanya ile Avusturya hariç İngiltere, Fransa, İtalya Rusya, Girit’in Yüksek

³⁷² Lia Diliyannis, *a.g.m.*, s. 98.

³⁷³ A. Loverdos, *a.g.e.*, s. 88-89.

³⁷⁴ G. Mastelos, *a.g.e.*, s. 8-9.

³⁷⁵ Esra Özsüer, “Tarih Ders Kitaplarında Türk/Osmanlı İmajı”, *Dünya’da Türk İmajı*, Editör Ahmet Şimşek, Pegem Akademi Yayınları, Ankara 2018, s. 539.

³⁷⁶ <https://fonografos.net/v1/πραγματοποιήθηκε-η-εκδήλωση-μνήμης-γ>.

³⁷⁷ I. Politakos, *a.g.e.*, s. 18

Komiseri olarak Yunan Prensi Georgios'un (1869-1957)³⁷⁸ atandığını Osmanlı hükümetine bildirmişlerdir. Osmanlı hükümeti Prens Georgios'un atanmasına karşı çıkmışsa da sonuç değişmemiş, 21 Aralık'ta Prens Georgios Girit'e, yani Suda limanına ulaştığı vakit Giritli Rumlar Yunan Prensi'ni karşılamışlardır.³⁷⁹ 1908'de Girit'i Yunanistan'a bırakma hazırlıklarının bir aşaması olarak büyük devletler askerlerini çekmeye başlamışlardır. II. Meşrutiyet'in ilan edilmesini fırsat bilen Girit Meclisi 1908'de Girit'i Yunanistan'a bağlamaya kalkmıştır. 1912-1913 Balkan Savaşları sonucunda Girit Yunanistan'a ilhak edilmiştir.³⁸⁰

³⁷⁸ Veliht Georgios 1922'de II. Georgios olarak Yunanistan tahtına oturmuştur. Bkz. N. Erdem, *a.g.e.* s. 168.

³⁷⁹ *Ο Ελληνοτουρκικός Πόλεμος του 1897*, s. 308-309.

³⁸⁰ D. Tsirogothis, *a.g.e.*, s. 250.

SONUÇ

1821'den beri Osmanlı Devleti için sorun teşkil eden Girit meselesinin ortaya çıkardığı 1897 Osmanlı-Yunan Harbi, Yunanistan'ın kuruluşundan sonra Osmanlı Devleti ile Yunanistan Devleti arasında çıkan ilk savaştır. Savaşın arka planında Almanya, Rusya, Fransa ve İngiltere yer almıştır. Almanya diplomatik, siyasî ve ticarî olarak Osmanlı Devleti'ni, İngiltere, Fransa ve Rusya ise Yunanistan'ı desteklemiştir.

1897 Osmanlı-Yunan Harbi'nde Yunan donanması Türk donanmasına karşı sayıca üstünlük sağlamışsa da modernize edilmediği için işlevini yitirmiş, hatta savaşılamayacak durumda kalmıştır. Yunanistan donanmasını güçlendirmiş ve yenilemiş olmasına rağmen mağlubiyetten ders çıkararak 1897 tarihinden itibaren ordusunda revizyona gitmiş ve bunun faydasını 1912-1913 yılları arasında gerçekleşen Balkan Savaşlarında görmüştür.

Megali İdea ülküsü 1897 savaşında Yunanistan'ı zor durumda bırakmıştır. Çünkü büyük devletler ve Yunanistan Kralı I. Georgios, Yunanistan'ı her ne kadar savaşa sokmayı arzu etmeseler de ordu ve siyasete nüfuz etmiş olan Etniki Eterya mensuplarının sebep olduğu siyasî baskılara dayanamadığı için Kral Georgios savaşı kabul etmek zorunda kalmıştır. Etniki Eterya Cemiyetinin baskısı ve demagojik söylemleri Yunan entellektüellerin adeta gözlerini kör etmişçesine olayları rasyonel olarak analiz etmelerini engellemiştir.

Osmanlı Devleti sahada savaşı kazanmış ve hatta komutanlarından Gazi Ethem Paşa “97 Harbi Kahramanı” olarak anılmasına rağmen büyük devletlerin baskısıyla savaşı masada kaybetmek durumunda kalmış, Yunanistan ise Albay Smolenski'nin tüm çabaları ve planlarının ardından sahada savaşı kaybetmiş olmasına rağmen diplomatik açıdan adeta masada kazanmıştır. Osmanlı Devleti'nin savaş sonucunda sadece iki köy elde etmiş olması Yunanistan diplomasisinin büyük devletler ile olan münasebetlerini ortaya koymaktadır. Nitekim savaş sonucunda Girit'e muhtariyet verilmesiyle birlikte Yunan Prensi Georgios Girit'in valisi olmuş ve Girit adası dolaylı olarak Yunanistan'a bağlanmıştır. Böylece Girit'in

Yunanistan’a bağlanmasının zemini hazırlamıştır. Osmanlı Devleti de Girit sorununun kaybeden tarafı olmuştur.

1896 yılına gelindiğinde ekonomik krize giren Yunanistan, Yunan halkının dikkatini kötü ekonomik şartlardan Osmanlı Devleti ile olan mücadelesine yönlendirmiştir. Bu açıdan Yunanistan Osmanlı Devleti ile olan savaşı ekonomik krizden kurtuluş reçetesi olarak görmüştür. Lakin savaş sonucunda Almanya başta olmak üzere diğer büyük devletler (İngiltere, Fransa ve Rusya) Yunanistan’ı uluslararası ekonomik denetim altına almışlardır. Nitekim Yunanistan 1898 yılından itibaren 1978 yılına dek büyük devletlere kredi ödemek zorunda kalmış ve Avrupa devletlerine olan son borcunu ancak 1978 yılında ödeyebilmiştir.

“Yunan Tarih Yazımına göre 1897 Osmanlı Yunan Harbi” adlı bu tezde Yunanlı tarihçilerin ve yazarların savaşla ilgili görüşleri ve yorumları ele alınmıştır. Yunanlı tarihçiler 1897 Türk-Yunan Harbi’nde Yunanistan mağlup olduğu için savaşın üzerinde yeterince durmamışlardır. 1897 Osmanlı Yunan Harbi bazı Yunanlı tarihçiler tarafından “*Kara 97*” ve “*Talihsiz Savaş*” olarak nitelendirilmiştir. Zira bu savaşta Yunan mağlubiyeti Modern Yunanistan tarihinde ülkenin almış olduğu en büyük yenilgilerinden biri olarak yazılmıştır. Bu yüzden Yunan Genel Kurmayı ve bir takım Yunan tarihçiler tarafından savaş “*Kara 97*” şeklinde büyük bir utanç kaynağı olarak ifade edilmiştir. Fakat aynı çevreler savaşa hazırlıksız yaklanmalarından ötürü bu savaşı “*Talihsiz Savaş*” olarak da nitelendirmişlerdir.

Yunan literatüründe bu savaş “*önemsiz*”, “*küçük bir muharebe*” ve “*zamansız*” olarak nitelendirilmektedir. Yunan Genelkurmay yayınları ise Yunan ordusunun özellikle savaşa hazırlıksız yakalandığı tezini öne sürmüştür. Savaşa bizzat katılmış olan bazı Yunanlı komutanlar, savaş ile alakalı anılarını kaleme alarak bizatihi yaşadıkları olayları hatıratlarına aktarmışlardır. Bazı Yunan tarihçiler 1897 Türk-Yunan Harbi’nin cepheleri üzerine yoğunlaşmış, tarihçilerin bir kısmı ise savaşın temel sebebi olan Girit Meselesi ile alâkadar olmuş ve bir kısmı da savaşın sonuçlarına odaklanmıştır. Büyük Yunan Askerî ve Denizcilik Ansiklopedisi’nin 1897 Türk-Yunan Harbi’ni diğer eserlere göre daha objektif olarak değerlendirdiği gözlemlenmiştir.

Yunanistan genelinde 1897 Türk-Yunan Harbi'ni konu edinen doktora tezlerinin yapılmadığı gözlemlenmiştir. Savaş hakkında bu tür tezlerin yapılmamasının en önemli sebebinin Yunanistan'ın savaştan mağlup olarak ayrılmış olması muhtemeldir. Ayrıca bu savaş hakkında sınırlı sayıda makale ile karşılaşmıştır. Yunanistan'da üniversiteler bu konu hakkında konferans, söyleşi, kongre ve sempozyumlar pek düzenlenmemekte ve okutulan “*Çağdaş Yunanistan Tarihi*” derslerinde bu konu yeterince işlenmemektedir. Yunanistan'daki ilk, orta ve lise tarih öğretiminde 1897 Türk-Yunan harbinin sadece birkaç cümle ile geçirilmesi buna örnektir. Temin edilen eserlerden hareketle Yunanlı yazarların savaşı olduğundan daha basit göstererek savaşı değersizleştirdikleri görülmüştür.

Yunanistan savaştan mağlup ayrıldığı için doğal olarak savaşın yıl dönümlerinde Yunanistan'da herhangi bir etkinlik ve anma töreni yapılmaktadır. Sadece İzdin (Lamia) şehrinde 8 Mayıs tarihli Taratsa mütarekesi o gün anılmaktadır.

KAYNAKÇA

Ainian Mazarakis, Aleksandros, *Ιστορική Μελέτη 1821-1897 και ο Πόλεμος του 1897* [1897 Harbi ve 1821-1897 Tarih Araştırmaları], Ίκαρος, Ατina 1950.

Ainian Mazarakis, Aleksandros, *Απομνημονεύματα* [Hatıralar], Εκδόσεις Ίκαρος, Ατina 1948.

Akyay, Bülent, *Başlangıçtan Girit İsyanına kadar Osmanlı-Yunan İlişkileri (1830-1866)*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir 2010.

Akyay, Bülent, “Yunan Ordusunun Kuruluşu, (1828-1843)”, *Balkanlarda Siyasi İlişkiler*, Ed. Zafer Gölen, Abidin Temizer, Gece Kitaplığı Yayınları, Ankara 2018.

Anagnostou, Stratis, *Ο Ελληνοτουρκικός Πόλεμος του 1897 και ο Αντίκτυπος του στη Λέσβο* [1897 Türk-Yunan Savaşı ve Midilli'deki Yansımaları], Εκδόσεις Πορεία, Midili 1997.

Daglis, Panagiotis, *Αναμνήσεις, Έγγραφα και Αλληλογραφία*, [Hatıratlar, Belgeler ve Yazışmalar], τόμος Α, Εκδόσεις Βιβλιοπολειών Βαγιονάκη, Ατina 1965.

Diliyannis, Lia, “Οι Έλληνες επικρατούν στον Ελληνοτουρκικό Πόλεμο του 1897 [1897 Türk-Yunan Harbinde Yunanlıların Üstün Gelmesi]”, *What if*, Τεύχος 4, Εκδόσεις Περισκόπιο, Ατina 2009.

Dimitrakopoulou, Nikolaou, *Πολεμικά Απομνημονεύματα* [Savaş Hatıraları], Ατina 1897.

Dragoumis, Stefanos, *Κατά τα έτη 1897 και 1901 Συνομολογηθέν Νέων Ελληνοτουρκικών Καθεστώς* [1897 ile 1901 Yılları Arasındaki Antlaşmalar: Yeni Türk-Yunan Düzeni], Εκδόσεις Τυπογραφείο Παρασκευά Λεώνη, Ατina 1909.

Εκθεσις της Α.Β. Υψηλότητος του Διαδόχου επί τών Πεπραγμένων τού Στρατού Θεσσαλίας κατά την Εκστρατείαν τού 1897 [1897 Harekâtında Prens Önderliğindeki Tesalya Ordusu'nun Faaliyet Raporu], Εκδόσεις, Υπουργείο Στρατιωτικών, Ατina 1898.

Erdem, Nilüfer, *Mizah Penceresinden Yunanistan'da Halk, Savaş ve Siyaset 1919-1923*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2018.

Geramanis, Athanasios, *Πολεμική Ιστορία Νεωτέρας Ελλάδος [Modern Yunanistan'ın Savaş Tarihi]*, Atina 1980.

Giannakopoulos, Giannis, *Η Ευγενής μας Τύφλωσις [Aşırı Derecede Körleşmemiz]*, Εκδόσεις Βιβλιόραμα, 4. Baskı, Atina 2003.

Grigoriadou, Nikolaos, *Διατί Ενηκλήθημεν το 1897 [1897'de Neden Yenildik]*, Εκδόσεις Ι. Α. Σπετσιώτου Δικηγόρου, Atina 1910.

Gonzaga, Maurikiou, *Ο Ελληνοτουρκικός Πόλεμος του 1897 εν Θεσσαλία [Tesalya'da 1897 Türk-Yunan Savaşı]*, Εκδόσεις Υπουργείο Στρατιωτικών, Atina 1906.

Η Κρήτη και Ο Ελληνοτουρκικός Πόλεμος [Türk-Yunan Savaşı ve Girit], Atina 1898.

Ιστορία του Νεότερου και του Σύγχρονου Κόσμου από το 1815 έως Σήμερα [1815'ten Günümüze Kadar Modern ve Çağdaş Dünya Tarihi], Lise 3 Çağdaş Dünya Tarihi Kitabı, Εκδόσεις Οργανισμού Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων, Atina 2008.

Karamitsos, Dimitrios, *Ιστορία της Νεώτερης Ελλάδας Α Τόμος (1897-1941) [Modern Yunanistan Tarihi, Cilt 1, 1897-1941]*, Εκδόσεις Επιστημονικών Βιβλίων & Περιοδικών, Selanik 2016.

Katsoulis, Georgios, *Οικονομική Ιστορία της Νεώτερης Ελλάδος [Modern Yunanistan'ın Ekonomik Tarihi]*, II. Τόμος, Εκδόσεις Παπαζήσης, Atina 1994.

Kharalampos, Vogias, *Ο Ελληνοτουρκικός Πόλεμος του 1897 [1897 Türk-Yunan Harbi]*, Εκδόσεις Carpe Librum, Atina 2016.

Kharalampos, Nikolaos, “Η Μάχη των Φαρσάλων [Çatalca Muharebesi]”, *Στρατιωτική Ιστορία [Askeri Tarih]*, Τεύχος 66, Atina 2002.

Khatzimikhalis, Khristos, “Ο Ελληνοτουρκικός Πόλεμος του 1897 [1897 Türk-Yunan Savaşı]”, *Μεγάλη Στρατιωτική και Ναυτική Εγκυκλοπαίδεια [Büyük Askeri ve Denizcilik Ansiklopedisi]*, Τόμος 4, Ατina 1928.

Kinnaird, Rose, *1897 Με τους Έλληνες Στη Θεσσαλία [1897'de Tesalya'da Yunanlılarla]*, Londra 1897, Επανέκδοση Στην Ελληνική 1997.

Kitromilides, Pachalis ve Sklaventidis Triantafilos, *Ιστοριογραφία Της Νεότερης Και Σύγχρονης Ελλάδας 1833-2002 [Modern ve Çağdaş Yunanistan Tarih Yazıcılığı 1833-2002]*, Τόμος Α και Β, Εκδόσεις, Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών. Ατina 2004.

Kordatos, Giannis, *Ιστορία της Νεώτερης Ελλάδας [Modern Yunanistan Tarihi]*, Τόμος 5, Εκδόσεις 20ος Αιώνας, Ατina 1958.

Kotzias Nikos, *Κρίσεις της Ελληνικής Ιστορίας του Κ. Παπαρρηγόπουλου υπο Ν. Κοτζια [Nikos Kotzias'a göre Konstantinos Paparrigopoulos'un Yunanistan Tarihi'ndeki Krizler]*, Τυπογραφείου Μέλλοντος, Ατina 1875.

Kourkoumelis, Nikos, “Έλληνες και Ξένοι Εθελοντές στον Ελληνοτουρκικό Πόλεμο του 1897 [1897 Türk-Yunan Savaşında Yunan ve Yabancı Gönüllüler]”, *Τα Ηπειρωτικά Χρονικά, [Epir Kronikleri]*, Τόμος 43, Yanya 2009.

Koundouros, Manousos, *Ιστορικά και Διπλωματικά Αποκαλύψεις [Tarihî ve Diplomatik İfşalar]*, Εκδόσεις Τυπογραφίου Καδέργη, Ατina 1921.

Loverdos, Andreas, *Πολιτική Ιστορία της Ελλάδας (1828-1975) [Yunanistan Siyasi Tarihi, 1828-1975]*, Γ' Έκδοση, Εκδόσεις Σάκκουλα, Ατina 2001.

Makris, Nikolaos, *Κατά των Πολέμων Σύμβαντα Εν Θεσσαλία [Tesalya'da Savaşta Yaşanan Olaylar]*, Εκδόσεις Παλιγγένεσης, Ατina 1899.

Makris, Nikolaos, *Ιστορία του Μεσολογίου [Mesologgi'nin Tarihi]* Πελεκάνος Ατina 2009.

Manthas, Khristos, *Ο Πόλεμος Του 1897 [1897 Harbi]*, Ατina 1963.

Mastelos, Georgios, *Απομνημονεύματα 1897 [1897 Hatıratı]*, Εκδόσεις Πελασγός, Ατina 1994.

Millas, Herkül, “Yunanca’nın Türkçe Harflerle Yazılışı”, *AÜ DTCTF Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 16, S. 27, Ankara 1994.

Μνήμες του Πολέμου 1897-1974, [*Savaş Anıları, 1897-1974*], Εκδόσεις Δ.Ι.Σ., Ατina 2012.

Nikolaos, Levidis, *Ο Ελληνοτουρκικός Πόλεμος Μέρος Α [Türk-Yunan Savaşı I. Bölüm]*, Εκδόσεις Τυπογραφείου Ανέστη Κωνσταντινίδου, Ατina 1898.

Ο Ελληνοτουρκικός Πόλεμος του 1897 [1897 Türk-Yunan Savaşı], Εκδόσεις Δ.Ι.Σ., Ατina 1993.

Ο Πόλεμος του 1897 [1897 Savaşı], Εκδόσεις Εταιρία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας, Ατina 1997.

Oikonomopoulos, İlias, *Ιστορία του Ελληνοτουρκικού Πολέμου [Türk-Yunan Harbinin Tarihi]*, Εκδοτικών Κατάστημα Γ.Φέξη, Ατina 1897.

Özsüer, Esra, “Tarih Ders Kitaplarında Türk/Osmanlı İmajı”, *Dünyada Türk İmajı*, Editör Ahmet Şimşek, Pegem Akademi Yayınları, Ankara 2018.

Papadopoulos, Vasileios, “*Η Μάχη του Βαλεστίνου Απρίλιος 1897 [Velestin Muharebesi Nisan 1897]*”, *Στρατιωτική Ιστορία [Askeri Tarih]*, Τεύχος 181, Ατina Şubat 2012.

Papadopoulos, Vasileios, “*Η Μάχη του Δομοκού [Dömeke Muharebesi]*”, *Στρατιωτική Ιστορία [Askeri Tarih]*, Τεύχος 168, Ατina 2010.

Papadopoulos, Vasileios, “*Οι επιχειρήσεις του Ελληνικού Στρατού στην Κρήτη το 1897 [1897’de Yunan Ordusunun Girit’teki Harekâtı]*”, *Στρατιωτική Ιστορία [Askeri Tarih]*, Τεύχος 164, Ατina 2010.

Papafloratos, Ioannis, *Η Ιστορία του Ελληνικού Στρατού 1833-1949 [Yunan Ordusunun Tarihi 1833-1949]*, I. Τόμος, Εκδόσεις Σάκκουλα, Ατina 2014.

Papanikolaos, Aristreas, *Γεώργιος Α Φιλτατε Επιστολές από την Ελλάδα 1897-1913* [I.Georgios Yunanistan'dan Mektuplar 1897-1913], Εκδόσεις Ερμής, Ατina 2006.

Paparrigopoulos, Konstantinos, *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους* [Yunan Ulusunun Tarihi], τομ. 6ος, Μέρος Β, Εκδοτικός Οίκος Ελευθερουδάκης, Ατina 1933.

Politakos, Ioannis, *Στρατιωτική Ιστορία του Ελληνοτουρκικού Πόλεμου 1897* [1897 Türk-Yunan Harbinin Askerî Tarihi], Εκδόσεις Σχολή Ευελπίδων, Ατina 1938.

Protopsaltis, Emmanuil, “Η Επανάσταση του 1821 και η Περί Αυτής Ιστοριογραφία [1821 Yunan İsyanı ve Yunan İsyanına Dair Tarih Yazımı]”, *Επιστημονική Επετηρίδα Φιλοσοφικής Σχολής Πανεπιστημίου Αθηνών* [Atina Üniversitesi Felsefe Fakültesi Bilimsel Yıllığı], Ατina 1975.

Rikis Antonios, *Η Κρήτη και ο Ελληνοτουρκικός Πόλεμος* [Girit ve Türk-Yunan Harbi], Ατina 1898.

Rousos, Georgios, *Τό Μαύρο 97* [Kara 97], Εκδ. Φυτράκης, Ατina 1974.

Selahi, Mehmet, *Girit Meselesi 1866-1889*, Yay. Haz. Münir Aktepe, Edebiyat Fakülesi Mezunları Yayınları, İstanbul 1976.

Simopoulos, Kiriakos, *Ξενοκρατία, Μισελνισμός και Υποτέλεια* [Yabancı Egemenliği, Yunan Düşmanlığı ve Boyunduruk], Ατina 1999.

Svoronos, Nikos, *Ανάλεκτα Νεοελληνικής Ιστορίας και Ιστοριογραφίας* [Çağdaş Yunanistan Tarihi ve Tarih Yazımından Seçmeler], Εκδόσεις Θεμέλια, Ατina 1987.

Svoronos, Nikos, *Επισκόπηση της Νεοελληνικής Ιστορίας* [Çağdaş Yunanistan Tarihine Genel Bakış], Εκδόσεις Θεμέλιο, Ατina 2007.

Svoronos, Nikos, *Çağdaş Helen Tarihine Giriş*, Belge Yayınları, Ankara 1988.

Spiropoulos, Nikolaos, *Ο Ελληνοτουρκικός Πόλεμος του 1897* [1897 *Türk-Yunan Harbi*], Εκδόσεις Νικολάου Τυλπέρογλου, Ατina 1933.

Spiliotopoulos, Anthonios, *Ιστορία του Ελληνοτουρκικού Πολέμου* [*Türk-Yunan Harbinin Tarihi*], Ατina 1934.

Talantis, Eufthimios, *1897 η Μάχη του Βελεστίνου* [1897 *Veletin Muharebesi*], Εκδόσεις Ιδιωτική, Αμφισσα 2016.

Thrasounoulos, Manos, *Έκθεσις περί της Πολεμικής Ενεργείας Εν Ηπείρῳ* [*Epir Cephesindeki Savaş Harekâtı Raporu*], Εκδόσεις Υπουργείο Στρατιωτικών, Ατina 1899.

Trikoupis, Nikolaos, *Αναμνήσεις Επεισοδίων και Γεγονότων εκ των Πολέμων μας 1897-1922* [1897-1922 *Yılları Arasında Gerçekleşen Savaşlara Ait Çatışmalar, Olaylara İlişkin Hatıralar*], Εκδόσεις Ελεύθερη Σκέψις, Ατina 2002.

Tsirogethis, Dimosthenis, *Νεότερη και Σύγχρονη Ελληνική Ιστορία. Διεθνείς Σχέσεις και Διπλωματία* [*Modern ve Çağdaş Yunan Tarihinde Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi*], Εκδόσεις Ποιότητα, Ατina 2013.

Tsotsika, Aleksî, *Δεύτερη Ανάγνωση* [*İkinci Okuma*], Εκδόσεις Αργολική Αρχαιακή Βιβλιοθήκη Ιστορίας και Πολιτισμο, Argos 2003.

Turot, Henry, *Η Κρητική Επανάσταση και ο Ελληνοτουρκικός Πόλεμος του 1897* [*Girit İsyanı ve 1897 Türk-Yunan Harbi*] Çeviri: Loisha Abaggiannou, Εκδόσεις Φιλοτύπων, Ατina 2010.

Vasileios, Prigouris, *Τα Πάθη του Στρατού της Θεσσαλίας* [*Tesalya Ordusu'nun Hezimetleri*], Εκδόσεις Σπ. Κουσουλίνο, Ατina 1898.

Veremis, Thanos, *Εμείς οι Έλληνες* [*Biz Yunanlılar*], Ά Τόμος, ΣΚΑΙ, Ατina 2008.

Vladimiro, Lazaros, *Το Υγειονομικό στον Ελληνοτουρκικό Πόλεμο του 1897* [1897 *Türk-Yunan Savaşında Sıhhiye*], Εκδόσεις Λογοθέτης, Ατina 1997.

Vryzakis, Petros, *Πολεμικά Εικόνες* [*Savaş Resimleri*], Ατina 1898.

<https://fonografos.net/v1/πραγματοποιήθηκε-η-εκδήλωση-μνήμης-γ> (Eriřim
Tarihi: 06.01.2019)

<https://www.biyografi.net.tr/nikolaos-trikopis-kimdir/> (Eriřim Tarihi:
22.09.2019)

